

PERS EN V.B.

Deze bijdrage is essentieel gewijd aan de ontwikkeling van de Nederlandstalige pers in Vlaanderen, die op zichzelf reeds een duidelijk beeld ophangt van Vlaanderens geestelijke en materiële ontvoogding: na een systematische verfransing, waarvan de napoleontische periode en de aanvangsjaren van het onafhankelijke België de hoogtepunten vormden, beleefde Vlaanderen een zeer geleidelijke heropstanding, die tevens gepaard ging met de langzame opbouw van een volwaardige Nederlandstalige pers. Behalve een algemene schets van de ontwikkeling van deze pers trachten wij meteen in grote lijnen haar houding tegenover de V.B. te beschrijven. Hierbij zal natuurlijk ook de Franstalige pers, die in geheel België jarenlang de toon aangaf, ter sprake komen, doch slechts voor zover dit nodig is om de perstoestanden in Vlaanderen zelf te verklaren.

1. DE VERFRANSING VAN DE PERS IN VLAANDEREN TIJDENS HET OOSTENRIJKS EN FRANS REGIME.

Dat de verfransing van de hogere standen in de Vlaamse gewesten der Zuidelijke Nederlanden pas voorgoed begon sedert de Oostenrijkse overheersing, is duidelijk op te maken uit de evolutie van de perstoestanden.

De eerste periodieke druksels, die alle wezenskenmerken van een krant droegen, verschenen sedert

het begin van de 17de eeuw, tijdens de regeringsperiode van Albrecht en Isabella (1598-1631), en waren overwegend in het Nederlands gesteld. Opvallend is immers dat de vier steden, waar tijdens de 17de eeuw een gepatenteerde gazettier optrad, in Vlaanderen gelegen waren. Antwerpen was niet alleen de eerste vestigingsplaats van een geprivilegieerd gazettier, maar werd de enige stad, waar verscheidene kranten tegelijkertijd door houders van krantenoctrooien werden uitgegeven: Abraham Verhoeven met zijn *Wekelijcke Tijdinghe* sedert 1629, Willem Verdussen met zijn *Extraordinaris Post-tijdinghen* sedert 1635 en Martin Binart met zijn *Den Ordinarissen Postilioen* ook sedert 1635. Alleen deze laatste heeft het nodig geacht een Franse versie van zijn krant op de markt te brengen onder de titel *Le Postillon ordinaire*. Te Brugge, de tweede vestigingsplaats van een door de Spaanse overheid erkende gazettier, publiceerde Nicolaas Breygel zijn *Nieuwe Tydinghe uyt verscheyde ghewesten* (1637-'45). Zelfs in de hoofdstad Brussel heeft waarschijnlijk als eerste krant een *Brusselsche Gazette* bestaan, al moet toegegeven worden dat reeds sedert 1649 de Franstalige *Le Courrier véritable des Pays-Bas* met een vorstelijk octrooi op de markt werd gebracht. Te Gent, de vierde vestigingsplaats van een geprivilegieerd gazettier, liet Maximiliaan Graet sedert het begin van 1667 zijn *Ghendtsche Post-tydinghe* verschijnen en ook hij heeft het niet nodig geacht een Franse versie van zijn krant op de markt te brengen; dit in tegenstelling met de eerste Hollandse gazettiers van Amsterdam, die dit wel deden.

De voorsprong die de Nederlandstalige pers tijdens de Spaanse overheersing in heel de Zuidelijke Nederlanden bezat, ging echter verloren tijdens de Oostenrijkse overheersing (1713-'92/94), ook in de Nederlandstalige gewesten. Zowel bij de algemene informatiepers als bij de advertentiekranen en de gespecialiseerde bladen - de drie groepen periodieke drukwerken, die sedert de Oostenrijkse tijd duidelijk van elkaar worden onderscheiden - wordt het overwicht van de Franstalige pers geleidelijk zwaarder. Wat de algemene informatiekranten betreft, bleven de Vlaamse gazettiers te Antwerpen en te Gent wel aan het werk. Ze wijzigden alleen maar de oorspronkelijke titels van hun kranten, nl. tot *Gazette van Antwerpen* (sedert 3 januari 1719) en tot *Gazette van Ghendt* (sedert 16 januari 1723). Te Brugge verscheen echter geen algemene informatiekrant meer, terwijl Brussel, ter vervanging van Antwerpen, nu het belangrijkste gazettierscentrum werd, waar de Franstalige pers een overheersende rol speelde en de Brusselse ingezetenen gazettiers zelfs geleidelijk door Franse émigrés werden verdrongen.

Tussen 1758 en '65 doken te Brussel inderdaad verscheidene Franse journalisten op die hun land waren ontvlucht om onder bescherming van de „verlichte” Oostenrijkse gevolmachtigde minister Cobenzl hun publicistische arbeid te kunnen voortzetten. De belangrijkste onder hen waren Jean-Henry Maubert de Gouvest, Jean-Antoine Chevrier en Jean-François de Bastide. Vooral de eerste is te Brussel zeer actief geweest. De oude Brusselse krant *Relations Véritables*, die sedert 13 oktober 1741 de titel *Gazette de Bruxelles* had, kwam 1 mei 1759 in handen van de Fransman Maubert de Gouvest. Hij veranderde de naam van de Brus-

selse algemene informatiekrant in Gazette des Pays-Bas en ontving van de Oostenrijkse overheid zelfs het octrooi om in de Vlaamse stad Mechelen een Gazette de Malines uit te geven, doch we weten niet, of hier iets van terechtgekomen is. Wel staat vast, dat te Mechelen, waar reeds een Nederlandstalige advertentiekrant bestond, de eerste algemene informatiekrant ook Franstalig was. Het betrof de Courrier de l'Escaut, die door de drukker P.J. Hanicq sedert 1 januari 1785 tweemaal per week werd uitgegeven. Ook de Vlaamse stad Leuven, die evenals Mechelen reeds een Nederlandstalige advertentiekrant bezat, had sedert 8 april 1780 een Franstalige algemene informatiekrant. Ze werd onder de titel l'Esprit des Gazettes door de Leuvense drukker Louis-Joseph Urban uitgegeven.

VWeekelijcke Tijdinghe. Num 4

I T A L I E N.

VVt Roomen 26. Mey. 1629.

Hier is een Courier van Milanen naer Napels ghepasseert om het af-vaeren vande soldaten te verboozderen / om dat hi accoozdt met Mantua in het Hoff van Spaignien op sekere conditie gheratificeert / ende men in Italien tot ruste gheneghen is.

De Coninck van Djanckryck was van meynunge onrent Elix welche plaetse niet verre van Solo is liggheude / een sterck Casteel i doen maken / om het selue te ghebuycken tot een Arsenael van alderhande Amontie ende Crighscrustinghen / maer sal belet worden.

Het leste accoozdt ende Pardon / welck de Coninck van Djanckryck den Hugonotten verleent hadde / is ghebroken / om dat de Coninck niet en heeft willen verstaen tot de Capitulacken hem van de Hugonotten gheproponeert zynde / maer hy heeft 12000. manne met veel gheschut ende Amontie ghesonden naer Nismes, om die selve plaetse te belegheren / welck de Hugonotten van die quartieren verstaende / hebben hun goetwillighlych overghegeuen. Oock hebbe die van Castres ende Montauban door hunne Gedeputeerde tselst aen den Coninck doen presenteren / maer den Hertoghe van Rohan ende die van Nismes en willen hun niet overgheuen / soe langhe als sy hun defenderen sonnen.

Noch vvt Roomen 2. Junij.

Met eenen Extraordinaris van Milanen verstaet men / dat de Edelman / die nae Spaignien ghesonden was / wederom t'huy ghecomen is / met antwoozdt / dat de Coninck van Spaignie de stadt Mantua ende het Monferraet niet meer molesteren en sal / gconditie / dat de Coninck van Djanckryck sal de stadt Susa aen de Hertoghe van Savopen restitueren / ende alle het Crighs-volk tot Italien wegh-voeren / latende de saecke tot mynelyck decisie van den Keyser / de welke daer opper Leen-Weer ontf is.

Acht Galepen van Biserta met vuy Pregantini hebben in de zee i hoof Galepe van den Prince Donabevochten ende op sterft ghiaecht / maer het volck ende al dat daer op was is ghesalveert.

Van Spaignien hebben wy / dat den 5. dach Ides de Prince Do Carolo by Procuratie van den Coninck van Hongaryen sijn sust Donna Maria ghetrouwt heeft.

Nummer 1 van de Wekelijcke Tijdinghe van Abraham Verhoeven, gepubliceerd te Antwerpen op 27 juni 1629.

Wat de advertentiekranten betreft, die sedert de Oostenrijkse overheersing zeer duidelijk onderscheiden werden van de algemene informatiekranten en zich tot materiële aankondigingen moesten beperken, was de toestand in Vlaanderen in taalopzicht nog enigszins gezonder. Te Antwerpen en te Gent verschenen geen afzonderlijke advertentiebladen, omdat de gazettiers van de Gazette van Antwerpen en van de Gazette van Ghendt behalve het monopolie van de algemene informatie ook het monopolie voor de advertenties van de overheid hadden verkregen. De gazettier van Gent bezat het voor de provincies Oost- én West-Vlaanderen, zodat de pogingen van bepaalde Brugse drukkers om een annonceblad uit te geven op een mislukking uitliepen. Te Brussel was de advertentiekrant na-

tuurlijk Franstalig, doch dit was niet het geval in de Vlaamse steden Mechelen en Leuven. Te Mechelen verscheen inderdaad sinds 17 januari 1773 het eerste nummer van een aankondigingenblad, uitgegeven door Jan-Frans van der Elst, onder de titel *Wekelycks Bericht voor de Stad en de Provincie van Mechelen*; te Leuven kwam op 2 mei 1773 het eerste nummer van de pers van het *Wekelyks Nieuws uyt Loven*, uitgegeven door de Leuvense notaris Jan-Baptist Staes.

De derde groep periodieke drukwerken, nl. de gespecialiseerde pers - inzonderheid de economische bladen en vooral de uit Frankrijk overgewaaide encyclopedische pers - verscheen in de Oostenrijkse Nederlanden haast uitsluitend in het Frans. Het belangrijkste blad, gewijd aan economische problemen, was ongetwijfeld de *Journal de Commerce* (1759-'62), die te Brussel werd uitgegeven. Voor de encyclopedische pers, die zich in het spoor van de *Journal Encyclopédique* (1756-'93) van Pierre Rousseau aan de ontwikkeling van de kunsten en de wetenschappen wijdde, kunnen we slechts wijzen op één belangrijke Nederlandstalige periodieke publikatie, nl. die van Pieter Laurentius Gimblet, die te Gent sedert 2 januari 1779 *Den Vlaemschen Indicateur* ofte *Aen-Wyser der Wetenschappen ende Vrijeconsten* met toestemming van de overheid liet verschijnen. Op 25 mei 1778 had hij zich met succes tot keizerin Maria-heresia gewend om een octrooi aan te vragen. Zijn verzoekschrift was natuurlijk in het Frans geredigeerd, doch als argument liet hij daarin gelden dat er in heel het Vlaamse land geen enkele Nederlandstalige periodieke publikatie bestond die zich wijdde aan kunsten en wetenschappen. Dit blad werd een voor de tijd hoogstaande culturele publikatie die haar bestaan tot het eind van 1787 heeft kunnen rekken.

De strijd rondom de nieuwe denkbeelden, die in de encyclopedische pers het eerst tot uiting kwam, leidde tijdens het laatste kwart van de 18de eeuw tot het geleidelijk ontstaan van een politieke pers, die zeer verschillend reageerde op deze nieuwe denkbeelden. Naast conservatieve kranten, die het *Ancien Régime* verdedigden, ontstonden progressistische kranten die het principe van de volkssouvereiniteit aankleefden en ten slotte ook zg. josefistische kranten, die als verdedigers van het verlicht despotisme optraden. Alle nieuwe kranten die zich in deze ideeënstrijd hebben gemengd, verschenen haast uitsluitend in het Frans. Van Vlaamse zijde kunnen we enkel wijzen op *Den Dagelykschen en Algemeynen Europische Mercurius*, die door Cornelius-Martinus Spanoghe te Antwerpen tussen 1 januari en 21 oktober 1789 werd uitgegeven en zich ten dienste stelde van het josefisme. Spanoghe bezorgde trouwens ook een Franse versie van zijn krant onder de titel *Mercure général et journalier de l'Europe*. Deze krant moest uiteraard verdwijnen, toen ingevolge de Brabantse Omwenteling tegen Jozef II de conservatieve Statisten onder leiding van Hendrik van der Noot de conservatieve federale staat, de zg. *Etats belgiques unis*, oprichtten.

In deze nieuwe staat, die zijn bestaan slechts een goed jaar heeft kunnen rekken (oktober 1789 - december '90), stonden de aanhangers van Frans Vonck en J.B. Verlooy, de auteur van de *Verhandeling op d'Onacht der moederlyke Tael* in de

Nederlanden, in de oppositie en konden ze alleen door middel van vlugschriften aan het woord komen. De periodieke pers in de Oostenrijkse Nederlanden was in handen van de Statisten; de bestaande Franstalige statistische pers werd in 1790 nog versterkt door ultraconservatieve kranten, die aanvankelijk ook uitsluitend in het Frans werden geredigeerd. Pas tijdens de laatste maanden van de Belgische federale republiek werd van Le Vrai Brabançon een Vlaamse versie onder de titel Den Waeren Vaderlander (26 augustus - 25 november 1790) op de markt gebracht. Deze krant verdween natuurlijk bij het eind van de Brabantse Omwenteling, zodat aan Vlaamse zijde alleen nog de gematigde Gazette van Ghendt en de Gazette van Antwerpen bestonden, toen de Franse revolutielegers de Oostenrijkse Nederlanden voor de eerste maal in 1792 veroverden.

De periode van de Franse overheersing (1792/94-1814) werd gekenmerkt door een verdere verfransing van de hogere standen in Vlaanderen en betekende nagenoeg de volledige ondergang van de Nederlandstalige pers in de Vlaamse gewesten. Tijdens de eerste Franse bezetting (november 1792 - maart '93), die onder invloed van generaal Dumouriez nog democratische allures aannam, kwamen, behalve een groter aantal Franstalige collaboratiebladen, ook enkele Nederlandstalige republikeinse kranten op de markt. Te Gent verscheen tussen december 1792 en maart '93 de revolutionaire krant Dagelyks Nieuws van Vader Roelandt, die voor de aanhechting van de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk ijverde, terwijl het oppositieblad Wekelykschen Gendschen Waerzegger te keer ging tegen de republikeinen, doch onmiddellijk door de Franse bezetter werd verboden. Te Brugge verscheen het Vaderlandsch Nieuwsblad, waarin de drukker Joseph Bogaert ijverde voor de Franse revolutionaire ideeën. Tijdens de kortstondige Oostenrijkse Restauratie (maart 1793-juni '94) verdwenen deze republikeinse kranten natuurlijk.

Na de nederlaag der Oostenrijkers bij Fleurus op 26 juni 1794 werden de Zuidelijke Nederlanden, na een korte periode van militaire bezetting, op 1 oktober 1795 bij de Franse eenheidsstaat ingelijfd. Voortaan waren ze onderworpen aan de Franse wetgeving, die in theorie persvrijheid waarborgde op basis van art. 11 van La Déclaration des droits de l'homme en art. 122 van de Grondwet van het Jaar 1 (1792). In feite was er echter alleen voor de revolutionaire collaboratiekranten een rustig bestaan weggelegd. Vooral tijdens het Directoire, dat met zijn maatregelen tegen de katholieke godsdienst en de invoering van de conscriptie in 1798 de Boerenkrijg uitlokte, werd zeer hard tegen de oppositiepers opgetreden. De wet van 5 september 1797 plaatste de pers voor een jaar onder de rechtstreekse controle van de politie, terwijl de wet van 30 september 1797 het dagbladzegel invoerde, dat de pers zeer duur maakte en dus de verspreiding ervan bemoeilijkte. Van werkelijke oppositiekranten kon in deze jaren moeilijk sprake zijn, ten hoogste van kranten die wegens onvoorzichtigheid last kregen met de bezetter. Zo werd de oude Gazette van Antwerpen op 7 december 1798 opgeheven, omdat ze op 20 november 1798 een bericht had afgedrukt dat als propaganda voor de Brigands geïnterpreteerd kon worden. Met de Brusselse

gazettier A.J. de Braeckenier verliep het nog slechter. Sedert 1796 publiceerde hij zijn *Impartial Bruxellois*, waarvan hij tevens een Vlaamse versie verzorgde onder de titel *Den onpartijdigen Brusselaer*. Na een eerste schorsing werd hij bij een nieuwe botsing met de bezetter in 1798 naar het eiland Rhé verbannen.

Na de staatsgreep van Napoleon in november 1799 werd de pers volledig in dienst gesteld van de belangen van de staat. Om de overheidscontrole te vergemakkelijken werd gaandeweg het aantal kranten verminderd. Bij decreet van 3 augustus 1810 werd nog slechts een enkele algemene informatiekrant per departement toegelaten. De nog bestaande Vlaamse kranten werden herdoopt naar de namen van de departementen: in het departement van de Twee-Neten (Antwerpen) verscheen sedert 1 januari 1811 de *Journal du Département des Deux-Nèthes* en in het Schelde-departement moest de *Gazette van Ghendt* plaatsmaken voor de *Journal du Département de l'Escaut et Annonces*, terwijl in het departement van de Leie (Brugge) de *Journal du Département de la Lys* van de pers kwam. Het napoleontische regime werkte de systematische verfransing van de Vlaamse gewesten in de hand en hiervoor was de verfransing van de pers een zeer probaat middel. Het decreet van 26 september 1811, dat in feite een reeds bestaande toestand bekrachtigde, bepaalde dat in de zg. tweetalige (d.i. Vlaamse) departementen elke krant in het Frans gedrukt moest worden en dat ten hoogste deze Franse tekst van een Nederlandse vertaling vergezeld mocht gaan.

2. DE GERINGE RESULTATEN VAN DE TAALPOLITIEK VAN WILLEM I VOOR DE PERS IN VLAANDEREN (1814-'30).

Toen Willem I ingevolge de Acht Artikelen van Londen (21 juli 1814) koning werd over de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, kwamen de Vlaamse gewesten uit een periode van twintig jaar intense verfransing. De leidende hogere standen hadden voor een groot deel de Franse cultuurtaal aanvaard, terwijl de massa haar Vlaamse, Brabantse en Limburgse dialecten trouw was gebleven en in feite over geen cultuurtaal beschikte. Daar deze massa voor een groot deel analfabeet was gebleven, ontsnapte ze wel aan de Franse taaldwang, doch als krantelezers kwam ze niet in aanmerking. Tussen deze Nederlandstalige massa en de Franstalige elite bestond trouwens niet alleen een taal- en sociale kloof, doch in feite ook een politiek-religieuze: de massa in Vlaanderen was nagenoeg onverdeeld katholiek, terwijl een groot gedeelte van de Franstalige elite tot een liberale richting behoorde. Dit alles stelde Willem I voor een haast onoplosbaar dilemma. Hijzelf was een fervent aanhanger van een gecentraliseerde lekenstaat, waarin de burgerlijke maatschappij de Kerk overheerste. Hiervoor kon hij echter uitsluitend rekenen op de steun van de liberalen, die in Vlaanderen overwegend tot de verfranste bourgeoisie behoorden. De Vlaamse massa heeft onder invloed van de geestelijkheid haast onafgebroken in de oppositie gestaan. In die omstandigheden kon Willem I op het gebied van de verbreiding van een Nederlandstalige pers slechts zeer beperkte resultaten boeken.

De kranten met een dagelijkse periodiciteit, die in Vlaanderen het regime van Willem I steunden,

VO 2748

WEKELYKS NIEUWS

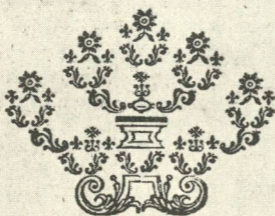
U Y T

L O V E N ,

1773.

E E R S T E D E E L

*Met Oetroy van Haere K. en K. A.
Majesteit, en goet-keuringe.*

T O T L O V E N ,

By JOANNES JACOBS, in de Thiensche-straet.

bleven gedurende heel het bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden uitsluitend in het Frans verschijnen. Sedert de invoering van het dagbladzegel door de Franse wet van 1797, waaraan Willem I trouw bleef, was de pers zeer duur en alleen de verfranste, rijke burgerij in Vlaanderen kon zich op een dagelijks verschijnend blad abonneren. Dit had ten gevolge dat de hele dagbladpers, die de politiek van Willem I steunde en van hem ook financiële steun genoot, in Vlaanderen uitsluitend Franstalig was. Een kort overzicht van deze regeringspers in Vlaanderen maakt dit duidelijk. In de toenmalige nog overwegend Nederlandssprekende hoofdstad Brussel bestonden als dagelijks verschijnende regeringskranten de Journal général des Pays-Bas en de Journal de Bruxelles. Tijdens de crisisjaren na 1828 stichtte de regering te Brussel nog een nieuwe regeringskrant, Le National, die startte op 16 mei 1828 onder redactie van een Fransman met besproken reputatie, graaf Libri-Bagnano. Te Antwerpen bleef de Journal du Département des Deux-Nèthes onder redactie van de Fransman J. Jouan verder verschijnen als enig dagblad in de Scheldestad. Het veranderde in 1815 alleen maar zijn naam in Journal de la Province d'Anvers en sedert 1821 in Journal d'Anvers et de la Province. Sedert 1 januari 1822 kreeg dit Franstalig dagblad te Antwerpen gezelschap van een tweede kennelijke regeringskrant, ook in het Frans geredigeerd, onder de titel Journal du Commerce des Pays-Bas. Te Gent verscheen op 1 januari

1815, voorlopig als enig dagblad, de Journal de Gand. Het was oorspronkelijk de spreekbuis van de gematigd liberale richting, doch in 1825 werd de in geldnood verkerende uitgever van deze krant, nl. J.-N. Houdin, door de regering omgekocht en sedertdien werd ze de officiële regeringskrant in de Arteveldestad. Na de Belgische revolutie zou deze krant op 10 december 1830 de naam aannemen van Messenger de Gand en de spreekbuis worden van het Gentse orangisme. Te Brugge ten slotte heeft een werkelijke regeringskrant alleen bestaan van 26 augustus 1818 tot 27 februari '20, doch ze werd alweer in het Frans en door een vreemdeling geredigeerd. De Journal de la Flandre Occidentale werd inderdaad met steun van Willem I opgericht en stond onder redactie van de Portugees Candido d'Almeida y Sandoval.

Als Willem I de mogelijkheid om een Nederlandstalig dagblad in Vlaanderen in het leven te roepen niet ernstig overwogen heeft, dan heeft hij wel enkele initiatieven gesteund tot oprichting van Nederlandstalige kranten, die een paar maal per week verschenen. Zelfs deze initiatieven behaalden echter geen groot succes, wat ons in de gegeven omstandigheden ook niet hoeft te verwonderen. De verfranste hogere standen in Vlaanderen, die een dagblad konden betalen, beschikten immers over een Franstalige dagbladpers, terwijl de Nederlandssprekende massa, voor zover ze lezen kon, genoeg nam met de enkele neutrale of duidelijk katholieke kranten, die hoogstens driemaal per week verschenen en geenszins voor regeringspers wensten door te gaan.

Te Antwerpen liepen de pogingen om een in het Nederlands gestelde pers op te richten op een totale mislukking uit. In december 1814 startten Langestraat en Mortier met een krant onder de titel Den Merkuur van Antwerpen, doch ze ontvingen niet de minste steun van het plaatselijk nog Franstalig bestuur, zodat het blad spoedig verdween. Pas in juli 1827 werd een tweede poging gewaagd door de advocaat Bourceret en de boekhandelaar Duverger met hun krant De Antwerpenaar. Deze nieuwe krant, die zesmaal per week verscheen en dus een echt dagblad genoemd mocht worden, kon het echter maar een paar maanden uithouden (1 juli - 29 augustus 1827).

De pogingen die te Gent ondernomen werden om een in het Nederlands gestelde regeringspers in het leven te roepen, behaalden al even weinig succes. Het Letter- en Staatkundig Dagblad, dat te Gent sedert 1 februari 1820 van de pers kwam, was in feite geen „dagblad”, want het verscheen slechts tweemaal per week, nl. op dinsdag en vrijdag. Het werd gesticht door J.H. Lebrocquy, de broer van de bekende publicist P. Lebrocquy, met de duidelijke bedoeling de taalpolitiek van Willem I in Vlaanderen te ondersteunen. Aan deze krant werkten bekende Vlaamse en Noordnederlandse publicisten mee: J. Haefkens, P. Lebrocquy, Kesteloot, Schrant e.a. Ze kon het echter maar een half jaar uithouden en verdween op 29 augustus 1820. Als wij Lebrocquy's memoires mogen geloven, was dit verdwijnen te wijten aan de weerstand van de Gentenaars tegen de „Hollandse taal”, ook bij de Nederlandssprekenden. Pas tegen het eind van het bestaan van het Koninkrijk heeft de regering zich te Gent terdege ingespannen om tegen de steeds sterker wordende oppositie op te treden door het

lanceren van een nieuwe krant, Den Landmansvriend, die echter ook slechts tweemaal per week van de pers kwam. Deze krant verscheen sedert 16 oktober 1829, op dezelfde dag, waarop het Franstalige oppositieblad Le Catholique des Pays-Bas een Vlaams volksblad Den Vaderlander voor het gewone volk te Gent en omstreken op de krantenmarkt bracht. Bij het doorlezen van Den Landmansvriend, die van 16 oktober 1829 tot 29 oktober '30 tweemaal per week te Gent van de pers kwam, kan men er niet aan twifelen, dat deze krant de zaak van Willem I in Vlaanderen in feite niet heeft gediend. Haar hoofdartikelen, gericht tot „Braeve Landbouwers”, werden door de overgrote meerderheid van deze landbouwers ongetwijfeld niet geapprecieerd. Het blad was bepaald antiklerikaal: de onderpastoors, de kapucijnen en vooral de jezuieten moesten het voortdurend ontgelden. Dat ze tot 29 oktober 1830 kon blijven verschijnen, was alleen te danken aan het feit dat het, na de revolutie te Brussel, te Gent nog enkele maanden kalm bleef.

In tegenstelling met de boven behandelde Nederlandstalige regeringskranten namen de andere Nederlandstalige kranten, die ook slechts één-, twee- of driemaal per week verschenen, ofwel een neutraal standpunt in, ofwel behoorden ze tot de kennelijk katholieke oppositiepers. De oude Nederlandstalige kranten, die uit het Ancien Régime stamden en tijdens de Franse overheersing een Franse naam hadden moeten aannemen, keerden tot hun oude naam terug. Ze namen, in de geest van het Ancien Régime, aanvankelijk een loyale houding aan tegenover de vorst, doch werden geen echte regeringskranten. De andere Vlaamse kranten, die meestal tijdens het Koninkrijk der Nederlanden ontstonden, voerden echter als katholieke organen een oppositie, die sedert 1828 zeer scherpe vormen aannam.

In de grote Vlaamse havenstad Antwerpen maakte een Nederlandstalige pers ongetwijfeld de beste kansen, doch we hebben hierboven reeds gezegd dat de pogingen tot oprichten van een Nederlandstalige regeringspers aldaar mislukten. De katholieken behaalden echter meer succes. Zij beschikten er uiteindelijk over drie kranten, die een zeer getrouw beeld geven van de evolutie van de oppositiestrijd der katholieken in de Scheldestad. Het Antwerpsch Nieuwsblad, dat terugging tot 1803, doch ingevolge de napoleontische perspolitiek in 1810 had moeten verdwijnen, kwam sedert 31 mei 1814 opnieuw driemaal in de week van de pers. Het was aanvankelijk een zeer gematigde katholieke krant, wat echter niet belette dat ze in januari 1822 een veroordeling opliep, omdat ze geschreven had dat de uitgave van de „Theologia Moralis” van de Ligerio bij de Mechelse uitgever Hanicq onjuistheden bevatte. Als gevolg van de onderwijswetgeving van 1825 zou ze actief in de oppositie treden tegen het regime van Willem I. Met de tweede krant, De Postryder ofte Gazette van Antwerpen, die sedert 4 januari 1819 ook driemaal per week van de pers kwam, verliep het op analoge wijze. Het was aanvankelijk een gematigde katholieke volkskrant, die eerst tweemaal en sedert januari 1820 driemaal van de pers kwam. Sedert 1825 nam ze stelling tegen de onderwijspolitiek van Willem I en ze zou zich na 1828 kordaat scharen aan de zijde van de katholieke oppositie in de

schaduw van de derde en meest onstuimige oppositiekraut Den Antwerpenaer. Deze laatste verscheen sedert 1 oktober 1828, toen onder invloed van de Luikse dagbladen de unie tussen de katholieke en liberale oppositie in het zg. „monsterverbond” tot stand was gekomen, en stond onder leiding van de agitatorische Antwerpse priester J.B. Buelens. Aanvankelijk kwam het blad slechts eenmaal per week van de pers, doch sedert 4 januari 1829 verscheen het tweemaal per week. Deze kraut werd te Antwerpen de kordate voorvechtster van de vrijheden, inzonderheid van de vrijheid van godsdienst en onderwijs. Om deze te verkrijgen steunde ze met alle macht de petitiebeweging, die onder de hoede van de Unie der Opposities werd gepropageerd.

De Nederlandstalige neutrale en oppositiekrauten die te Gent verschenen, kwamen ook ten hoogste driemaal per week van de pers. De oude Gazette van Gend, die tijdens het napoleontische regime haar naam had moeten wijzigen in Journal du département de l'Escaut, keerde op 21 november 1814 tot haar oude naam terug en verscheen steeds driemaal per week. Haar traditie getrouw, heeft ze zich zo weinig mogelijk met de politieke strijd ingelaten en zou dan ook het Koninkrijk der Nederlanden nog vele jaren overleven (tot 1940). Op 1 april 1823 kreeg ze gezelschap van het Gentsche Nieuwsblad, dat in zijn editoriaal beloofde „de stelligste onzijdigheid, waarheidsliefde en beschey-

DEN VLAEMSCHEN
INDICATEUR
OFTE
AEN-WYSER
DER

Wetenschappen en Vryekonsten,

Met Privilegie Exclusif van Haere Keyserlyke en Koninklyke Majestejt, voor Haere Nederlanden.

EERSTE DEEL.

TOT GEND,

By de Gebroeders GIMBLET, Boek-drukkers en Boekverkoopers, op de Koorn-merkt. 1779.

denheid ten aanzien van alle partyen en stelsels" te bewaren. Niettegenstaande dit neutraal standpunt kon ze haar bestaan slechts tot 26 september 1823 rekken. Een aanmerkelijk langer bestaan was beschoren aan het neutrale informatieblad Den Gentschen Mercurius, dat op 9 maart 1826 startte en het Koninkrijk der Nederlanden lang heeft overleefd (tot 1885). Naast deze neutrale kranten heeft Gent echter, evenals Antwerpen, in de laatste jaren van het Koninkrijk een Vlaamse katholieke oppositiekrant aan het werk gezien. Den Vaderlander verscheen sedert 16 oktober 1829 driemaal per week als volksuitgave van het Franstalige katholieke dagblad Le Catholique des Pays-Bas, waaraan de onstuimige journalist Adolphe Bartels zijn medewerking verleende. Den Vaderlander voerde als motto „De Belgen zyn getrouwe onderdaenen, maar zy verdraegen geen slaverny" (Karel V). Evenals Den Antwerpenaer spande de krant zich actief in voor de petitiebeweging.

Te Brugge was de neutrale Nederlandstalige pers vertegenwoordigd door de oude Gazette van Brugge. In de napoleontische tijd had ze als officiële Journal du Département de la Lys gefungeerd, maar reeds in februari 1814 kwam ze opnieuw uit onder de naam Brugsche Gazette; ook zij verscheen driemaal per week. Ze bleef loyaal tegenover de regering, doch wenste absoluut niet deel te nemen aan de politieke strijdvragen. De eerste Brugse periodieke publikatie die ernstig met de overheid in botsing kwam, was Le Spectateur Belge, die op 1 januari 1815 door priester Leo de Foere werd gelanceerd. In 1817 werd immers de oprichter, samen met zijn drukker De Moor, als veroorzaker van „onrust, oneenigheid en mistrouwen" tot 2 jaar gevangenisstraf veroordeeld en opgesloten in de gevangenis van Vilvoorde. Zijn blad werd echter voortgezet tot in 1824. Nu is het wel opvallend dat deze bekende Vlaamse priester in het Frans publiceerde. Wel nam hij ook artikelen op, die in het Nederlands waren gesteld, doch volgens zijn eigen woorden voelde hij zich verplicht te Brugge het Frans te gebruiken om aldus de hogere standen in Vlaanderen te kunnen bereiken: „La Force des circonstances seule m'oblige de prendre ce parti...". Tijdens het Koninkrijk der Nederlanden kwam te Brugge ten slotte nog een krant tot stand die lang zou bestaan. Op 15 februari 1814 verscheen de Nieuwe Gazette van Brugge, die als duidelijk katholieke krant ook oppositie voerde tegen Willem I. Op 20 oktober 1829 wijzigde ze haar naam in Standaerd van Vlaanderen en werd, in iets gematigder vorm, de bondgenoot van Den Antwerpenaer en Den Vaderlander van Gent. Ook deze krant, die driemaal per week verscheen, zou de Belgische Omwenteling nog vele jaren overleven (tot 1898).

Dat Willem I voor het doorvoeren van zijn taalpolitiek in Vlaanderen niet veel steun van de pers heeft ontvangen, ligt voor de hand. De dagbladpers bleef het monopolie van de Franssprekende elite, terwijl de Vlaamse weekbladpers zich omwille van de algemene politiek van de koning, hoofdzakelijk inzake godsdienst en onderwijs, geleidelijk liet overhalen om ook tegen de taaldwang stelling te nemen. Alleen de regeringskranten - het Letteren Staatkundig Dagblad (1820) en De Antwerpenaar (1827) - alsmede het neutrale Gentsche Nieuwsblad (1823) hebben niet alleen de algemene

taalpolitiek van Willem I in Vlaanderen gesteund, maar waren tevens aanhangers van de Nederlandse spelling-Siegenbeek. Den Landmansvriend steunde natuurlijk ook de algemene politiek van de koning, doch was reeds om haar eigen bestwil teruggekeerd tot de oude spelling-Des Roches. Daarbij kwam nog dat al deze kranten zeer kort bestonden. De neutrale Gazette van Gend stond aanvankelijk wel aan de zijde van de taalpolitiek van Willem I, doch verwierp de spelling-Siegenbeek, ten voordele van een spelling-Behaegel.

De eerste aanvallen op de eenheid tussen het „Vlaams” en het „Hollands” kwamen uit de hoek van de duidelijk katholieke oppositiepers, die uit vrees voor het protestantse Noorden een Vlaams-regionalistisch standpunt innam. Reeds vóór het ontstaan van de Unie der Opposities in 1828, die de taalvrijheid op haar eisenprogramma schreef, namen het Antwerpsch Nieuwsblad en de Postryder zowel stelling tegenover de overheersing van het Frans in Vlaanderen als tegenover het opdringen van het „Hollands”. Tegenover de afschaffing van de taaldwang bleven ze echter zeer gereserveerd. Vooral de Postryder heeft spoedig gevoeld dat de opheffing van de taaldwang in Vlaanderen zou uitlopen op een systematische verfransing van de Vlaamse gewesten. De werkelijke propagandisten van de petitiebeweging, ook inzake de afschaffing van de taaldwang, waren de nieuw opgerichte katholieke kranten Den Antwerpenaer en Den Vaderlander. Den Antwerpenaer gaf toe, dat de strijd voor onderwijsvrijheid primeerde, maar dat de strijd tegen de taaldwang toch ook gemotiveerd was: „Ook de klagten over het invoeren der hollandsche tael hebben denzelfden grond. Was de invoering niet gevolgd geworden door het onderwijsmonopolie, door het invoeren van hollandsche schoolboeken, welker anti-catholijke strekking niet kan betwist worden, dan zouden welligt die klagten niet zoo luyde geweest zijn” (24 januari 1829). De krant verzweeg blijkbaar dat de strijd tegen de taaldwang in de eerste plaats opgedrongen werd door de liberale bourgeoisie, doch zij had volkomen gelijk, toen ze er haar verwondering over uitdrukte „dat het gouvernement, het welk zoo veel belang aen het invoeren der hollandsche tael als landtael hecht, zich voor het ambtelijk dagblad der zuydelijke provinciën van de fransche tael blijft bedienen, en dat de schrijvers van dat dagblad het zelve bezigen om den catholijken godsdienst te bestrijden en veragtelijk te maken”. We hebben er hierboven reeds de nadruk opgelegd, dat alle dagbladen die in het Zuiden de regering steunden, en inzonderheid de Brusselse Le National van Libri Bagnano, uitsluitend in het Frans verschenen. Ook Den Vaderlander hechtte veel meer belang aan de vrijheid van godsdienst en onderwijs dan aan de taalvrijheid, doch ook zij meende dat de Hollandse taalpolitiek ingegeven werd door anti-katholieke bedoelingen: „Wy zeggen het regt uyt, dat het inzicht van het gouvernement, in het opdringen der hollandsche tael, geweest is de aengekleefdheyd der katholyken aan hunne godsdienstige gevoelens te krenken en allengskens wegtenemen” (5 februari 1830). Toen Willem I dan bij Besluit van 4 juni 1830 onder de druk van de Franstaligen, zowel in Vlaanderen als te Brussel en in Wallonië, de taaldwang ophief, hebben onze Nederlandstalige katholieke opposi-

tiekranten dit niet bijzonder toegejuicht. De realisatie van deze eis was voor hen immers steeds ondergeschikt aan hun eis voor vrijheid van godsdienst en onderwijs, op welk punt ze slechts voldoening zouden krijgen na de Belgische Omwenteling.

Alles bij elkaar wierp de taalpolitiek van Willem I slechts zeer geringe resultaten af wat betreft de opbloei van de Nederlandstalige pers in de Vlaamse gewesten. Dat deze pers niet tot bloei kwam, was wel gedeeltelijk te wijten aan de politiek van de koning zelf, maar vooral ook aan de geestelijke en materiële toestand van de Vlaamse massa, die niet bij machte was een Nederlandstalige dagbladpers op de been te houden. Voor zijn politiek heeft de koning in Vlaanderen haast uitsluitend kunnen rekenen op een liberaliserende verfranste bourgeoisie, die reeds over een uitgebreide Franstalige dagbladpers beschikte en die hij nog versterkt heeft door de oprichting van Franstalige kranten die zijn politiek steunden. Wat aan Nederlandstalige regeringspers met steun van de regering werd opgericht, verscheen slechts een paar maal in de week en kon bij de Nederlandstalige massa, die overwegend katholiek was, geen succes boeken. Deze Nederlandstalige bladen verdwenen trouwens reeds tijdens het bestaan van het Koninkrijk of werden ten gevolge van de Belgische Omwenteling opgeheven. De werkelijke aanwinst voor de Vlaamse pers was vooral te danken aan de katholieke oppositie, die in Vlaanderen enkele kranten in het leven riep die de Belgische Omwenteling overleefden: Den Antwerpenaer en de Postryder te Antwerpen, Den Vaderlander te Gent en de Standaard van Vlaanderen te Brugge. Ze verschenen ten hoogste driemaal in de week, want van een werkelijk Nederlandstalig dagblad kon in „arm Vlaanderen” nog geen sprake zijn.

3. DE VLAAMSE PERS IN HET ONAFHANKELIJKE BELGIE TIJDENS DE PERIODE VAN HET DAGBLADZEGEL (1830-'48).

De Belgische Omwenteling van 1830-'31 luidde voor Vlaanderen opnieuw een tijdperk in van intense verfransing van het openbare leven. Evenals tijdens de aanhechting bij Frankrijk (1794-1814) beperkte deze verfransing zich echter hoofdzakelijk tot de hogere standen. De Vlaamse massa, die ingevolge het cijnskiesrecht op politiek vlak toch onmondig was, werd met rust gelaten. Ze stelde zich tevreden met de Vlaamse dagbladen die de Hollandse tijd hadden overleefd en hoogstens een paar keer per week verschenen. Op de periodieke pers woog immers nog steeds de zegelbelasting, die de kranten zeer duur maakte, zodat een werkelijk dagblad in Vlaanderen geen levenskans had. De eerste poging, in 1844, om een dergelijk dagblad op te richten, zou trouwens spaak lopen, zoals we verder nog zullen behandelen. Pas na de afschaffing van deze zegelbelasting zou het eerste Nederlandstalig dagblad in Vlaanderen levenskans hebben.

De globale Belgische pers, die in 1830 28 politieke kranten met een oplage van 21.747 telde, bezat in 1845 reeds 87 bladen met een gezamenlijke oplage van 50.331 nummers. Van deze 87 politieke kranten waren er in 1844-'45 niet minder dan 32 die dagelijks van de pers kwamen, doch slechts één ervan verscheen in het Nederlands, nl. Vlaemsch België, dat dan nog maar zeer kort bestaan heeft. De Vlaamse kranten, die hoogstens driemaal per

week en in een zeer kleine oplage verschenen, behoorden - met uitzondering van het Antwerpsch Nieuwsblad, dat sedert 1839 van een katholiek naar een gematigd liberaal standpunt was geëvolueerd - tot de politiek-neutrale of tot de duidelijk katholieke pers. Als politiek-neutraal kunnen beschouwd worden: de twee Gentse kranten Gazette van Gent (1667-1940) en de Gendschen Mercurius (1826-'85), alsmede de oude Brugse krant, die onder gewijzigde naam terugging tot 1792 en nu de naam kreeg van Gazette van Brugge en van West-Vlaanderen (1792-1919). Te Antwerpen verschenen drie duidelijk katholieke kranten driemaal per week, nl. Den Postryder (1819-'52), Den Antwerpenaer (1828-'45) en sedert december 1844 ook Het Handelsblad van Antwerpen (1844-nu), waarover we verder nog zullen spreken. Gent had twee katholieke kranten, nl. Den Vaderlander (1829-'54), die echter ca. 1840 tijdelijk een liberaal standpunt innam, en de zeer conservatieve Den Vlaming (1839-'56). De eerste was een volksuitgave van de Journal des Flandres en de tweede, die slechts tweemaal per week verscheen, was een afgietsel van Le Constitutionnel des Flandres. Te Brugge ten slotte bleef Den Standaerd van Vlaanderen, katholieke oppositiekrant in de Hollandse tijd, verder verschijnen (1829-'98). Behalve deze tien Nederlandstalige kranten, die in 1830-'48 in Vlaanderen verschenen, bestonden nog een aantal Nederlandstalige regionale weekbladen, waar we hier verder niet op ingaan.

Bij een vergelijking van de uitstraling van deze Vlaamse pers tegenover de Franstalige komt men voor de jaren 1844-'45, waarover we precieze gegevens bezitten, tot verbijsterende vaststellingen. De oplage van de Franstalige pers was driemaal zo groot als de Nederlandstalige: de Nederlandstalige bereikte inderdaad geen 10.000 abonneementen, terwijl de Franstalige bij de 30.000 abonneementen bezat. Hierbij moet men er echter rekening mee houden, dat bij de 30.000 Franstalige abonneementen er ca. 21.000 waren, die op een echt dagblad waren geabonneerd, terwijl de Vlaamse abonnent ten hoogste driemaal per week zijn krant ontving. Daardoor bereikte het aantal Franstalige krantenummers, dat aan de man werd gebracht, bijna tienmaal het aantal nummers van de Nederlandstalige pers: in het eerste trimester (januari-maart) 1845 werden immers 1.948.870 nummers van Franstalige kranten verspreid tegen 237.714 nummers van Nederlandstalige kranten. De Vlaamse pers verkeerde in de periode 1830-'48 in een totaal minderwaardige positie tegenover de Franstalige, ook in Vlaanderen, waar tal van Franstalige werkelijke dagbladen voldoende lezers vonden. In elk van onze drie grote steden - Antwerpen, Gent en Brugge (om van Brussel te zwijgen, waar niet minder dan 14 Franstalige dagbladen verschenen) - kwamen dagelijks drie Franstalige dagbladen van de pers; te Antwerpen Le Précurseur, Journal d'Anvers en Journal du Commerce d'Anvers; te Gent Le Messager de Gand, Journal des Flandres en Le Constitutionnel des Flandres (sedert 1839: L'Organe des Flandres); te Brugge Le Journal de Bruges, Le Nouvelliste en L'Impartial de Bruges. Niettegenstaande de Nederlandstalige kranten in deze jaren een zeer geringe uitstraling hadden, kan tot hun eer gezegd worden dat ze alle, in grotere of kleinere mate, bij herhaling protesteerden tegen

de systematische verfransing van de Vlaamse gewesten; dat ze het ontluikende Vlaamse cultuurleven hebben gestimuleerd en zich metterdaad inspanden voor het slagen van het volkspetitionnement van 1840. Alleen betreffende het probleem van de spelling verdedigden ze met hartstocht tegengestelde standpunten.

Het is opvallend dat het eerst bekende kranteartikel dat zich tegen de verfransing van Vlaanderen opstelde, verscheen in het Brusselse dagblad *L'Emancipation* (1 november 1830) op een ogenblik dat deze krant nog in handen was van democratische republikeinen; het artikel was in verminkte vorm ook overgenomen door *Le Belge*, spreekbuis van het liberaal-radicalisme, en werd van daaruit zowel in de Antwerpse als in de Gentse Nederlandstalige pers in vertaling opgenomen. Het Antwerpsch Nieuwsblad gaf het reeds op 4 november, *Den Postryder* op 10 november en *Den Vaderlander van Gent* op 12 november 1830. In het artikel, onder de titel *Vryheid van Tael*, werd ertegen geprotesteerd dat de strijd tegen de taaldwang onder Willem I nu gekeerd werd tegen de Vlamingen, wier taal uit het openbaar leven werd gebannen. Voortaan werd door de Vlaamse kranten regelmatig op dit zelfde thema gehamerd. *Den Postryder* (16 november 1830) protesteerde heftig tegen het feit dat de muren van de Vlaamse steden beplakt werden „met allerhande Fransche plakkaerten... terwyl het nogtans zeker is dat de dry kwaerten onzer ingezetenen... het fransch niet verstaen”. Ook *Den Antwerpenaer* (13 september 1836) en *Het Antwerpsch Nieuwsblad* protesteerden tegen de openbare verfransing van de Scheldestad, waar „niet de fransche, maer wel integendeel hare aerts-vyandinne onze ryke en voortreffelyke Vlaamsche tael” gesproken wordt. Evenals de Antwerpse kranten verzette de *Gazette van Gend* (28 februari 1836) zich ertegen, dat de straatnamen te Gent verfranst werden en dikwijls een volkomen foutieve Vlaamse vertaling kregen. In een artikel, getiteld *Iets op de Walen* (11 mei 1836) nam de krant verontwaardigd stelling tegen de overheersing en de bevoorrechte positie van de Walen in Vlaanderen: „zij bedienen alle de bijzonderste hooge ambten; in het ministerie vind men eenen vlaming op vijf walen; byna alle de gouverneurs zyn walen; in onze regtbanken, in alle de administratien vind men walen... De vlamingen zyn overal buytengestoken; en nogthans maken zy meer dan de helft van de geheele bevolking van Belgien uyt en betalen zy ongeveer twee derde van de lasten...”. *Den Vaderlander van Gent* sloeg soms een nog meer agressieve toon aan. Op 13 december 1834 bevestigde ze dat de *Moniteur Belge* alleen maar in het Frans gepubliceerd werd: „Is dit niet alsof de Vlamingen geen deel van de Belgische natie maekten?” In sommige bijdragen stond ze bepaald vijandig tegenover het Frans, dat in Vlaanderen uitgeroeid moest worden. Ze kende „geen middel ter redding onzer landspraek dan het uytroeyen van haer grootste, haer gezworen tegenstreefster, de gevloekte tael der Franschen” (*Den Vaderlander*, bijvoegsel bij 19 augustus 1839).

De Vlaamse pers nam niet alleen stelling tegen de officiële verfransing van Vlaanderen, doch heeft zich terdege ingespannen om het Vlaamse cultuurleven, dat in de jaren onmiddellijk na de Belgische Omwenteling een zware crisis doormaakte, op-

nieuw leven in te blazen. Dit blijkt niet alleen uit de publiciteit die ze maakte rondom de herlevende rederijderskamers, maar ook uit de plaats die ze inruimde voor de geschriften van de Gentse filologen Jan-Frans Willems, dr. F.A. Snellaert, Ph. Blommaert en Prudens van Duyse en van de meer literair gerichte Antwerpse auteurs Hendrik Conscience, Theodoor van Ryswyck en Jan Alfred de Laet. Zo juichte bijvoorbeeld de Gazette van Gend (11 maart 1836) de stichting toe van De Tael is gansch het Volk in het volgende commentaar: „De Maetschappy van Vlaemsche Letteroeffening heeft tot kenspreuk aengenomen deze gelukkige uitdrukking van Van Duyse: De Tael is gansch het volk. Treffende waerheyd! welke indien zy beter en algemeener begrepen werd, gewis de oogen zou openen aen eene menigte vreemdgezinde Belgen, die verre van hune moedertael te beoeffenen, zich niet schamen de zelve openlyk te verachten en te beschimpen zonder de minste harer tallooze schoonheden te kennen of te bevroeden...”. Ook de stichting van De Olijftak te Antwerpen tegen het eind van 1835 door Michiel van der Voort en Theodoor van Ryswyck werd door Den Antwerpenaer (26 januari 1836) en door het Antwerpsch Nieuwsblad (20 september 1836) met zeer groot enthousiasme begroet. Den Antwerpenaer (15 november 1836) ging er prat op „dat ons dagblad uitgekoozen is door de Antwerpsche Rederykerskamer tot het mededeelen haerer letterkundige stukken, waarvan wy er reeds eenige hebben ingelascht”. De krant besteedde inderdaad veel plaats aan de bespreking van de werken van onze eerste Vlaamse romanciers en filologen. Zij was trots op de Antwerpse literatoren: „Antwerpen prykt ditmael boven alle de letteroeffenaeren die onze tael schryven” (18 januari 1838) en hierbij zinspeelde ze vooral op Hendrik Conscience, voor wiens Leeuw van Vlaanderen de krant vóór het

N°. 1. Donderdag den 26 Ouyft, 1790.

DEN WAEREN
VADERLANDER.

WEEKELYKS BLAD.

Veritatem tantum & pacem diligite. Zach. VIII.

LETTERKUNDIG NIEUWS.

Lisez-moi, ou dialogue entre un bon citoyen, &c.

Leef-my, of saemenspraak tusschen eenen Burger en eenen Advocaet der stad Gend, over de Souvereiniteyt van het Volk en het regt der Collatie. broch. in 12 van 25 bladzijden. (a)

DAPPERE Hoofd Stad van Vlaenderen, die in den aenvang des Oorlogs vier dagen lang geworfeld hebt tegen allen't geweld der Ooslenryksche wreedheyd, die het toneel zyt geweest van die treur-spielen, waer over eenen Genferic en Attila zoude rood geworden zyn; godvruchtige stad van Gend, die in't midden der vlammen en moord, die den vyand over u uytwierp, uwe armen nae den Hemel floegt, en uwe gebeden vervoegde met die der dienaeren Godts, en ter zelve tyd met verrukking gezien liebt, dat de talryke en flaef-

(a) Den opsteller van dit werke is d'Heer *Botte*, eering Prof. van de Rhetor. tot Gend, wiens vaderlandsehen lever en pen sedert lang veel lof verdient.

verschijnen van het boek grote belangstelling wekte (nummers van 21 juni en 3 juli 1838). Michiel van der Voort heeft verscheidene bijdragen geleverd voor deze krant, waarin hij uiteraard ook grote aandacht besteedde aan de Gentse filologische beweging: aan Jan-Frans Willems, „de Nestor onzer taelbeoefenaren” aan wie de eer toekomt „onze tael uit het graf te hebben doen opryzen”; ook aan Philip Blommaert en Prudens van Duyse, „mannen van eerste verdiensten” (9 april 1839). Verder gaf Van der Voort in deze krant een zeer lovende bespreking van de Letterkundige Geschiedenis door Dr. F.A. Snellaert (19 januari 1839). Indien alle Vlaamse kranten eensgezind stelling namen tegen de verfransing van Vlaanderen en het herlevend Vlaams cultuurleven trachtten te stimuleren, dan was deze eensgezindheid helemaal zoek, als het ging over de spelling. Op initiatief van J.-F. Willems en J.-B. David ontstond in 1836 de eerste Vlaamse landelijke vereniging, de Maetschappy tot bevordering der Nederduitsche Tael- en Letterkunde, die zich als eerste opdracht voorschreef een eenvormige spelling in Vlaanderen te realiseren. Met het oog hierop had de regering op haar aandringen op 6 september 1836 een prijsvraag uitgeschreven. Van de noodzaak van een eenvormige spelling in Vlaanderen waren alle Vlaamse kranten wel overtuigd, doch de oude aanhangers van het Vlaamse particularisme uit de Hollandse Tijd kwamen opnieuw in het offensief. Dit offensief ging van Brugge uit, waar het Letterkundig Genootschap, onmiddellijk na de bekendmaking van de acht punten van de Commissie op 18 augustus 1839, in een motie stelling nam tegen de voorgestelde wijzigingen onzer spelling. Onmiddellijk schaarden Den Standaerd van Vlaanderen, hierin gevolgd door Den Antwerpenaer (5 september 1839), zich achter de Vlaamse particularisten onder de leiding van priester De Foere. De Gentse Den Vaderlander, die tijdens het Hollands bewind ook het Vlaams particularistisch standpunt bijtrad, nam nu wel een voorzichtiger standpunt in, blijkbaar onder invloed van de Gentse Maetschappy van Vlaemsche Letteroefening. Prudens van Duyse had immers in de Gazette van Gend (12 september 1839) onmiddellijk zijn standpunt doen kennen. Hij maakte wel een licht voorbehoud bij de voorstellen van de Commissie, doch voor het overige juichte hij het toe dat de spelling evolueerde naar die van „Nederlands grootste taelkundige, Bilderdijk”. De Gentse conservatieve Den Vlaming nam echter, ter vervanging van Den Vaderlander, zijn plaats bij de taalparticularisten in. Het Taalcongres te Gent op 23-24 oktober 1841 betekende echter een beslissende overwinning voor de stellingen van de Spellingscommissie, doch hiermee kwam geen eind aan de discussies in de kranten. Zelfs toen de spellingskwestie door Koninklijk Besluit van 1 januari 1844 beslecht werd, gaven De Foere en zijn volgelingen in de kranten de strijd niet op, zoals trouwens bleek uit zijn rede voor het parlement op 31 januari 1844.

Ondertussen hadden de Vlaamse kranten reeds een nieuw strijdobject ontdekt, waar zij zich andermaal eensgezind achter konden stellen, nl. het Vlaams Petitionnement van 1840. In januari 1840 werd op initiatief van F.A. Snellaert en Ph. Blommaert, wellicht met een tekst van J.-F. Willems, een petitie in omloop gebracht, waarin een aantal eisen

waren geformuleerd die er in essentie op gericht waren het „Nederduytsch” in Vlaanderen een wettelijk bestaan te geven. Deze petitiebeweging, die zonder twijfel tot de Vlaamse bewustwording heeft bijgedragen, doch op het vlak van de Belgische wetgeving niet veel bereikte, kreeg de volle steun van de Vlaamse pers, zowel in de steden Antwerpen en Gent, als te Brugge. Te Gent hebben zowel de neutrale Gazette van Gend en de Gendschen Mercurius als de katholieke Den Vaderlander en Den Vlaming een afschrift van de petitie op hun redactie bureaus beschikbaar gehouden ter ondertekening. Zij maakten in hun kolommen regelmatig propaganda en brachten hun lezers op de hoogte van de resultaten die in de verschillende Vlaamse steden en dorpen bij het inzamelen van handtekeningen bereikt waren. Vooral de Gazette van Gend en Den Vaderlander waren zeer actief. Op 7 februari 1840 publiceerden ze de oproep van Prudens van Duyse, geschreven naar aanleiding van het petitionnement en waarvan de eerste regels luiden :

„Heft, Belgen, heft de schilden op,
Met vaderlandschen harteklop,
Gelyk een enkle man !
Het geldt de dierbre moedertael”.

De petitiebeweging werd door de Vlaamse kranten inderdaad met nadruk als een „vaderlandse” daad voorgesteld. Toen de Gazette van Gend (29 maart 1840) met ongeduld opmerkte dat er nog verscheidene Vlaamse gemeenten achterbleven, vroeg ze zich af : „Is men er dan zoodanig verfranscht dat men er alle vaderlandsliefde verloren heeft... Er valt hier niet te aarzelen, er is hier geen juyst midden, of men is vaderlander of landverrader”. Ook de Nederlandstalige kranten te Antwerpen hebben zich volledig en eendrachtig ingespannen voor het welslagen van de petitiebeweging. De propaganda voor de ondertekening van de Gentse versie van de petitie was door Den Antwerpenaer en Den Postryder reeds begonnen, toen in de kringen van de Olijftak en op initiatief van Collins een Antwerpse versie van de petitie werd verspreid, die het Vlaamse eisenpakket iets verzachtte. De genoemde twee kranten, waarbij zich ook het Antwerpsch Nieuwsblad aansloot, gingen echter onverstoord door „ter verdediging onzer billyke eischen”. Evenals de Gentse kranten namen ze de handschoen op tegen de talrijke Franstalige kranten, die het petitionnement bestreden. en slotte hebben de Vlaamse kranten zich erbij moeten neerleggen, dat het Vlaams petitionnement in het parlement geëncommissioneerd werd. Dat het achteraf op provinciaal vlak, inzonderheid in de provincieraden van Antwerpen en Oost-Vlaanderen, toch resultaten boekte, werd door alle Vlaamse kranten toegejuicht. Op aandringen van deze provincieraden beloofde de regering inderdaad dat bij de benoeming van ambtenaren in de Vlaamse provincies rekening gehouden zou worden met hun kennis van het Nederlands en dat de officiële aankondigingen in Vlaanderen gepaard zouden gaan met een Vlaamse vertaling.

Voor de ontwikkeling van de Nederlandstalige pers in Vlaanderen tijdens de periode van de zegelbelasting was de oprichting van het eerste Nederlandstalig dagblad in de hoofdstad Brussel, nl. Vlaemsch België, in vele opzichten een zeer belangrijk experiment. Het was in de eerste plaats een

waagstuk. De krant was ingevolge het dagbladzegel een zeer duur produkt en het was de vraag, of er in Vlaanderen hiervoor reeds voldoende afnemers bestonden. Het initiatief tot de oprichting ervan ging uit van het broederschap der Hermans of strijders, een groep flaminganten die als drijvende kracht in de V.B. wenste op te treden en waarbij Hendrik Conscience een belangrijke rol speelde. Hij was van oordeel voor het welslagen van de onderneming een som van 30.000 fr. nodig te hebben, doch het bleek dat men amper 20.000 fr. bij elkaar kreeg. De belangrijkste inschrijvers op aandelen waren de Vlaams voelende Waal Lucien Jottrand en verder een aantal Vlaamse letterkundigen; de krant ontving ook een beperkte steun van de Pruisische ambassade. Ze startte op 1 januari 1844 en stond onder redactie van drie Vlaamse literatoren: Jan de Laet, Jaak van de Velde en Domien Sleenckx. De grote meerderheid van de hoofdartikelen (85 %) was gericht tegen de wan-toestanden op taalgebied, zowel in het onderwijs als in het bestuur en het gerecht. Natuurlijk heeft het blad veel aandacht besteed aan de houding van zijn eigen redacteur Sleenckx, die als eerste gerechtelijk veroordeeld werd, omdat hij geweigerd had op het Brusselse stadhuis een Franse geboorteakte voor zijn kind te ondertekenen. Bij zijn veroordeeling op 27 juli 1844 klaagde de krant het aan dat „de Vlamingen niet als Belgen, niet als burgers, maer... slechter nog dan vreemdelingen... beschouwd worden”. De krant nam niet alleen stelling tegen Franstalige parlementsleden, die Vlaamse arrondissementen vertegenwoordigen (b.v. Dubus voor het arrondissement Turnhout), maar ook tegen de taalparticularist priester De Foere, die na het Koninklijk Besluit van 1 januari 1844 ten voordele van de nieuwe spelling nog steeds niet wilde ontwapenen. In sommige artikelen werd De Foere nogal persoonlijk aangepakt: „die man is een burger, dien wij onzen broeder zouden moeten noemen, omdat hij een Vlaming is; maer - wij zeggen het met een bedroefd hart - die geene edelmoedigheid genoeg bezit om zijn eigene dwaalingen voor de stille eendragt der natie af te zweeren...” (22 januari 1844). Deze strijd lustige houding op Vlaams gebied belette de krant niet een loyaal Belgisch en royalistisch standpunt te verdedigen. De Walen waren broeders en zelfs minder goede Belgen dan de Vlamingen, omdat de Walen onder de verderfelijke invloed van Frankrijk minder trouw bleven aan hun volksaard dan de Vlamingen. Voor Vlaemsch België bestonden slechts twee vijanden, nl. Frankrijk en de „verbasterde Vlamingen”, wier juk in Vlaanderen afgeworpen moest worden. De krant was verder overtuigd royalist, omdat ze in de koning het bindteken zag tussen Vlamingen en Walen.

Zonder enige voorbereiding werden de lezers van Vlaemsch België in het nummer van 22 november 1844 ervan verwittigd dat „hoogst onverwachte omstandigheden” de redacteurs verplichtten „de uitgave van Vlaemsch België te staken”. De abonnees zouden echter reeds 's anderendaags een nieuw dagblad ontvangen onder de naam De Vlaemsche Belgen, waaraan de „voornaamste vlaemsche letterkundigen” zouden blijven meewerken, maar dat duidelijk katholiek zou zijn. Het nieuwe dagblad stond onder hoofdredactie van D. Sleenckx en J. van de Velde, terwijl J. de Laet

aan de dijk werd gezet, omdat hij toen voor liberaal doorging.

De Vlaemsche Belgen bleef een Vlaamsgezinde krant, die zich nu echter uitsluitend in dienst stelde van de katholieke partijbelangen, vooral te Antwerpen. Dit blad kon het echter ook niet bolwerken. Het laatste nummer kwam op 22 juni 1845 van de pers. Daarmee was dan duidelijk het bewijs geleverd dat een Vlaams dagblad, onderworpen aan de dure zegelbelasting, in het arme Vlaanderen nog geen kans van slagen had. Pas na de afschaffing van het dagbladzegel in mei 1848 zou Het Handelsblad van Antwerpen het eerste dagblad in Vlaanderen worden dat zich wist te handhaven.

(N°. 1.) GEND, DINGSDAG, DEN
 De Daghblad wordt twee maal ter week, des Dingsdags en Vrijdags uitgegeven. Gewoon sal men te van de Staat en Landkundig schoolen voor sijnen studenten de Abonnemens wilsken te wilsken ten prijze van 35 cent. Des zegel geplakt moet worden.

1 FEBRUARIJ (OMWENTELING) (1848.)

De Intekeningprijs is 6 Franse voor drie maanden, te vervoeren in de Meerkosten van een halven Opsteller, Costelieken maand, N°. 12, te Gend, en vervoer tot de halve Post-Meesters van het Koninkrijk. De keuzen vervoeren.

LETTER- EN STAATKUNDIG DAGBLAD,

VOOR HET ZUIDELIJKE GEDEELTE VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

VIJFDE JAAR. FRANKI.

PROSPECTUS.

De nederlandse spraak, welke onlangs bij ons in hoopen kwijpde, en voor witschensche talenten grondzakt was te wijken, wordt thans aan hare eerste waardigheid wedergegeven. Elk echte Nederlander verlangt zich zijne schoone moedertal in haren eersten glans te zien oprijzen, en biedt haar gulhartig zijne bijdrag aan. In al de grondzaken onzer Landgenooten onderzaken een heilig vuur voor al wat nuttig is en vaderlandsch voorkomst; en wijmer werden de pynigen van ZYNE MAJESTEIT, onzen geveerdigden Vorst, tot de handhaving onzer Landpraktie gunstiger beschouwd, noch met hoozen uitslag bekoord.

Neemt uwezen ons oogerlijk gunstiger om, voor soo veel het onze zwakte middelen toelaten, mede te werken tot het verveerden en opvoezen onzer taal; om dezelvez kerstigheid, dezelvez aard en wellindendheid aan te tonnen; dezelvez gebruik onzen Vlaemsigen gemakkelijk te maken, en de oefening der Nederlandse Letterkunde bij ons algemeen te doen worden.

In deze innigste wilsken wij allen gevegdijker om dit oogmerk te bereiken dan het opstellen een Letter- en Staatkundig en Dagblad, als het beste middel zijnde om alle taalbevende Vaderlanders, zonder buitengewoon pynigen, en bij vrije van uitspanning in het besijdeling der Nederlandse Spraak en Letteren in te leiden.

En niet kiek er op wilsken vooraanden wij tot dezen gewenschten uitslag hopen te komen:

Twee maal ter week, des Dingsdags en Vrijdags, zal ons Dagblad uitgegeven worden.

Dit selfs inhoud zal in twee afdelingen onderscheiden zijn.

In de eerste afdeling zullen wij voerel de Staatkundige belangen van ons Vaderland in overweging nemen, en gevolgdijker onzen keeren mededelen:

- 1°. De oorspronkelijke besluiten van het Staatsbestuur.
- 2°. De redoveringen bij de Hooggeerde Heeren Staten-Generaal, onpens de wetsen hun voorgesteld uitgepoken.
- 3°. De besluiten der Staten-Provintiaal van Vlaanderen.
- 4°. De Regtsaken, wanneer die belangrijk zijn, en die voornissen dit de wetsen bekooren.
- 5°. De besluiten van de Regering der stad Gend.
- 6°. Bondige uitrekselen uit de hoolandische nieuwspapieren.

In de tweede afdeling, zal men bij voerel van de Nederlandse Taal en Letterkunde handelen.

- 1°. Een algemeen overzigt over den stand onzer moeder taal zal de letterboen openen; men zal aan de spelling eestrielen toewijzen en verklaren waarom wij die van Weiland en Siegenbeck overvriendeljik wijken veltoren; alsvoreel het een legelrik vrij sta sijn geveerd door content in ons Dagblad te openbaren en te vordeligen.
- 2°. Weenige Vlaemsigen in bezit zijnde van de vertaalmenging der Hollandsche Rechtspraak en Dichters, zullen wij ondetnassen eenige studien verkeeren, en die onzen keeren aanbieden.
- 3°. Doorgaans zullen wij wijkrakels mededelen uit de Hollandsche letterkundige Dagbladen, soo als de *Recensient der Recensenten*, de *Vaderlandse Oeffeningen*, de *Letterbode*, het *Magazijn in Kunst en Sonnet*, etc.
- 4°. Een beknappe verhandeling over de nieuw inlicht geveerde werken, bijzonderlijk over die welke in het zuidelike gedeelte zullen worden uitgegeven.
- 5°. Zoenige in 't fransch vertaalde of nagevolgd stukken uit het hoolandisch.
- 6°. Wij zullen daar bij vorezen een uitreksel van de redoveringen door de Hooggeerde van de Hoogse School van Gend, uitgegeven.
- 7°. Eindeljik zullen wij, doch niet uitvoerig ovcgaan tot eenige besijdelingen over de Koninklijke Maatschappij van Franse Kunsten en Letteren; over ons Landbouwkundig Genootschap, en de Oefeningen onzer Kameer van Rhetorica.

De vertallinge kenssenis onzer mededreveren in het vak waar aan wij ons hoozen toegeveid, doen ons verhoopen dat wij ook ons Dagblad wijken kunnen verveeren met eenige bekoorderde overzichten over de Letterkunde onzer volken, als de Engelsche, Franse en Hoogditsche; selfs ook dat wij aan de onse Letterkunde onze plaats wijken kunnen inruimen.

De Zedeleer en Godsdiensige Grondstellingen zullen in ons niet slechts vordelers, maar vurig vordelers aanzellen.

Dit dezo onse onderneming door al onze taal- en vaderlandminnende landgenooten gunstijk zal aanschouwd worden, doen ons verhoopen de oede geveerd, welke de Nederlanders in allen tijde tot de kunsten en wetenschappen hebben aangedreven.

De Intekeningprijs is 6 Franse voor drie maanden; — vruchtbaar 3 fr. Men beede sich aan bij den Opsteller J. H. LEBROCOU, Catheline straat, N°. 12, te Gend, en vordel bij de heeren Post-Meesters van het Koninkrijk. — De brieven vruchtbaar.

Dit Dagblad zal twee maal ter week, des Dingsdags en Vrijdags uitgegeven worden. Gaarne zal men er aan de Staat- en Letterkundige stukken enige plaats inruimen; de advertentien, vruchtbaar toegestaan, zullen er ook ten prijze van 20 centen den zegel geplakt worden.

OOSTENRIJK.
 WEDEN, den 16 Januarij. Sins eenige dagen verpocht men de tijding dat de Franse efgent bij ons hof, de markgraf de Caracas, zijnen post staet te vordel, om te Parijs het beind der hoolandische zaken optevaten.

PRUISSEN.
 BERLIN, den 20 Januarij. Den 18, heeft men in deze hoolandij het feest der kroonprins *er*.

4. VAN DE AFSCHAFFING VAN HET DAGBLADZEGEL TOT EN MET DE GRIEVEN-COMMISSIE (1848-'59).

Als gevolg van de Franse Februari-Omwenteling van 1848, die in België enige sociale onrust veroorzaakte, vaardigde de eerste liberale partijregering van Charles Rogier enkele democratische maatregelen uit, waaronder de afschaffing van het dagbladzegel bij de wet van 26 mei 1848. Hierdoor werd de pers aanmerkelijk goedkoper en kwam ze bijgevolg binnen het bereik van een ruimer publiek. Vooral voor de nog achterlijke Vlaamse pers had de maatregel een aantal heilzame gevolgen: 1) de bestaande Nederlandstalige kranten, die een of meer keren per week verschenen, konden hun abonnementsprijs verminderen of tegen dezelfde prijs op groter formaat verschijnen; 2) een aantal kranten, die tot dan toe een paar keren per week verschenen, werden nu werkelijk dagbladen die zes- of zevenmaal per week van de pers kwamen; 3) een aantal nieuwe kranten, waarvan er verscheidene tot de sociaal-vooruitstrevende richting behoorden, zagen nu het licht. Terwijl vóór 1848 gebleken was dat een echt dag-

blad in Vlaanderen geen bestaansmogelijkheid had, kwamen tussen 1848 en '57 tal van dagbladen van de pers en wel in onze twee grote Vlaamse steden Antwerpen en Gent.

Het eerste Vlaamse dagblad waarvoor een grote toekomst was weggelegd, werd opgericht te Antwerpen onder de naam Het Handelsblad van Antwerpen, uitgegeven door de drukker-eigenaar J.P. van Dieren. De krant had reeds een soliede basis op de Antwerpse krantenmarkt veroverd, toen de afschaffing van het dagbladzegel haar nieuwe mogelijkheden bood. Opgericht op 4 december 1844 als een Vlaamsgezinde, unionistische krant, die driemaal per week verscheen, had ze reeds op 1 januari 1846 Den Antwerpenaer opgeslorpt en werd ze in 1848 het eerste werkelijk Vlaamse dagblad in Vlaanderen. Op 28 mei 1848, dus onmiddellijk na de opheffing van het dagbladzegel, kondigde ze haar lezers aan dat ze van 1 juli 1848 af dagelijks, de zondagen uitgezonderd, van de pers zou komen en dit „tegen denzelfden prys”. De hoofdredacteur, de vinnige journalist L.J. Vleeschouwer, die in samenwerking met Hendrik Conscience en Jan de Laet op 17 januari 1847 het strijdend katholieke weekblad De Roskam lanceerde, werd na verloop van tijd op 1 januari 1849 als hoofdredacteur vervangen door de nog jonge August Snieders, die tot 1900 de krant zou leiden. Hij zou van deze krant, die op 3 april 1852 ook De Postryder in zich opnam, een zeer slagvaardig wapen maken in de strijd voor Vlaanderens emancipatie.

Het tweede Vlaamse dagblad dat na de afschaffing van het dagbladzegel tot stand kwam, was De Broedermin, opgericht te Gent op 23 juni 1848. Aanvankelijk verscheen de krant slechts driemaal per week, doch reeds sedert 1 oktober 1849 kwam ze, evenals Het Handelsblad, zesmaal per week van de pers. De Broedermin werd geïnspireerd door de ideeën van de bekende Gentse hoogleraar François Huet, die een verzoening nastreefde tussen christianisme en socialisme. Oprichter en eigenaar van de krant was de bemiddelde Constant Leirens, die een beroep deed op een schare van sociaal-progressieve medewerkers. Uit sociale bewogenheid was de krant strijdend Vlaamsgezind, doch ze maakte tijdens haar twaalfjarig bestaan (1848-'59) toch een evolutie door: van christendemocratie en strijdende Vlaamsgezindheid naar een liberaal-radicalisme waaraan haar Vlaamsgezindheid ondergeschikt werd gemaakt. Bij haar verdwijnen op 15 juni 1859 zou ze onmiddellijk opgevolgd worden door het dagblad De Stad Gent, dat het officieel orgaan werd van de Vlaamse liberalen te Gent.

Domien Sleenckx, de vroegere hoofdredacteur van het verdwenen katholieke dagblad De Vlaemsche Belgen, nam andermaal het initiatief om te Brussel een Vlaams dagblad op te richten. Eind 1850 stichtte hij er De Vlaemsche Stem, die liberaal georiënteerd was. Dit experiment moet andermaal niet te best zijn uitgevallen. In elk geval verhuisde Sleenckx met zijn krant op 1 mei 1853 naar Antwerpen, waar het blad werd opgenomen in een commanditaire vennootschap die reeds sedert 1853 het duidelijk liberale dagblad De Schelde publiceert. Sedert 15 mei 1853, de stichtingsdatum van De Schelde, werd De Vlaemsche Stem als goedkope en verkorte editie van De Schelde op de markt gebracht. Do-

mien Sleeckx werd hoofdredacteur van beide kranten, doch zijn eigen stichting De Vlaemsche Stem werd tegen eind 1858 de spreekbuis van de Vlaamsgezinde liberalen te Antwerpen. Dat veranderde evenwel, toen de firma Quendredijk in 1858 de hand kon leggen op de krant, die voortaan haar Vlaamsgezindheid ondergeschikt maakte aan haar liberale idealen. Het blad verdween trouwens door het faillissement van de firma in 1860.

Ondertussen werd de Vlaamse dagbladers te Antwerpen verrijkt met een nieuw dagblad onder de naam De Grondwet. Het werd gesticht door de bekende flamingant Jan van Ryswyck, die later zulk een belangrijke rol zou spelen in de Meetingpartij. In haar specimennummer van 8 augustus 1857 diende de krant zich aan als een gematigd unionistisch orgaan, waarvoor „verlicht katholiek en bedaerd liberaal nagenoeg hetzelfde is”. Jan van Ryswyck zou zich echter spoedig door de liberale partij op sleeptouw laten nemen. Dit belette echter niet dat de krant gedurende heel haar bestaan strijdend Vlaamsgezind bleef.

Te Gent, waar De Broedermin het eerst op de dagelijkse periodiciteit was overgeschakeld, werd dit voorbeeld weldra door verscheidene andere kranten nagevolgd. De oude Gazette van Gent, die traditioneel driemaal per week verscheen, kondigde in haar nummer van 24 december 1854 aan dat ze „tegen den zelfden prys” voortaan zesmaal per week van de pers zou komen en aldus het „goedkoopste vlaemsch dagblad” zou worden. Ze bleef in de klerikale-antiklerikale strijd een neutraal standpunt houden, althans tot 1853, toen ze eigendom werd van Eugène vander Haeghen, die in 1856 ook de Franstalige liberale krant Journal de Gand lanceerde. Aan haar overtuigde Vlaamsgezindheid is ze echter onafgebroken trouw gebleven. Wat de duidelijk katholieke Gentse pers betreft: de oude Den Vaderlander was op 8 december 1854

BRUSSEL, MAENDAG

N. 1

VLAEMSCH BELGIE

MEN SCHRIFT IN DE BRESSEL, KANSELARY STRAAT, 17.

Verkooprijke prijzen.
Nu jaer 20 s.
Verkooprijke 20 s.
Verkooprijke 20 s.
Verkooprijke 20 s.
Verkooprijke 20 s.

Wanneer over welken jeugdige jongeling, die verleden tenen het Vlaemsche, het niet gekruikt 1857...
Overloofde van het de geschiedenis der Zuid-Nederlandsche letters...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde, die, als eenzaam, op meer bevestigde hoogen heeft weten te verrijken...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...

het geestes overvloed van de Vlaemsche...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...
Dat men zich niet gelyke...

voelers om vakk en di onse sadelyke prestaties de...
Rattus het strafzigen der regis on bezaag van...
Onse verduydelijke onderscheit, Handich...
Wij, redactie van de reorganisatie der Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...

voelers om vakk en di onse sadelyke prestaties de...
Rattus het strafzigen der regis on bezaag van...
Onse verduydelijke onderscheit, Handich...
Wij, redactie van de reorganisatie der Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...

VLAEMSCH BELGIE.
Digitaal naar handich, verduydelijk, akkerlyck, steetlyck...
BESITTINGEN MEDELINGEN.
AANKOMEN D. G. GORRETTEN, N. VAN DER...
DUS, VAN DE VLAEMSCHE LETTERKUNDE...
DE DE DRAAD VAN HET VLAEMSCHE...
HET NU IS TIJD OM DE DRAAD VAN HET VLAEMSCHE...

GRAEF HUGO VAN CRANHOVE.
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...

Op een bevestiging van het jaar 1860, van het in de...
Wij, redactie van de reorganisatie der Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...
Dus, van de Vlaemsche letterkunde...
De de draad van het Vlaemsche...
Het nu is tijd om de draad van het Vlaemsche...

van naam veranderd in Het Vaderland (1854-'56), dat voortaan ook zesmaal per week van de pers kwam. De bekende publicist Amand Neut, die o.m. reeds de Brugse Standaard van Vlaenderen (1829-'98) en de Gentse Den Vlaming (1839-'56) in zijn bezit had, kon zich in 1856 ook van het Gentse dagblad Het Vaderland meester maken. In december 1856 versmolt hij de twee genoemde Gentse katholieke kranten onder de gemeenschappelijke naam Het Vlaemsche Land (1856-'73), dat ook als werkelijk dagblad zesmaal per week van de pers kwam. Deze krant hechtte vooral belang aan de verdediging van de katholieke belangen en had slechts op de tweede plaats belangstelling voor de V.B.

Dit laatste was niet het geval met de Beurzen-Courant, die sedert 15 maart 1856 als nieuw dagblad te Gent van de pers kwam. Aanvankelijk diende deze krant zich aan als een uitsluitend financieel-economisch blad zonder politieke kleur. Onmiddellijk nam ze echter in Vlaamse aangelegenheden een zeer strijdlustig standpunt in, terwijl ze, in de geest van Het Handelsblad van Antwerpen, op politiek vlak het unionisme voorstond. Nog op 22 maart 1857 schreef ze : „Wat heeft de vlaemsche zaak met liberalismus en Catholicismus te doen ? Dat zyn zaken, waerover de Vlaming kan handelen, zoodra hy zyne rechten als volksstam, zoodra hy zyne waardigheid als mensch en als burger zal hebben heroverd”. In de strijd om het wetsontwerp op de liefdadigheid zou ze evenwel, evenals Het Handelsblad, de zijde kiezen van de katholieken, doch dit belette niet dat ze steeds is blijven ijveren voor een Vlaamse solidariteit met het oog op de verovering van Vlaanderens politieke rechten.

Buiten Antwerpen en Gent verschenen in deze periode nog geen Vlaamse dagbladen. Te Brugge bleven de neutrale Gazette van Brugge en der provincie West-Vlaenderen, alsmede de katholieke Standaard van Vlaenderen verder driemaal per week verschijnen, doch konden ingevolge de afschaffing van het dagbladzegel hun prijs verlagen. Dat was trouwens ook het geval met de neutrale Gentschen Mercurius, die voortaan goedkoper driemaal per week aan de man werd gebracht. Na het mislukt experiment van Domien Sleenckx verscheen er te Brussel geen Vlaams dagblad meer. Wel werd op 15 december 1855 de katholieke De Tijd door uitgever-drukker Willem Adriaens op de markt gebracht. Deze krant verscheen driemaal per week en speelde een zeer positieve rol in de ontwikkeling van de V.B. Vermeldenswaard is tevens het Brussels tijdschrift De Klauwaert, dat aanvankelijk ijverde om de V.B. boven elke partijstrijd te verheffen, doch dat zich, als orgaan van de Brusselse progressistische vereniging Vlamingen Vooruit, in november 1857 met de liberale partij verbond. Te Hasselt verscheen tweemaal per week het katholieke blad De Onafhankelyke (1850-1914), dat een strijdend Vlaamsgezind standpunt innam.

De Franse Februari-Omwenteling en de daarop volgende afschaffing van het dagbladzegel in België had ook voor gevolg dat, naast De Broedermin, nog een aantal sociaal-progressistische kranten tot stand kwamen, die echter ten hoogste een paar maal per week van de pers kwamen. Ze hadden meestal geen lang bestaan, doch waren voor de

ontwikkeling van de V.B. wel van enig belang, doordat ze bewust de geestelijke ontwikkeling van het volk verbonden met zijn sociaal-economische emancipatie. Het Brugsche Vrye (1848-'53) verscheen tweemaal per week en werd geredigeerd door één man, nl. B.E.L. Beeckman. Deze kwam kordaat op voor de belangen van het gewone volk in Vlaanderen, dat vooral in de jaren 1848-'49 onder materiële ellende gebukt ging. Te Gent verscheen het eerste pre-socialistische blad onder invloed van de bekende advocaat Charles-Louis Spilthoorn. Het blad Artevelde. Den Burger-Demokraat (1848-'52), onder hoofdredactie van Constant Leirens en Edouard Delwart, sloeg een zeer anti-klerikale toon aan, wat echter niet belette dat het zich herhaaldelijk beriep op een evangelisch christendom ten voordele van de kleine man. Uit sociale overweging was het overtuigd Vlaamsgezind.

Tijdens de jaren 1848-'57, toen de Nederlandstalige dagbladers voorgoed haar intrede deed, schreed België geleidelijk naar een partijstaat, waarin de Vlaamse aspiraties dikwijls overstemd werden door klerikaal-antiklerikale tegenstellingen. Wel hebben alle Vlaamse kranten op bepaalde ogenblikken solidair geijverd voor het afdwingen van sommige Vlaamse eisen, doch buiten het unionistische Het Handelsblad en de Gentse Beurzen-Courant en in mindere mate ook de liberale De Grondwet waren de overige kranten te zeer gebonden aan hun katholieke of liberale overtuiging om het Vlaams belang te plaatsen boven de respectieve partijbelangen.

Inzake de wet op het middelbaar onderwijs (1 juni 1850), die een breuk bracht tussen de liberale regering-Rogier en het Belgisch episcopaat, waren de Vlaamse kranten duidelijk in twee kampen verdeeld, doch ze hebben zich wel gezamenlijk ingespannen om het „Vlaemsch” als verplicht onderwijsvak in het leerprogramma van de athenea en de middelbare scholen te doen opnemen, iets waarin ze trouwens zijn geslaagd.

Na de liberale regering-Rogier (1847-'52) en het zakenkabinet van de Brouckère (1852-'55) kwam, met steun van Leopold I, opnieuw een unionistische regering tot stand onder leiding van de Antwerpse flamingant Pieter de Decker (1855-'57). Hij was medeondertekenaar van het Vlaams petitionnement van 1840 en normaal konden de flaminganten van deze nieuwe regering heel wat verwachten. Het politieke klimaat was door de klerikaal-antiklerikale tegenstellingen echter reeds zo aangetast, dat ook de Vlaamse kranten bij de benoeming van De Decker zeer verdeeld reageerden. Terwijl Het Handelsblad en Het Vaderland, die steeds het politiek unionisme aankleefden, op enthousiaste wijze reageerden, zag De Schelde in deze regering in de eerste plaats een katholieke constellatie, die door De Broedermin totaal werd afgewezen.

De eerste maatregelen van de regering-De Decker, o.m. de miskennis van het Nederlands bij het toelatingsexamen tot de militaire school, werden door de Vlaamse liberale pers gretig aangegrepen om De Decker als flamingant af te schrijven en zijn „afvalligheid” aan de kaak te stellen. Hiertoe bood de door de regering-De Decker uitgeschreven dichtwedstrijd ter verheerlijking van de 25ste verjaardag van de Septemberdagen van 1830 een welkome gelegenheid. Niet alleen De Schelde en

De Broedermin, maar ook de neutrale Gazette van Gent riepen de Vlaamse dichters op om dit initiatief te saboteren. Mede door hun optreden werd de eerste dichtwedstrijd die van Vlaamse zijde de revolutie van 1830 moest bezingen, een mislukking. Ondertussen was te Gent op 15 maart 1856 het proefnummer verschenen van de Beurzen-Courant, die zich spoedig, ook van Vlaams-unionistische zijde, ontpopte tot een taaie voorvechtster van de Vlaamse rechten. Het agressieve vertoogschrift van het Nederlandsch Kunstverbond van Antwerpen van 26 mei 1856, dat door de Antwerpse kranten De Schelde en Het Handelsblad niet werd opgenomen, stond het eerst te lezen in de Beurzen-Courant (3 juni 1856) en werd pas daarna door de andere Gentse kranten opgenomen: door de Gazette van Gent op 5 juni en door De Broedermin op 14 juni. In dit manifest werd erop gewezen dat de Vlamingen bij het 25-jarig bestaan van België geen reden tot juichen hadden, want... „sinds vijf-en-twintig jaer zyt gy, Vlamingen, miskend, verdrukt en vernederd... sinds vijf-en-twintig jaer zyt gy vreemdelingen op eigen grond...”. Rondom dit manifest ontstond heel wat deining, omdat de Antwerpse rederijkerskamer De Olijftak zich desolidariseerde van de zg. „anti-nationale strekking” van dit manifest. De Schelde publiceerte het manifest van De Olijftak, doch de Beurzen-Courant nam onmiddellijk en kordaat de verdediging op van het Nederlandsch Kunstverbond: „de Olijftak zal toch geene enkele grieven van al degene, die in 't Manifest worden opgesomd, durven tegenspreken, en De Schelde (zoowel als de Eendragt, de Gazette van Gent, de Eecloonaer en verscheidene andere dagbladen, die het hebben afgekondigd) zal gaerne bekennen, dat alleen de waerheid, de droevige waerheid is geuit geworden” (10 juni 1856). Nog vóór de 25ste verjaardag van de troonbestijging van Leopold I (21 juli 1831) werd door De Decker bij Koninklijk Besluit van 27 juni 1856 de Vlaemsche Commissie opgericht, later Grievencommissie genoemd. Alle Vlaamse kranten drukten in hun nummer van 10 of 11 juli 1856 de tekst van het Koninklijk Besluit af, doch hun eerste commentaar was wel enigszins verschillend. De katholieke unionistische kranten - Het Handelsblad en de Beurzen-Courant - gaven uiting aan „een gevoel van gelukkige voldoening”; de neutrale Gazette van Gent was wel verheugd, maar vroeg zich af, of de Vlamingen niet opnieuw „om den tuin zullen worden geleid”. De Schelde schreef dat er nu „ten minste iets” was gebeurd, doch was niet te spreken over de samenstelling van de Commissie, omdat het liberale element er te weinig in vertegenwoordigd was. De Broedermin, die De Decker helemaal niet in het hart droeg, was nog meer afwijzend. Na de aanstelling van de Commissie verliep de viering van de 25ste verjaardag van 's konings troonbeklimming, die andermaal met een dichtwedstrijd gepaard ging, in elk geval zonder wanklanken.

De officiële aanstelling van de Vlaemsche Commissie liet echter op zich wachten, zodat in de Vlaamse kranten herhaaldelijk met ongeduld gereageerd werd. Eindelijk werd ze op 8 oktober 1856 te Brussel door De Decker geïnstalleerd en ging ze aan het werk onder het voorzitterschap van de Vlaamsgezinde Waal L. Jottrand; M. van der Voort trad op als secretaris en F.A. Snellaert als

verslaggever. Regelmatig brachten alle Vlaamse kranten verslag uit van de werkzaamheden van de Commissie, waarin zowel de katholieke als de liberale kranten nu blijkbaar een volledig vertrouwen hadden.

De opening van de parlementaire zittingsperiode in november 1856 bracht echter voor de Vlamingen een nieuwe ontgoocheling. De pogingen van de flaminganten om, naar aanleiding van de wet op het notariaat, de eis te doen aanvaarden dat de notarissen in Vlaanderen het Nederlands machtig zouden zijn, liepen op een mislukking uit. Deze „kaekslag”, zoals De Broedermin het uitdrukte, wekte algemene verontwaardiging in Vlaanderen, waaraan trouwens alle Vlaamse kranten uiting hebben gegeven. Voor de unionistische kranten Het Handelsblad en de Beurzen-Courant was het zelfs een geschikte gelegenheid om tot eenheid aan te sporen onder alle Vlamingen „zonder aenzien van politiek kleurverschil”.

Deze solidariteit, die tijdelijk in de Vlaamse pers tot uiting kwam, werd echter spoedig ongedaan gemaakt door de strijd om het wetsontwerp-De Decker op de particuliere liefdadigheid. Het werd het uitgangspunt van een vernieuwde en bittere klerikaal-antiklerikale strijd. De Vlaamse liberale kranten, inzonderheid de radicale De Broedermin en ook De Schelde, schaarden zich kordaat aan de zijde van de liberale oppositie; de duidelijk katholieke kranten, zoals Het Vlaemsche Land, verdedigden even kordaat de katholieke stelling, terwijl de eertijds unionistische kranten, zoals Het Handelsblad en de Beurzen-Courant, voortaan ook het katholieke standpunt bijtraden, zij het dan ook in gematigder termen. Voor de liberale kranten scheen de Vlaemsche Commissie haast vergeten. Haar eindverslag, dat tegen Pasen 1857 was aangekondigd, liet trouwens op zich wachten en ondertussen nam de strijd om de zgn. kloosterwet steeds scherpere vormen aan. Op 27 mei 1857 braken te Brussel zelfs ernstige woelingen uit, zodat de koning zich op 30 mei verplicht zag het parlement te verdagen.

Sedertdien drongen de liberalen, hierbij gesteund door De Broedermin en De Schelde, voortdurend aan op kamerontbinding en nieuwe verkiezingen. Ook de gematigde katholiek-unionistische kranten, Het Handelsblad en de Beurzen-Courant, hielden rekening met kamerontbinding, doch het is opvallend dat ze in mei-juli 1857 nog steeds pleitten voor steun aan uitsluitend „vlaemschgezinde kandidaten”. Ze steunden uit alle macht de initiatieven van Van der Voort, die in een omzendbrief voorstelde de kandidaten voor de komende verkiezingen niet te vragen „zyt gy katholiek of liberael, maar wel: zyt gy Belg en Vlaming en zult gy de vlaemschspreekende bevolking helpen in de verkryging hunner regten door de grondwet gewaerborgd?”

De pogingen van genoemde kranten om de aanstaande verkiezingen toe te spitsen op het Vlaamse probleem liepen echter op een totale mislukking uit. Het parlement werd niet onmiddellijk ontbonden, doch op 27 oktober 1857 stonden de gemeenteraadsverkiezingen volledig in het teken van de klerikaal-antiklerikale tegenstellingen. Bij het saboteren van elke Vlaamse concentratie speelde ongetwijfeld de radicale Gentse De Broedermin onder de Vlaamse kranten de hoofdrol. Ze lanceer-

de het thema dat „vlaemsch” en „liberael” vereenzelvigd moesten worden: „ieder vlaemschgezinde die niet liberael is, is geen ware vlaemschgezinde; ieder vlaemsch liberael, die geen vlaemschgezinde is, is niet ten volle liberael” (1 augustus 1857). Tegen deze poging tot monopolisering van de V.B. door de liberale progressisten namen Het Handelsblad en de Beurzen-Courant natuurlijk scherp stelling, doch voor hen zat er niets anders op dan ook de V.B. even te laten rusten en zich beschikbaar te stellen voor de verdediging van katholieke conservatieve kandidaten. Ook de pas opgerichte nieuwe krant van Jan van Ryswyck, De Grondwet, die in augustus 1857 nog een duidelijk unionistisch standpunt innam, liet zich bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober totaal meeslepen ten voordele van de liberalen.

Te midden van deze bewogen verkiezingsstrijd deelde Het Handelsblad mee dat de Vlaamse Commissie op 16 oktober 1857 haar eindverslag had ingediend bij minister De Decker. De commissieleden drongen aan op spoedige publikatie, doch hiervan kwam niets terecht door de verdere ontwikkeling van de politieke toestand. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 27 oktober 1857, waarbij de Vlaamse pers totaal verdeeld was en die ten voordele van de liberalen uitvielen, bood De Decker op 30 oktober 1857 het ontslag van zijn regering aan. Op 9 november 1857 kwam Charles Rogier gereed met de samenstelling van een duidelijk liberale regering.

Voortaan moesten de Vlaamse liberale kranten de regerende liberale partij ten koste van alles trachten over te halen om de bestaande Vlaamse grieven in te willigen. Zowel De Broedermin als De Schelde hadden immers tijdens de verkiezingsstrijd - zowel voor de gemeenteraden op 27 oktober als voor het parlement op 10 december 1857 - met klem beweerd dat de V.B. verweven moest worden met het liberalisme en dat de Vlamingen alleen van de liberalen iets te verwachten hadden. Het duurde echter een vol jaar, voordat het Verslag van de Grievencommissie op parlementair vlak ter sprake kwam en pas op 18 december 1858 werd door de regering besloten het Verslag te publiceren. De wijze waarop dit verslag tegen half januari 1859 werd gedrukt, kon echter geenszins de goedkeuring wegdragen van de commissieleden. Het verslag werd slechts in 500 exemplaren verspreid, geen enkele van de commissieleden had toezicht mogen houden op de Nederlandse publikatie, terwijl de Franse vertaling niet eens aan haar goedkeuring onderworpen was geweest; daarbij kwam nog dat alleen het Verslag zelf in het Frans was vertaald en niet de bijkomende documenten, zodat de Franstalige pers niet over de nodige bewijsstukken kon beschikken. Op al deze tekortkomingen werd door de Vlaamse pers, zowel door de katholieke als door de liberale, de nadruk gelegd, wat echter niet belette dat ze onmiddellijk overgingen tot de publikatie in extenso van dit uitvoerige verslag.

Rondom het verslag van de Grievencommissie scheen nu een nieuw gevoel van Vlaamse solidariteit veld te winnen. Toen de leden van de Vlaamse Grievencommissie het besluit namen om op eigen kosten een volledige en feilloze editie van hun Verslag via de Brusselse drukker Verbruggen te publiceren, werd dit door alle Vlaamse kranten

DE BROEDERLIJN.

ANNONCEMENT.

Deel de Deel, per jaar 12.00
 Vier Deelen 48.00
 Voor de Deel, per jaer 12.00
 Voor de Deel, per jaer 12.00
 Voor de Deel, per jaer 12.00
 Voor de Deel, per jaer 12.00

PREZ DER ANNONCEN.

De annoucen per stuk en per jaer 12.00
 De annoucen per stuk en per jaer 12.00
 De annoucen per stuk en per jaer 12.00
 De annoucen per stuk en per jaer 12.00

Het recht is de bezwaarder der wereld.
 Zalig zyn de rechtvaardigen, want zy
 zullen de eerde bezitten.

BROEDERLIJN IN STAETKUNDE.

De gemaakenen zyn aangehoort, 's lands rampen
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

riegerde, vrye handel en nyverheid.
 De Eozonius, dat is, dat eenieder zyn bestan
 door zynen arbeid verrijkt ('s y met het loofde,
 's y met de armen)

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

VOOR TWEE CENTEN MINDER.

Alles bij de pijpette van een eenzijdig werkje dat
 de pijpette van een eenzijdig werkje dat
 de pijpette van een eenzijdig werkje dat

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

eigen zedens. Am de grooten ziele by: a arm de
 is ou gelijke s -- am de kleinen ziele by a
 is ou gelijke s

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

Het grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van
 de grootste gedeelte van de bevolking van

De maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij
 van de maatschappij van de maatschappij van de maatschappij

toegejuicht en ze maakten nu geregeld gewag van het aantal exemplaren dat door de cultuurverenigingen in Vlaanderen werd afgenomen. Louis Hymans, die als hoofdredacteur van L'Etoile reeds vroeger een kruistocht tegen de Vlamingen had gepredikt en nu het Verslag van de Grievenscommissie in zijn krant trachtte te ontzenuwen, werd door de Vlaamse pers met misprijzen behandeld: Het Handelsblad sprak van „denzelfden don Quichotte, die eenigen tyd geleden te Luik eenen kruistogt ging preken tegen het vlaemsch en zich nu andermaal belachelijk komt maken door tien kolommen rim-ram, leugen, laster, dommigheid en beledigingen". Tegen de bewering van Hymans dat de eisen van de Grievenscommissie neerkwamen op een herhaling van de taaldwang van Willem I, schreef de Beurzen-Courant nu zonder schroom dat de Vlamingen van 1828-'30, „die tegen de nederlandse tael verzoekschriften opstelden... tegen hunne eigene tael" optraden; dit was mogelijk, schreef de krant verder, „omdat de ongetletterde menschen zich hebben laten leiden door de geletterde standen, die hunne studien in het fransch gedaen en de beoefening hunner moedertael verwaerloosd hebben". Rondom de organisatie van Vlaamse banketten - te Brussel op 25 april en te Gent op 26 juni 1859 - hebben alle Vlaamse kranten de nodige publiciteit gemaakt, terwijl ze geregeld huidebrieven publiceerden van Vlaamse cultuurverenigingen die hun dank aan het adres van de Commissieleiden uitspraken. Wat echter deze groeiende Vlaamse solidariteit nog versterigde, was het zg. Tegenverslag van Rogier, dat in maart 1859 in de Kamer werd ingediend en dat op staatskosten werd gedrukt. Vooral de Vlaamse liberale kranten, die bij de verkiezingen van 1857 de V.B. hadden willen identificeren met de liberale partij, waren ten zeerste ontgoocheld. De Broedermin schreef uitdrukkelijk dat Rogier „bezig is met de liberale party een der

gevoeligste slagen toe te brengen, welke zy ooit gekregen heeft" (25 maart 1859), terwijl De Grondwet de liberalen verzocht „de Vlamingen niet langer voor den gek te houden". Vooral Het Handelsblad, de Beurzen-Courant en ook de Gazette van Gent lieten haast geen dag voorbijgaan om het Tegenverslag van Rogier te lijf te gaan.

Tegenover de onwil van de regering-Rogier, voor wie de zaak van de Vlaamse grieven afgehandeld was, ontstond bij heel wat flaminganten een gevoel van verbittering, dat zich gedeeltelijk ontladde op de leden van de Grievencommissie zelf, die het Tegenverslag van Rogier onbeantwoord lieten; vooral Jan van Ryswyck heeft in zijn krant De Grondwet dit verzuim aangeklaagd. Aan de andere kant bood de inhuldiging van de Congreskolom te Brussel op 26 september 1859 de gelegenheid om de verfranste Belgische staat op een hoogst onheuse manier te lijf te gaan. De Vlaamse kranten publiceerden een „Cantate" van 14 strofen, „te executeren door de délégués van de Vlaemse Gemeenten ter occasie van d'inauguratie der Colonne du Congrès" waarvan de eerste en de laatste strofe luiden :

„Colonn', wat zael'ge souvenirs
Doet uw aspekt te binnen schieten !
't Is spytig dat zoo veel martyrs
In Belgie's wieg het leven lieten.
Adieu, Colonn', uw steen en brons
Zyn fransch tot in hun ornamenten,
Maer toch zit er iets in van ons :
Ze zyn betaeld met onze centen."

Opvallend is dat Het Handelsblad en de Beurzen-Courant dit gedicht zonder enig voorbehoud hun lezers presenteerden. De eerste krant wist zelfs te vertellen dat de „Cantate" te Antwerpen een buitengewoon succes had en in verscheidene cafés gezongen werd. De Gazette van Gent en De Grondwet maakten wel enig voorbehoud voor de vorm, doch met de inhoud gingen ze akkoord.

Tegen het verwijt aan het adres van de leden van de Grievencommissie, dat deze het Tegenverslag van Rogier onbeantwoord lieten, heeft L. Jottrand zich in november 1859 in een brief aan De Grondwet verdedigd. Hij sprak de mening uit dat de Commissie haar werk volbracht had en verder onbevoegd was met de regering in discussie te treden. Volgens hem was het woord nu aan de Vlamingen : „Dat zy zich ten dien einde vereenigen; dat zy voortaan alle twisten tussen katholyken en liberalen..., in vlaemsche zaek, van kant leggen;". In zijn antwoord legde Jan van Ryswyck er de nadruk op dat, naar zijn opvatting, de Commissie niet het stilzwijgen had mogen bewaren en wat de Vlaamse frontvorming betreft, was hij voorlopig pessimist : „wy hebben meer dan eens aen zulke party gedroomd, en soms wel eens geloofd dat zy mogelyk was...", doch hij moest betreuren dat de bestaande partijen de V.B. slechts in hun eigen voordeel wilden misbruiken.

5. PERIODE VAN POLITIEKE PARTIJSTRIJD EN VAN DE EERSTE VLAAMSE TAALWETTEN (1860-'84).

De jaren 1860-'84, waarin Vlaanderen na een lange strijd zijn eerste drie taalwetten kon afdwingen, vielen in de geschiedenis samen met een aanhoudend slechter worden van het politieke klimaat, veroorzaakt door een steeds agressiever optreden, zowel van de ultramontane opinierichting bij de

katholieken als van de antireligieuze radicalen in de rijen van de liberalen. De flaminganten uit het katholieke en het liberale kamp werden ongetwijfeld door deze strijd fundamenteel beïnvloed, doch dit neemt niet weg dat in de jaren 1860-'64 de kansen voor een Vlaamse frontvorming zeer reël waren. Na 1864 zochten de flaminganten opnieuw hun heil in een actie binnen hun respectieve politieke partijen; dat ze hierbij enig succes boekten, bewijst het feit dat de eerste twee Vlaamse taalwetten overwegend door katholieke flaminganten afgedwongen konden worden van de katholieke regering-De Theux-Malou (1871-'78), terwijl de zg. derde taalwet overwegend door de liberale flaminganten verkregen kon worden van de liberaal-radicalen regering-Frère-Orban, tijdens welke we nochtans ingevolge de Schoolstrijd het hoogtepunt van de politieke partijstrijd in België beleefden (1879-'84). Bij het overzien van de Vlaamse pers, die zich natuurlijk bij al deze problemen van nabij betrokken voelde, valt het op dat, althans wat de dagbladpers betreft, het aantal kranten tot ca. 1880 nagenoeg stationair bleef. Pas na 1880 drong inderdaad geleidelijk de goedkope massakrant in Vlaanderen door en schrijden we naar een totaal nieuwe periode, die we hieronder zullen bespreken. Wat de niet dagelijks verschijnende kranten betreft, was er ongetwijfeld een belangrijke winst, niet alleen in aantal, doch ook qua inhoud; in deze jaren ontstonden inderdaad verscheidene belangrijke Vlaamse politieke weekbladen, die duidelijk maakten dat de V.B. sedert 1860 kordaat de politieke weg ingeslagen was. Dat de Franstalige pers in het nog steeds censitaire België een geweldige voorsprong bleef behouden op de Vlaamse, hoeft nauwelijks onder de aandacht te worden gebracht.

Wat de katholieke dagbladpers betreft, was de ontwikkeling te Antwerpen minder ingewikkeld dan te Gent. In de Scheldestad bleef immers Het Handelsblad onder hoofdredactie van August Snieders de leidinggevende krant. In 1857 had ze zich duidelijk in de katholieke rijen gevoegd, doch sedert 1861 legde ze, als spreekbuis van de Nederduitse Bond en van de Meetingbeweging, opnieuw de nadruk op haar unionistisch karakter; na 1864 moest ze zich tegen wil en dank neerleggen bij de mislukking een Vlaams front boven de bestaande politieke partijen tot stand te brengen. Te Gent vertoonde de evolutie van de katholieke dagbladpers een meer complex karakter. De strijdend Vlaamsgezinde Beurzen-Courant, die in 1856 door de Vlaamsgezinde bankier August Daele was opgericht, maakte op Vlaams gebied een analoge ontwikkeling door als het Handelsblad van Antwerpen. Tegen het eind van 1870 raakte de stichter-eigenaar August Daele echter in financiële moeilijkheden en verkocht hij zijn krant aan de oude Gazette van Gent, die zich nog steeds voor politiek-neutraal uitgaf, doch eerder een gematigd liberalisme gingen was. Als reactie op deze verkoop liet kan. J. Verschueren sedert 3 augustus 1870 de Nieuwe Beurzen-Courant verschijnen, die dezelfde katholieke en Vlaamsgezinde standpunten zou verdedigen als de verdwenen Beurzen-Courant. De eigenaar van de Gazette van Gent, Eug. vander Haeghen, deed echter kan. J. Verschueren een proces aan wegens titelroof. De Nieuwe Beurzen-Courant moest als naam verdwijnen en nam op 12 augustus

De Kleine Gazet, een vrijzinnige, sociaal-progressistische en Vlaamsgezinde krant, waaraan tal van liberale prominenten hebben meegewerkt: Max Rooses, Jan van Rijswijck, Pol de Mont e.a. De Kleine Gazet, die in juli 1877 reeds van dagblad naar weekblad had moeten overschakelen, werd begin september 1888 overgenomen door De Koophandel. Te Gent kwam in deze jaren in de dagbladpers weinig wijziging. De Stad Gent, die in 1859 De Broedermin was opgevolgd, bleef een agressief anti-klerikalisme voorstaan en heeft, evenals de Antwerpse De Koophandel, haar Vlaamsgezindheid ondergeschikt gemaakt aan liberale partijbelangen. Anderzijds verscheen nog steeds de oude Gazette van Gent, die zich wel voor politiek-neutraal uitgaf, maar toch meer en meer een liberaliserende richting verried. Wel bleef ze met overtuiging de V.B. steunen.

Indien het aantal Nederlandstalige dagbladen in de jaren 1860-'80 nog nagenoeg stationair bleef, dan is dat helemaal niet het geval met de Vlaamse kranten die slechts één of enige keren per week verschenen. Een volledig overzicht van deze niet dagelijks verschijnende periodieke pers zou ons hier te ver leiden. Aan katholieke zijde legden we reeds de nadruk op de betekenis van het te Brussel verschijnende blad De Tijd (1855-'92), dat een overtuigd Vlaamsgezind standpunt innam. Te Antwerpen kon de Meetingpartij rekenen op het weekblad van Lodewijk Vleeschouwer, Reinaert de Vos (1860-'68), terwijl na 1872, toen de Meetingpartij het Antwerps stadhuis voor de liberalen had moeten verlaten, het katholieke en Vlaamsgezinde hekelblad Lange Wapper (1872-'77) de strijd aanbond met de liberalen. Sedert 1874 verscheen het weekblad Het Recht (1874-'93) als de officieuze spreekbuis van de Nederduitse Bond, de organisatie van de katholieke flaminganten in de Meetingpartij. Dit weekblad zou in 1899 worden opgevolgd door Ons Recht (1899-1914), steeds spreekbuis van de Nederduitse Bond. Te Brugge bleven de twee oudere kranten, de Gazette van Brugge - die in 1851 van politiek-neutraal tot duidelijk katholiek was geëvolueerd - alsmede de Standaard van Vlaenderen verder driemaal per week verschijnen. Ze waren gematigd Vlaamsgezind en volgden eerder een liberaal-katholieke koers. Sedert 17 juli 1864 kwam echter te Brugge een nieuw weekblad van de pers onder de titel 't Jaer 30. Het kwam tot stand op initiatief van het bisdom en had niemand minder dan Guido Gezelle als hoofdredacteur. Sedert 1867 was het in een felle strijd gewikkeld met het antikerkelijke Brugse liberale weekblad De Westvlaming, wat zelfs tot herhaalde processen aanleiding gaf. In oktober 1869 staakte Gezelle zijn medewerking en op 18 juni 1870 wijzigde het blad zijn naam in 't Jaer 70. Het bleef ultramontaans van geest, doch leidde voortaan toch een kalmer bestaan.

Evenals voor de liberale dagbladpers bestond in de liberale weekbladpers een steeds zich verbredende kloof tussen de oude doctrinair en de sociaal-progressisten. Dit sociaal-progressisme ging zeer dikwijls gepaard met een scherpe antikerkelijke geest, doch aan de andere kant inspireerde de sociale bewogenheid bij deze kranten een overtuigende en strijdende Vlaamsgezindheid. Door sommige van deze weekbladen werd hun Vlaamsgezindheid volledig overstemd door een agressieve antikerkelijke

geest. Dit was o.m. het geval met De Westvlaming (1863-'89), die te Brugge driemaal per week van de pers kwam, en met verscheidene satirische weekbladen die vooral te Gent na 1870 verschenen. Hieronder spande ongetwijfeld het blad Paters en Nonnen de kroon (1877-'79). Andere liberaal-progressistische weekbladen hebben een zeer positieve rol gespeeld in de V.B. Te Brussel verscheen nog steeds De Klauwaert als orgaan van de Brusselse Vlaamse en liberaal-progressistische vereniging Vlamingen Vooruit. Toen deze vereniging in 1864-'65 werd opgedoekt, werd haar plaats in 1869 ingenomen door de Vlaamsche Vrijzinnige Volksmaatschappij De Veldbloem met haar weekblad De Kerels (1870-'75). Ondertussen bracht ook Julius Hoste sr. zijn weekblad De Zweep op de markt, dat zich aan geen partij wilde binden, doch alleen maar „vlaamsch en nationaal” zou optreden. Na de breuk met de Meetingpartij beschikte de Liberale Vlaamsche Bond te Antwerpen over het weekblad De Vooruitgang (1866-'67), opgevolgd door het nieuwe weekblad Recht door Zee (1868-'75), die de leus In Vlaanderen Vlaamsch in hun schild voerden. Te Gent beschikte de Vlaamsche Liberale Vereeniging over het belangrijke weekblad Het Volksbelang (1867-nu), waaraan tal van liberale flaminganten hun medewerking verleenden. Te Brugge ten slotte verscheen sedert 20 augustus 1881 het strijdend Vlaamsgezinde weekblad De Brugsche Beiaard (1881-1913), dat onder redactie van Julius Sabbe en daarna onder die van zijn zoon Maurits grote invloed uitoefende op de V.B. Duidelijk socialistische kranten-weekbladen ontstonden in België pas na de oprichting van de Eerste Internationale in 1864. Het officieel orgaan van de Belgische afdeling van deze Internationale was het Franstalig weekblad Tribune du Peuple (Brussel). Te Antwerpen kwam sedert 18 oktober 1868 het socialistisch weekblad De Werker (1868-1914) van de pers, eerst als plaatselijk orgaan van de Eerste Internationale en sedert 1877 als orgaan van de Vlaamsche Socialistische Partij. De Gentse socialisten beschikten sedert 6 april 1879 over het weekblad De Volkswil (1879-'81), dat op 17 april 1881 werd opgevolgd door het weekblad De Toekomst, waaruit in 1884 het eerste socialistisch dagblad in België, nl. Vooruit zou ontstaan. Deze duidelijk socialistische pers heeft de V.B. ongetwijfeld ondergeschikt gemaakt aan haar strijd voor de emancipatie van de arbeidersmassa. Dat neemt echter niet weg dat deze emancipatiebeweging dikwijls parallel liep met de V.B. Het Brugse weekblad Peper en Zout (1868), ontstaan in nauw contact met de Vlaamsche Broederbond, zag in de V.B. een sociale emancipatiestrijd van de kleine man tegenover de verfranste bourgeoisie in Vlaanderen.

Bij het inzien van de Vlaamse pers krijgt men duidelijk de indruk dat, met uitzondering van de liberale doctrinaire kranten, inzonderheid De Stad Gent en De Koophandel van Antwerpen, alle katholieke en liberaal-progressistische Vlaamse kranten sedert 1860 partijganger zijn om een Vlaams front tot stand te brengen en aldus de Vlaamse grieven, die door Rogier in zijn berucht Tegenverslag zo lichtzinnig werden verworpen, door een optreden op parlementair vlak te doen verdwijnen. Toen de regering-Rogier in het begin van 1860 door het wetsontwerp op het toelatings-

examen tot de universiteit de flaminganten andermaal een kaakslag toebracht door het Nederlands gelijk te stellen met de vreemde talen, en Rogier op de koop toe in de Senaatszitting van 24 februari 1860 verklaarde dat bij het gerecht alles in orde was, liep de maat vol. De gematigde Gazette van Gent sprak van „vrywillige leugens van den heer Rogier”, terwijl de gematigde katholiek-unionistische kranten Het Handelsblad en de Beurzen-Courant, hierbij gesteund door de liberale De Grondwet, Rogier haast dagelijks te lijf gingen. Zelfs de doctrinaire De Stad Gent moest voor een keer toegeven dat de beweringen van Rogier niet met de werkelijkheid klopten. De eerste Vlaamse parlementair die in de Senaat de handschoen van Rogier opnam, was senator De Block, die met zijn tussenkomst een uitbundig enthousiasme in de Vlaamse pers wekte. In februari-maart 1860 stond ze vol van huldeadressen en zelfs lofgedichten ter ere van de moedige senator. Het voorbeeld van De Block werkte aanstekelijk in de Kamer, waar, ingevolge het optreden van volksvertegenwoordiger Van der Donck in januari 1861, Rogier verplicht werd de stof van het toelatingsexamen aan de universiteit in Vlaanderen ten voordele van het Nederlands aan te passen. Deze eerste kleine overwinning was mede te danken geweest aan de Vlaamse pers, die haast dagelijks verzoekschriften publiceerde, o.m. dat van 21 juli 1860, gericht tot de koning door flaminganten van verschillende opinierichtingen en waarin o.m. te lezen stond: „Men kan geen regten blyven weigeren aen eene bevolking, die zoo grootmoedig hare pligten volbrengt”. Inzonderheid de bewering van Rogier dat bij het gerecht in Vlaanderen alles in orde was, werd in de Vlaamse pers dagelijks tegengesproken en wel aan de hand van doodvonnissen die over Fransonkundige Vlamingen werden uitgesproken. De Gazette van Gent bracht in juni 1860 het eerste verhaal van een door het Assisenhof van West-Vlaanderen ter dood veroordeelde arbeider die zijn vrouw zou hebben vermoord, doch van de akte van beschuldiging geen zier had begrepen; en de krant besloot: „Wanneer gaet men deze gegronde grief der Vlamingen herstellen?” In november 1860 werden, na een uitspraak van het Assisenhof van Henegouwen, de twee Vlamingen Coucke en Goethals gehalsrecht, wat later zou uitgroeien tot een gerechtelijk schandaal. Reeds op 22 november 1860 suggereerde de Beurzen-Courant, dat de veroordeelden wellicht slachtoffer waren van een gerechtelijke dwaling: „De omstandigheden pleiten overigens, onder zekere opzigten, ten voordeel van de gehalsregten... in alle gevalle staet het vast dat drie kerels in het huis der weduwe Dubois braken...”. Toen enkele maanden later andere verdachten in de roofmoord op de weduwe Dubois werden aangehouden, werd de Vlaamse pers gealarmeerd. Zo schreef het Handelsblad in januari 1862: „Zijn Coucke en Goethals onschuldig door de guillotien vermoord geworden? 't Is al te schrikkelijk om het te gelooven... Wij hopen dat het geregt geene dwaling te meer zal aen te teekenen hebben; maer blijft de twijfel maer bestaen, dan moet er eene protestatie uit het Vlaemsche land opgaen tegen de ligtzinnigheid waarmee de Vlaemsche beschuldigten voor de Franse tribunalen soms behandeld worden”. Reeds vóór het tweede proces te Bergen in de zaak-Coucke-Goethals werd

door De Grondwet eind juli 1861 een derde geval aan de kaak gesteld, waarbij drie jonge kerels wegens brandstichting ter dood werden veroordeeld, zonder dat ze iets van hun proces hadden begrepen : „En terwyl er zulke volks-moorden gebeuren, zegt de minister in volle Senaat : De Vlamingen hebben geen grieven”, zo besloot de krant schamper.

Onder invloed van dit alles ontstond in de meeste kringen van katholieke en vrijzinnige flaminganten de overtuiging, dat, om definitief succes te behalen, de Vlaamse krachten gebundeld moesten worden, zoals L. Jottrand reeds in 1859 duidelijk had geformuleerd. Het probleem bleef echter, of dit de oprichting van een zelfstandige Vlaamse partij noodzakelijk maakte of alleen maar de opstelling van een gemeenschappelijk programma, dat de flaminganten in hun respectieve partijen zouden trachten te realiseren. Bij de sociaal-progressistische Vlamingen Vooruit van Brussel, geschaard om het weekblad De Klauwaert, alsmede bij de in maart-april 1861 opgerichte Nederduitse Bond te Antwerpen - die zowel op het katholieke Handelsblad als op de liberale Grondwet kon steunen - heeft duidelijk het plan voorgezet om een zelfstandige Vlaamse politieke partij op te richten. De Nederduitse Bond, die te Antwerpen oorspronkelijk flaminganten van alle opinies bundelde, zou trouwens een inherente groepering worden van de Meetingpartij, die in november 1862 in het kader van de strijd tegen de Antwerpse vestingplannen tot stand kwam. Onder de drang van de Brusselse Vlamingen Vooruit kwam in april-mei 1861 het Vlaamsch Verbond tot stand, dat als hoofddoel nastreefde uitsluitend Vlaamsgezinde kandidaten naar het parlement te sturen. De hoofdafdeling te Gent onder leiding van Snellaert, hierbij vooral gesteund door de Beurzen-Courant, heeft aanvankelijk met overtuiging een Vlaamse frontvorming nagestreefd, doch botste hierbij weldra op de politiek van Julius Vuylsteke, die de V.B. in zijn radicaal-liberale levensvisie wilde integreren. Niet alleen de Gentse Beurzen-Courant, die natuurlijk aan de kant van Snellaert stond, maar ook het Antwerpse Handelsblad en De Grondwet, die op dat ogenblik met overtuiging de Nederduitse Bond steunden, betreurden deze verdeeldheid te Gent.

Te Antwerpen hield de Vlaamse solidariteit inderdaad langer stand. De verkiezingen van 8 juni 1863 stuurden Jan de Laet als vertegenwoordiger van de Nederduitse Bond naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waar hij als eerste de grondwettelijke eed in het Nederlands aflegde. Deze verkiezingen hadden daarbij te Brugge een nasleep, die de solidariteit tussen de flaminganten tijdelijk versterkte. De doctrinair Paul Devaux was bij de verkiezingen te Brugge verslagen door het solidaire optreden van de katholieke oppositie en de democratische Vlaamsche Broederbond van Emiel Moyson. De doctrinair hadden echter de ongeldigverklaring van deze verkiezingen gedaan gekregen, zodat op 12 januari 1864 herverkiezingen gehouden zouden worden. Deze hadden plaats, nadat de zaak-Karsman een nieuwe vlag van verontwaardiging in het flamingantisch kamp had veroorzaakt. De zware straf die aan Karsman door het Hof van Beroep te Brussel voor een zeer klein vergrijp werd opgelegd, nadat zijn advocaten ver-

boden was in het Nederlands te pleiten, lokte tal van protestmeetings uit, inzonderheid te Leuven, en gaf aanleiding tot tal van petitiees, waaraan de Vlaamse pers de nodige publiciteit bezorgde. In deze reeds geladen atmosfeer had de verkiezingsstrijd te Brugge plaats, waaraan door de kranten uit alle Vlaamse steden publiciteit werd verleend. Reeds in januari 1864 schreef De Grondwet: „De heer Devaux is de verpersoonlyking van de wael-sche politiek... Zou dan de Nederduitsche Bond geen handje kunnen helpen om dien ouden, on-verbiddelyken hater van al wat vlaemsch is... eene verdiende buis te bezorgen?” De Nederduitsche Bond en ook de Gentse en Brusselse flaminganten zouden zich inderdaad in de Brugse verkiezingsstrijd mengen. Op enkele uitzonderingen na, o.m. de doctrinaire De Koophandel en het radicale weekblad De Westvlaming, hebben alle Vlaamse kranten propaganda gemaakt voor de grote meeting die op 10 januari 1864 te Brugge zou plaatshebben. Deze meeting, waarop zowel Jan van Ryswyck als Julius Vuylsteke het woord zouden voeren, werd echter verhinderd door het optreden van de doctrinair. De Vlaamsgezinde kranten, zoals Het Handelsblad, De Grondwet en de Beurzen-Courant, wisten op 11 januari geen raad met hun verontwaardiging, doch deze werd spoedig overstemd door een zegeroes. De rechtse kandidaten, gesteund door de progressistische Vlaamsche Broederbond, behaalden op 12 januari immers een schitterende overwinning.

De overwinning van Brugge, die door de flaminganten in alle Vlaamse steden werd gevierd, gaf een ogenblik de indruk dat de solidariteit in het Vlaamse kamp was hersteld. De Grondwet sprak van „de komedie van liberael en katholiek”, die de Vlamingen reeds voldoende had verdeeld, terwijl ook de Beurzen-Courant oordeelde dat „het Janklasen-spel van liberael en klerikael” nu lang genoeg had geduurd. Te Gent kon echter de eenheid tussen de groep-Snellaert en de groep-Vuylsteke niet hersteld worden. Terwijl de doctrinaire De Stad Gent en De Koophandel elk initiatief van de groep-Snellaert doodverfden als een poging van de katholieken om zich van de V.B. meester te maken, bleef de Beurzen-Courant er tevergeefs op hameren, „dat de Vlaamsche zaak geene liberale, geene katholyke, maer eene Vaderlandsche, maer eene Volks-zaak is”. In deze zienswijze werd de Gentse krant niet alleen gesteund door Het Handelsblad, maar ook door de liberale Grondwet, die in februari 1864 nog duidelijk schreef: „De Vlaamsche beweging is eene Nationale beweging, die niets gemeens heeft met den stryd tussen liberalen en katholyken... Indien de Vlamingen verkrygen willen wat zy vragen, dan moeten zy vereenigd blyven en de komedianten der beide partyen naer de maen zenden... De overige vlaemsche steden zullen, hopen wy, niet in de Gentsche verboden vrucht byten, maer de Antwerpsche beweging volgen”. Het was alles boter aan de galg. Op de Vlaamsche liberale Meeting van 21 februari 1864 zegevierde de stelling-Vuylsteke, die de V.B. niet los wilde zien van de liberale ideologie en daarvoor ook de goedkeuring van de doctrinaire Gentse kranten, de Journal de Gand en De Stad Gent wegdroeg.

Te Antwerpen spraken Het Handelsblad en De Grondwet tot mei 1864 nog dezelfde taal. Toen

HET HANDELSBLAD

Der Stad en Provincie Antwerpen.

DE WAKERSCHAP...
Ammerikav.
Van de...
Van de...
Van de...

De Donsvrouwen

In een tyd, als de belangen van het volk...
In een tyd, als de belangen van het volk...
In een tyd, als de belangen van het volk...
In een tyd, als de belangen van het volk...
In een tyd, als de belangen van het volk...

verlangen heeft men moeten sterken...
verlangen heeft men moeten sterken...
verlangen heeft men moeten sterken...
verlangen heeft men moeten sterken...
verlangen heeft men moeten sterken...

te stellen en te bevestigen...
te stellen en te bevestigen...
te stellen en te bevestigen...
te stellen en te bevestigen...
te stellen en te bevestigen...

Wat wy verlangen, wat wy begeren, wat wy eischen...
Wat wy verlangen, wat wy begeren, wat wy eischen...
Wat wy verlangen, wat wy begeren, wat wy eischen...
Wat wy verlangen, wat wy begeren, wat wy eischen...
Wat wy verlangen, wat wy begeren, wat wy eischen...

Het is, vermeenen wy, meer dan tyd, dat een antwaker...
Het is, vermeenen wy, meer dan tyd, dat een antwaker...
Het is, vermeenen wy, meer dan tyd, dat een antwaker...
Het is, vermeenen wy, meer dan tyd, dat een antwaker...
Het is, vermeenen wy, meer dan tyd, dat een antwaker...

Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...

MEERWERK.

HET KURKENDEEN.

Jeder die in Rotterdam gewant...
Jeder die in Rotterdam gewant...
Jeder die in Rotterdam gewant...
Jeder die in Rotterdam gewant...
Jeder die in Rotterdam gewant...

legen, dat men...
legen, dat men...
legen, dat men...
legen, dat men...
legen, dat men...

Op moet men ook hopen...
Op moet men ook hopen...
Op moet men ook hopen...
Op moet men ook hopen...
Op moet men ook hopen...

Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...
Op moet men ook hopen, maar het allermeeste dat het...

de V.B. voor eigen partijprijf uitbuitten. Zo schreef het katholieke Fondsbedrijf: „Het liberalisme heeft zich nooit van 't vlaemsche bediend uit liefde voor de rechtvaardigheid of de gelijkheid, maar alleen, wanneer het zag dat het een middel was voor propaganda voor zyne politieke atmosfeer bezorgde De Geyter aan de geuzenbeweging het zg. Geuzenlied dat getuigt van een antireligieus radicalisme, waarmee de V.B. zonder twijfel niet gebaat werd. Dat in deze gespannen politieke atmosfeer toch de eerste twee taalwetten tot stand kwamen, was te danken aan de flaminganten in het katholieke kamp, die voldoende druk hebben kunnen uitoefenen op de katholieke regeringen die tussen 1870 en '78 aan de macht waren. De Vlaamsche katholieke pers heeft dan ook in haar geheel, zij het dan ook niet steeds met dezelfde aandrang, geijverd om deze taalwetten te doen aanvaarden. Hierbij kreeg ze de volle steun van de meeste Vlaamsche sociaal-progressistische kranten en zelfs van de socialistische De Werker. De Nederlandstalige doctrinaire pers, die als organen van de liberale oppositie de katholieke regering bevocht, liet heel wat bezwaren geden. De eerste taalwet op het strafgerecht, ingediend door het kamerlid van de Meening, Edward Corémans, die in Vlaanderen de Franskundigen een Vlaamsche rechtspraak

wilde verzekeren, werd onmiddellijk voorafgegaan door de zaak-Schoep, een Fransonkundige drukkersgast, die in februari 1873 veroordeeld werd, omdat hij geweigerd had de Franstalige geboortekarte van zijn kind te ondertekenen. Terwijl de katholieke kranten, Het Handelsblad en Het Fondsenblad, alsmede de liberale weekbladen, Het Volksbelang en De Zweep, en ook de socialistische De Werker, voor Schoep in de bres sprongen, oordeelde de doctrinaire De Koophandel, dat Schoep ongelijk had. De doctrinaire De Stad Gent ging wel niet zo ver, doch meende dat alles de schuld was van „ons zwart (= katholiek) ministerie”. Op de Vlaamse landdag van 29 juni 1873, bijeengeroepen op initiatief van de Brusselse progressisten De Veldbloem, werd andermaal getracht een Vlaams front tot stand te brengen, duidelijk gericht tegen de liberale doctrinairen. De Gentse groep rondom Het Volksbelang was er echter niet voor te vinden. Van haar kant legde De Stad Gent er de nadruk op „dat de vlaamsche klerikale signoors daar de grootste rol hebben gespeeld en daardoor meer slecht dan goed aan de vlaamsche zaak bewezen...” (2 juli 1873). Het was in elk geval aan de zaak-Schoep en aan de daaropvolgende Vlaamse agitatie te danken, dat het wetsvoorstel-Coremans op 11 juli 1873 in de Kamer in bespreking werd genomen.

Tijdens de parlementaire discussies hebben alle katholieke Vlaamse kranten geijverd voor de aanvaarding van de taalwet, terwijl ook Het Volksbelang en De Zweep herhaalde malen de hoop uitspraken dat de liberale oppositie zich niet tegen het wetsvoorstel zou uitspreken. Alleen De Koophandel van Antwerpen en De Stad Gent, waarbij zich ook de radicale antiklerikale Westvlaming aansloot, namen voortdurend stelling tegen de taalwet. Ze deden het uit haat tegen de katholieke regering, inzonderheid tegen Jan de Laet en Edward Coremans, die het in deze pers steeds hard moesten verduren. Voor De Stad Gent waren deze Meeting-mannen „flaminganten”, een ras waar ze niet van hield, zoals blijkt uit een door haar gepubliceerd gedicht :

„Maar 'k hou niet van den Flamingant,
Dat ras moet men als onkruid weren,
't Is synoniem van intrigant

En 't dient toch maar om te poseren...” (7 juni 1873). De Koophandel vond dat deze wet overbodig was en zelfs de Franssprekenden in Vlaanderen tot slachtoffer zou kunnen maken.

Als het wetsvoorstel-Coremans werd afgezwakt, doordat het niet van toepassing verklaard werd op de beroepshoven van Brussel en Luik, noch op het Assisenhof van Brabant, nam de doctrinaire pers hieraan geen aanstoot. Ze had bij voorbaat reeds geschreven over de „buitensporige eischen” van Coremans. De katholieke pers, onder leiding van Het Handelsblad en het Fondsenblad, verborg haar ontgoocheling niet. „Het werk is voltrokken om... weldra te worden afgebroken” schreef het Fondsenblad. Het Handelsblad bracht hulde aan „gansch de vlaamsche drukpers”, die met uitzondering van „eenige geuzenpamfletten” geijverd had voor de wet-Coremans. De verminking van de wet schreef ze in de eerste plaats toe aan de Franstalige doctrinaire kranten: Le Précurseur van Antwerpen, L'Echo du Parlement en L'Etoile Belge van Brussel en Le Journal de Liège, die in Vlaanderen een paar satellieten bezaten. Voor beide kranten betekende

echter de wet-Coremans een aanloop tot verdere Vlaamse veroveringen. Zo schreef Het Handelsblad : „De bres is geschoten in de citadel van het franskiljonisme; die bres zal wijder en wijder worden; het vlaamsche volk zal er doorheen rukken en de vlaamsche vlag op de puinen planten” (5 augustus 1873).

De strijd rondom de tweede taalwet-De Laet op het gebruik van het Nederlands in bestuurszaken werd in de Vlaamse kranten ook sterk beïnvloed door de partijstrijd. Opvallend is zelfs dat de liberale flaminganten nu meer dan vroeger druk trachtten uit te oefenen op de doctrinaire liberalen met het argument dat de herstelling van de taalrechten niet alleen het werk mocht zijn van katholieken, want dit zou de liberale partij niet ten goede komen. De verschillende manifesten van de liberale flaminganten werden niet alleen in Het Volksbelang en De Zweep, maar zelfs in De Koophandel gepubliceerd. Het Fondsenblad spotte enigszins met deze bekering, terwijl Het Handelsblad de liberale steun „welkom” heette zonder verder in te gaan „op de drijfveer van die onverwachte toetreding”. De parlementaire besprekingen van het wetsvoorstel-De Laet begonnen in de Kamer op 2 mei 1878 en de conservatief Thonissen diende dezelfde dag een amendement in dat het voorstel opnieuw totaal verzwakte : de wet zou alleen van kracht zijn voor het centraal bestuur en niet voor de provincie- en gemeentebesturen. Het Handelsblad en het Fondsenblad namen onmiddellijk stelling tegen deze verminking van het wetsvoorstel-De Laet, evenals trouwens de organen van de liberale flaminganten, Het Volksbelang en De Zweep. De Koophandel kon zich alleen maar verkneukelen in het feit dat deze verminking het werk was van de katholiek Thonissen : „De eerste van het gewyde zootje die den mond opent (nl. Thonissen) is tegen het wetsontwerp ! Wat een lap, vrienden, wat een lap voor de kerkflaminganten” (3 mei 1878). Het Handelsblad, dat lang bleef napraten over de lotgevallen van het wetsvoorstel-De Laet, kwam uiteindelijk tot het positief besluit dat de wet-De Laet weer een stap in de goede richting betekende : „Wy hebben gezien dat het kraam waggelt - nog een goede trap, Vlamingen, en het zal wel in duigen vallen” (9 mei 1878).

Enkele weken na de aanvaarding van de wet-De Laet hadden op 11 juni 1878 de landsverkiezingen plaats, die opnieuw de meerderheid schonken aan de liberalen. Op 18 juni 1878 kwam het liberaal-radicaal ministerie-Frère-Orban tot stand, waarin het bekende lid van de loge P. van Humbeeck de portefeuille kreeg van het nieuw opgerichte ministerie van Openbaar Onderwijs. Deze regering nam met bekwame spoed een nieuwe laïciserende wet op het lager onderwijs aan (1 juli 1879), die de oorzaak was van vijf jaren schoolstrijd. Natuurlijk was de Vlaamse katholieke en liberale pers nu totaal verdeeld. Dat in deze beroerde periode toch de zg. derde taalwet op de gedeeltelijke ver nederlandse van het officieel middelbaar onderwijs tot stand kon komen, was in de eerste plaats het werk van de liberale flaminganten, die ook het best in de gelegenheid waren om hun zienswijze aan de parlementaire meerderheid op te dringen. Bij de voorbereiding van het wetsvoorstel speelde de pas gekozen Vlaamsgezinde liberaal Julius de Vigne de hoofdrol. Samen met Vuylsteke en de

liberale flaminganten rondom Het Volksbelang stond hij echter op het standpunt dat een volledige vernederlandsing van het officieel middelbaar onderwijs op dat ogenblik niet haalbaar en ook niet wenselijk was. Hierin werden ze echter niet gevolgd door Julius Hoste in zijn blad De Zweep en nog minder door de Antwerpse Vlaams-radicalen groep rondom De Kleine Gazet (Max Rooses, Jan van Rijswijk jr.), die de Gentse groep voortdurend van laksheid bleef beschuldigen. Het wetsvoorstel-De Vigne-Coremans, dat op 23 januari in de Kamer en op 31 mei 1883 in de Senaat met een grote meerderheid werd aanvaard, betekende in elk geval een grote voorsprong op de bestaande toestanden in het katholiek onderwijs. Dit feit, alsmede de liberale voorstelling, dat de vernederlandsing van het officieel middelbaar onderwijs in Vlaanderen de liberale gedachte aldaar zou helpen verbreiden, waren er de oorzaak van, dat de katholieke kranten zo weinig commentaar op deze derde taalwet geleverd hebben.

6. DE DOORBRAAK VAN DE VLAAMSE MASSAKRANTEN EN DE MASSIFICERING VAN DE V.B. (1884-1914). De geleidelijke doorbraak van de goedkope massakrant in Vlaanderen sedert de jaren 1880 ging gepaard met een democratisering van onze politieke instellingen, geconcretiseerd in de eerste grondwetsherziening van 1893. Deze bracht het algemeen meervoudig stemrecht, waarbij aan de verfranste bourgeoisie in Vlaanderen wel twee tot drie stemmen werden verleend, doch ook de gewone man voortaan één stem bij de parlementsverkiezingen had. De Vlaamse massa, die voortaan tot het zg. „wettelijke land” behoorde en door een goedkope Vlaamse massapers tot meer bewustzijn gebracht kon worden, nam meer dan voordien actief deel aan de strijd voor Vlaamse taalrechten. De strijd voor de zg. Gelijkheidswet, die in 1898 na veel wederwaardigheden een eind maakte aan de officiële Franse eentaligheid van de Belgische staat, luidde de periode in van massificering van de V.B., die op haar beurt gestimuleerd werd door de eerste Vlaamse massakranten.

In de geschiedenis van de opkomst van de zg. centenbladen in Vlaanderen, die ca. 1880 voorgoed hun intrede deden, kan men wijzen op een alleenstaande voorloper. Op 16 augustus 1870 bracht Leo de Busscher zijn Volksblad op de markt, dat tegen 1 cent voor een los nummer te Gent verkocht werd. Sedert 1879-'80 vond dit voorbeeld navolging, niet alleen in de steden Antwerpen en Gent, maar ook te Brussel. Te Brugge deed ook het Burgerwelzijn een poging om over te schakelen op dagblad (1894-'96), doch dit liep op een mislukking uit, zodat de dagbladpers in de Zwinstreek nog uitsluitend Franstalig bleef. Ook de poging van Nicolaas Theelen om in Limburg een dagblad uit te geven, had geen succes, zodat de definitieve realisatie ervan uitgesteld moest worden tot na de Eerste Wereldoorlog. De verschillende dagbladen, die in de bovengenoemde drie steden tot stand kwamen, behoorden voortaan tot drie grote politieke stromingen, nl. de katholieke, de liberale en de socialistische. Binnen deze drie opinierichtingen bestonden echter schakeringen, ook in verband met hun houding tegenover de V.B. Zo was over het algemeen de christen-democratische pers, die haar hoofdopdracht zag in de sociale emancipatie

van de arbeidersstand, meer gevoelig voor de V.B., waar deze ook de taalbelangen van de gewone man tegenover de machtige verfranste bovenlaag in Vlaanderen verdedigde. Aan de andere kant bestond bij de socialisten tegenover de V.B. jarenlang een hemelsbreed verschil tussen de houding van de Gentse Vooruit en de Antwerpse De Werker.

Wat de katholieke dagbladers betreft, werden zowel te Brussel als te Antwerpen en te Gent tal van centenbladen op de markt gebracht, waarvan zich verscheidene tot op de huidige dag staande hebben kunnen houden. Te Brussel lanceerde J. Huyghe in 1885 zijn Het Nieuws van den Dag. Het verscheen als centenblad in een handig klein formaat en bereikte vóór de Eerste Wereldoorlog wellicht de hoogste oplage van de hele Vlaamse pers. De krant deed het zo goed, dat de uitgever op 19 december 1893 te Antwerpen zelfs een kopblad lanceerde onder de titel 't Nieuws van Antwerpen. Dit werd echter een mislukking, omdat ondertussen de Antwerpse krantenmarkt reeds door andere Vlaamse centenbladen was gesatureerd. Naast Het Nieuws van den Dag verscheen te Brussel sedert 2 januari 1891 een tweede Vlaamse krant onder de titel De Kleine Patriot (1891-1914), opgericht door kanunnik Verschuieren, eigenaar-bestuurder van het Werk der Vlaamsche Katholieke Drukkers, die, zoals we hieronder nog bespreken, te Gent verscheidene kranten uitgaf. Zowel de krant van Huyghe als die van Verschuieren toonden als volksbladen slechts een matige belangstelling voor de V.B., zodat bij de Brusselse flaminganten spoedig de behoefte aan een strijdend Vlaamsgezind katholiek dagblad werd gevoeld. Hun eerste pogingen liepen echter op een mislukking uit. Zowel het dagblad Het Land (1888-'91), spreekbuis van de Vlaamsche Bond van het Arrondissement Brussel, als Het Vlaamsche Volk (1894-'98), tolk van de Vlaamsche Katholieke Landsbond, kenden geen lang bestaan. Na enkele jaren werd deze leemte sterk gevoeld, zodat men op het Congres van het Davidsfonds van 4-5 september 1905 aandrang op de stichting van een katholiek en strijdend Vlaamsgezind dagblad in de hoofdstad. Dit initiatief kreeg vaste vorm in 1912 door het optreden van drie Antwerpenaren: Frans van Cauwelaert, Alfons van de Perre en Arnold Hendrix. De N.V. De Standaard, die te Brussel het gelijknamige dagblad De Standaard zou lanceren, werd gesticht op 2 mei 1914. Alles werd in gereedheid gebracht om op 22 november 1914 te starten, doch ondertussen was de oorlog op 4 augustus uitgebroken en moest alles tot daarna worden uitgesteld. Te Antwerpen bleef Het Handelsblad nog steeds het leidend Vlaamsgezind en katholiek blad. Onder invloed van de massificering van de dagbladers had het zijn prijs van 26 fr. voor een jaarabonnement sedert 1907 wel verlaagd tot 16 fr., doch het bleef hiermee toch een betrekkelijk dure krant, nu in Vlaanderen overal centenbladen opdoken, die hoogstens 10 fr. voor een jaarabonnement kostten. Antwerpen kreeg in 1891 zijn belangrijk centenblad in de Gazet van Antwerpen, doch reeds tevoren waren van verscheidene zijden pogingen beproefd om in de Scheldestad een goedkope massakrant op de markt te brengen: het Allemansblad (1880-'96), uitgave van de Gentse kanunnik Verschuieren; Het Volksblad van Antwerpen (1884-'93), De Antwerpenaar (1886) en ten slotte ook

't Nieuws van Antwerpen (1893-'94), een uitgave van Het Nieuws van den Dag, waarover we hierboven reeds gesproken hebben. Het spoedig verdwijnen van deze Antwerpse katholieke centenbladen was voor een groot deel te wijten aan het succes dat sedert 1891 ten deel viel aan het christen-democratisch centenblad, de Gazet van Antwerpen (1891-nu), die tegen de lage prijs van 8 fr. voor een jaarabonnement verkrijgbaar was. De stichting ervan was te danken aan Jan-Baptist van Os en het eerste nummer verscheen op 3 november 1891. De krant was Vlaamsgezind, doch in de eerste plaats katholiek, zoals blijkt uit haar talrijke polemieken met de Gentse Vooruit en het Brusselse Het Laatste Nieuws. In 1896 bracht ze een plaatselijke Mechelse editie onder de titel Gazet van Mechelen (1896-nu) en op 1 december 1904 lanceerde De Vlijt (naamloze vennootschap sedert 1893) zelfs een gematigde Franstalige krant onder de titel La Presse (1904-'18). Speciaal bedoeld voor de arbeiders, die in de vroege morgen in Antwerpen kwamen werken, stichtte De Vlijt op 4 augustus 1908 een morgenuitgave onder de titel Het Morgenblad, dat tot 7 oktober 1918 is blijven verschijnen. Deze krant zag een gestadige groei van lezerstal, zodat ze in 1914 in 121.800 exemplaren verscheen. Te Gent was de katholieke dagbladders in handen van kanunnik J. Verschueren, eigenaar-bestuurder van het Werk der Vlaamsche Katholieke Drukkers, die reeds het Fondsenblad (1871-1914) uitgaf en sedert 1879 een zeer belangrijke rol speelde in de verspreiding van de goedkope massapers, in de eerste plaats te Gent zelf, maar ook te Brussel en te Antwerpen. Op 27-28 januari 1879 lanceerde hij te Gent het eerste katholieke centenblad onder de titel De Gentenaar (1879-nu). Een los nummer kostte slechts 1 cent, terwijl het jaarabonnement tegen 7,5 fr. uiterst laag lag. Zijn stichtingen te Antwerpen (Allemandsblad) en te Brussel (De Kleine Patriot) hadden geen bijzonder succes, maar op 4 november 1890 lanceerde hij een tweede centenblad onder de titel De Landwacht, speciaal bestemd voor de buitenmensen rondom Gent. Zowel De Gentenaar als De Landwacht was een lang bestaan beschoren : ze behoren op dit ogenblik tot de 14 kranten die de Vlaamse dagbladders nog telt. De centenbladen van kanunnik Verschueren, die zowel op Vlaams als op sociaal gebied zeer gematigde standpunten huldigden, voldeden zeker niet aan de eisen van de opkomende christen-democratie in de vechtersstad Gent. Op initiatief van de eerste pioniers van de christelijke arbeidersbeweging te Gent, Arthur Verhaegen en Gustaaf Eyllenbosch, verscheen op 21-22 juni 1891 - dus een goede maand na de uitvaardiging van Rerum Novarum (15 mei 1891) - het duidelijk christen-democratisch dagblad Het Volk (1891-nu) met als ondertitel : antisocialistisch dagblad. Voor deze krant, die zich vooral inspande voor de sociale emancipatie van de werkman op christelijke basis, kwam de V.B. pas op de tweede plaats. Wel heeft ze aanvankelijk de activiteiten van de Vlaamsche Katholieke Landsbond toegejuicht, maar achteraf was ze toch van oordeel dat de verdediging van de taalbelangen niet op haar weg lag. Vooral na het stellingnemen van het Belgisch episcopaat in zijn Instructions collectives van 1906 nam ze een onderdanige houding tegen de Kerk aan.

Wat de liberale dagbladpers betreft, kwamen ook in drie steden, nl. Brussel, Antwerpen en Gent, sedert 1880 een aantal centenbladen van de pers, waarvan er twee tot op de huidige dag verschijnen, nl. Het Laatste Nieuws te Brussel en De Nieuwe Gazet te Antwerpen. Het Laatste Nieuws is een creatie van de liberale flamingant Julius Hoste sr., die reeds sedert 1869 te Brussel het Vlaamsgezinde weekblad De Zweep verzorgde. Op 7 juni 1888 lanceerde hij het eerste nummer van zijn dagblad, dat volgens de traditie van De Zweep wel een vrijzinnig liberalisme aanhing, doch in Vlaamse aangelegenheden meestal bereid werd gevonden om met de katholieken samen te werken. Het Laatste Nieuws, dat als volksblad, evenals Het Nieuws van den Dag en de Gazet van Antwerpen een hoge oplage had, voldeed minder aan de noden van de liberale Vlaamse intelligentsia, zodat Julius Hoste op 14 november 1900 te Brussel met een tweede dagblad kwam onder de titel Vlaamsche Gazet (1900-'14). Behalve het Antwerpse Handelsblad hebben de kranten van Julius Hoste zich wellicht het meest ingezet in de strijd voor de Vlaamse emancipatie, zoals wij verder nog zullen doen uitkomen in verband met de strijd voor het afdwingen van de Gelijkheidswet. De andere liberale dagbladen die vóór de Eerste Wereldoorlog te Brussel gelanceerd werden, bestonden slechts kort; dit was o.m. het geval met Het Dagblad van Brussel (1888) en met De Straal (1911), het orgaan van de Vereenigde Liberalen van het Arrondissement Brussel. Te Antwerpen beschikte de Liberale Associatie reeds sedert 1863 over het dagblad De Koophandel, dat onder invloed van de massificering van de pers zijn prijs geleidelijk verlaagde van 22 fr. in 1886 tot 12 fr. in 1894. Sedert 1874 kreeg deze krant de concurrentie van De Kleine Gazet, een meer sociaal-progressistische en Vlaamsgezinde krant, waaraan tal van bekende liberale flaminganten meewerkten (Max Rooses, Jan van Rijswijk, Pol de Mont e.a.). Ze kon het echter materieel niet bolwerken en werd op 2 september 1888 overgenomen door De Koophandel. Ondertussen bleef te Antwerpen de plaats vrij voor een liberaal centenblad, want beide bovengenoemde dagbladen waren voor 5 centiem per nummer verkrijgbaar. Op 1 februari 1887 startte het liberale dagblad Vaderland tegen 8 fr. voor een jaarabonnement, doch niettegenstaande dat bestond deze krant slechts zeer kort. De Koophandel, die ondertussen onafgebroken was blijven verschijnen, ging eind 1897 over tot een totale reorganisatie. Onder de nieuwe titel De Nieuwe Gazet werd deze krant op 1 december 1897 een goedkoop centenblad tegen 8 fr. voor een jaarabonnement en 1 centiem per nummer. De krant bleef een duidelijk antiklerikale koers volgen, doch werd, vooral sedert 1907-'08, onder de hoofdredactie van August Monet (schuilnaam Rip), een kordate voorvechtster van de Vlaamse taalwetgeving.

Te Gent was het met de liberale dagbladpers op het eind van de 19de- begin 20ste eeuw minder goed gesteld. Ze bereikte in de Arteveldestad op verre na niet het peil van de Franstalige liberale pers, die in 1874 nog versterking ontving van de zeer antiklerikale en anti-Vlaamse krant La Flandre Libérale (1874-1974). Als officieel orgaan van de Vlaamse liberalen fungeerde nog steeds

DE KOOPHANDEL

Dagblad voor Politiek, Nijverheid, Kunst en Landbouw.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

Doel en Inzicht onzes Blads.

1. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

2. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

3. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

4. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

5. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

6. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

7. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

8. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

9. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

10. Het verspreiden van kennis en verlichting over de algemeene staat van zaken in België en Nederland.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

STADTGENEERENDE VEREENIGING.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

België als Republiek.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

België als Republiek.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

België als Republiek.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

VERSTAND EN OVERSTAND.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

België als Republiek.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De redactie is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De uitgeverij is gevestigd te Antwerpen, bij de uitgeverij van de 'De Pers' Nieuws- en Boekhandel, Nieuwstraat 10.

De Stad Gent (1859-'95), doch het bleef voor deze tijd betrekkelijk duur: 16 fr. voor een jaarabonnement en 5 centiem per nummer. Het eerste werkelijk liberale centenblad in de Arteveldestad verscheen sedert 1882 onder de titel Vaderland (1882-1914). Omstreeks 1900 echter werd deze krant onder de hoofdredactie van Hendrik Keurvels een afkooksel van La Flandere Libérale en nam ze zelfs stelling tegen de vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit. Behalve bovengenoemde Gentse kranten, die eerder een liberaal-doctrinair standpunt innamen, verscheen sedert 1 juli 1889 een liberaal-progressistisch centenblad onder de titel De Strijd (1889-'94). Het was een stichting van de Gentse Liberale Progressistenkring, anti-klerikaal en sociaal-progressistisch. De Strijd was Vlaamsgezind, doch voor haar was „de propaganda voor het Vlaamsch en de vrijzinnige gedachte onafscheidbaar van elkander” (29 januari 1891). De krant kon het als dagblad echter niet bolwerken en werd 7 januari 1897 weekblad. Naast de oude liberaliserende Gazette van Gent, die steeds gematigd Vlaamsgezind bleef, kon alleen het liberale Vaderland standhouden tot 1914 en dan nog met de steun van de anti-Vlaamse La Flandre Libérale.

Het eerste socialistische centenblad in België kwam te Gent van de pers op initiatief van Edward Anseele onder de titel Vooruit. Het eerste nummer verscheen op 31 augustus 1884 en werd tegen de zeer geringe prijs van 4,50 fr. voor een jaarabonnement en 1 centiem per los nummer verkocht. De krant werd tot alle behoeftes door de persoonlijkheid van Anseele, die voor de V.B. als zodanig slechts een matige belangstelling aan de dag legde

en er in elk geval „geen rassen- maar een klassenstrijd” in wilde zien. Zo hield Vooruit zich afzijdig bij de Willemsfeesten te Gent in augustus 1899 met de motivering: „Hoe kunnen arme werklieden liefde hebben voor hun land, taal en verleden, wanneer hun dagelijksch leven een onafgebroken strijd is om een stuk brood” (27 augustus 1899). Volgens haar moesten de Guldensporenvieringen niets anders zijn dan „de verheerlijking der socialisten van die tijd, van de armen die de rijken klopten” (3 februari 1902). Wel was de krant de Vlaamse taalwetgeving genegen, zoals blijkt uit haar houding in de strijd om de Gelijkheidswet in 1896-'98, doch anderzijds heeft Anseele zich inspannen voor de verbreiding van de kennis van het Frans onder de arbeiders, omdat, volgens hem, daardoor hun emancipatie in de hand zou worden gewerkt. Naar aanleiding van de Guldensporenviering in 1910 schreef de krant nog dat het haar niet had kunnen schelen, dat de Vlamingen bij „die vechtpartij op den Groeninghekouter” het onderspit hadden gedolven, want in dat geval zouden wij in Frankrijk leven, waar de sociale toestanden voor de arbeiders aanmerkelijk beter zijn dan in België (11 juli 1910). Dat de krant zich sedert het begin van 1911 toch ging inspannen voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, was in de eerste plaats te danken aan de Antwerpse socialisten, vooral aan Camille Huysmans. En toch was in de Scheldestad de socialistische dagbladpers moeilijker van de grond gekomen dan te Gent. Het socialistisch weekblad *De Werker*, dat reeds in 1868 begon te verschijnen, werd pas 7 maart 1894 - dus nagenoeg tien jaar later dan het Gentse centenblad *Vooruit* - een goedkoop socialistisch dagblad. Sedert 1907 kreeg *De Werker* evenwel concurrentie van een nieuw centenblad, *Volkstribuun*, dat aanvankelijk de spreekbuis was van de Antwerpse Diamantbewerkerbond, die niet bij de Syndicale Commissie van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) was aangesloten. Geleidelijk kwam deze krant echter onder invloed van de Antwerpse afdeling van de BWP, zodat zich nu een versmelting van *De Werker* en de *Volkstribuun* om economische redenen opdrong. Uit deze versmelting ontstond op 3 juni 1914 de *Volksgazet*, waarin Camille Huysmans de hoofdfiguur werd.

In deze jaren van sociale en Vlaamse bewustwording van de massa speelde ook de niet-dagelijks verschijnende periodieke pers een zeer belangrijke rol. De zg. daensistische pers beschikte over verscheidene weekbladen. Pieter Daens was sedert 1870 eigenaar van *Het Land van Aalst* en stichtte in 1872 nog een eigen weekblad voor de grote massa onder de titel *De Werkman*. Na de oprichting van de Christene Volkspartij door priester Adolf Daens in 1893 werden zij te Aalst de spreekbuis van de nieuwe partij, die ook elders haar weekbladpers bezat: te Ninove verscheen sedert 6 september 1891 het weekblad *Klokke Roeland*, dat tot in 1905 het daensisme steunde; te Brugge kwam sedert maart 1893 het weekblad *Het Recht van Hector Plancquaert* van de pers, terwijl te Brussel op 15 september 1900 gestart werd met het weekblad *De Volkseeuw*, waarvan priester Daens zelf als hoofdredacteur optrad. Reeds in het eerste nummer werd beloofd: „De Vlaamsche beweging zal in *De Volkseeuw* de eereplaats bekleeden die haar toekomst” (15 september 1900).

Vlamingen richtte, grote invloed uit. Tal van katholieke flaminganten - Fr. van Cauwelaert, dr. A. Laporta, prof. L. Scharpé, F. Drijvers, dr. A. van de Perre e.a. - hebben aan dit blad, dat zich als de wegbereider van een Vlaamsgezind dagblad in de hoofdstad heeft beschouwd, actief meegewerkt. Van de Perre maakte trouwens gebruik van dit blad om de nodige fondsen in te zamelen voor de stichting van het dagblad De Standaard, dat door omstandigheden pas na de Eerste Wereldoorlog kon gaan verschijnen. Onder-tussen werd door de zorgen van A. van de Perre, F. van Cauwelaert en A. Hendrix op 1 september 1911 het geïllustreerd weekblad Ons Volk Ontwaakt gepubliceerd, dat op de verdere bewustwording van het Vlaamse volk een belangrijke invloed heeft uitgeoefend.

Een gedetailleerd onderzoek naar de houding van al deze kranten tegenover de verschillende realisaties van de V.B. in de jaren 1884-1914 zou ons hier ongetwijfeld te ver voeren. Wij beperken ons daarom tot enkele hoofdzaken. De regering-Beer-naert (1884-'94) was voor de ontwikkeling van de V.B. ongetwijfeld een zeer belangrijke periode: zij realiseerde een oude droom van de flaminganten door de oprichting van een Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde (8 juli 1886), zij verbeterde de taaltoestanden bij het gerecht en bracht vooral de eerste grondwetsherziening tot stand (1893).

Nooit is de Nederlandstalige pers zo verdeeld en agressief geweest als rondom de benoeming van de 25 eerste leden van de Vlaamse Academie. De meeste liberale kranten vonden het een schande dat zo weinig vrijzinnigen werden opgenomen en scholden de nieuwe Academie voor een „papenest”. De Koophandel van Antwerpen ging zelfs zo ver de verdiensten van verscheidene academieleden te kleineren: de plaats van August Snieders had moeten toekomen aan Domien Sleenckx, terwijl de taalparticularist Guido Gezelle de plaats had weggekaapt van een Julius Vuylsteke of een Julius de Geyter (13 juli 1886). Dat deze benoemingen door de politieke machtsverhoudingen waren beïnvloed, staat wel buiten kijf. De verkiezingen van juni 1886, die de oprichting van de Vlaamse Academie voorafgingen, hadden het leven gekost aan de laatste liberale volksvertegenwoordiger in Vlaanderen. De katholieke kranten namen natuurlijk vrede met deze benoemingen, maar ook de flamingantische liberale Brusselse weekbladen, De Zweep en Flandria, namen een positieve houding aan: zij steunden in elk geval Emmanuel Hiel, die geen ontslag indiende, zoals de liberale rechtstreeks aangestelde Jan van Beers en Max Rooses en het gecoöpteerd lid Domien Sleenckx wel hebben gedaan.

De strijd rondom de eerste grondwetsherziening van 1893, die zulk een grote invloed op de V.B. heeft uitgeoefend, doordat hierdoor de gewone Vlaamse man ook een stem bij de verkiezingen kreeg, werd door de Vlaamse pers van die dagen haast niet aan gevoeld als een Vlaamse verovering. Dat is des te opvallender, omdat in de jaren 1860-'64 door de toenmalige Vlaamse pers - Het Handelsblad, De Grondwet en de Beurzen-Courant - met zoveel nadruk de betekenis van een kieshervorming voor de V.B. naar voren werd gebracht. Het Handelsblad stond nu op het standpunt van August

Beernaert, die het Engelse zg. occupatiestelsel van 1884 of het „huismanskiesrecht” verdedigde. Het algemeen stemrecht werd als een „avontuurlijke” oplossing afgewezen (10 maart 1892). Het christendemocratische Het Volk was in theorie wel aanhanger van het algemeen stemrecht, doch steunde Joris Helleputte in diens pogingen om een corporatieve staat tot stand te brengen (15 juni 1892), terwijl De Werker ook het stemrecht van de arbeiders genegen was, doch er toch geen waarborgen in zag voor de algemene welvaart (22 juli 1892). De liberalen waren totaal verdeeld: de doctrinairen hoopten goed te varen met een wederinvoering van het bekwaamheidskiesrecht, terwijl de radicalen, met wie uiteindelijk ook De Koophandel (11 november 1892) zich vereenzelvigde, aanhanger waren van het algemeen stemrecht. Alleen de socialistische pers, inzonderheid Vooruit, vocht kordaat tegen de conservatieve katholieken en de doctrinairen, die met hun „huizekensstelsel” en hun „bekwaamheid” de armen „die schier zonder dak en zeker zonder geleerdheid zijn” wilden uitsluiten (13 januari 1892). Tijdens de lange discussies in de kranten en in het parlement, die uiteindelijk zouden uitlopen op de aanvaarding van het compromisvoorstel-Nyssens, kwam de V.B. slechts weinig aan bod, omdat men in de uitbreiding van het kiesrecht essentieel een „sociale” hervorming zag. Alleen het voorstel-Coremans van 16 februari 1892, dat een wijziging van de grondwetsartikelen 23 en 104 wilde, had rechtstreeks met de V.B. te maken. In artikel 23 wilde Edward Coremans de beide landstalen - het Frans en het Nederlands - als officiële talen in België doen erkennen; artikel 104, dat bepaalde „qu'il y a trois Cours d'Appel” wilde hij met de woorden „au moins” aanvullen om eventuele kansen voor de Antwerpse metropool mogelijk te maken. Deze initiatieven van Coremans werden in de liberale pers afgekeurd. Het Volksbelang schreef over „de flater van Coremans” en over zijn „onmachtig dilettantisme in het opwerpen van onpractische voorstellen”. Het katholieke Handelsblad, dat Coremans aanvankelijk steunde, juichte het achteraf toe dat hij zijn voorstellen weer introk. Volgens deze krant had Coremans drie goede redenen om aan te nemen dat zijn voorstellen toch niet aanvaard zouden worden: „1. omdat de algemeene herziening er moeilijker door werd; 2. omdat de eenheid van onze vlaamschgezinde meerderheid er door werd gebroken; 3. omdat men verklaarde dat bijzondere wetten zouden geven wat hij rechtmatig vroeg” (3 maart 1892). De krant zinspeelde onder punt 3 op de zg. Gelijkheidswet, die echter pas in 1898 na heel veel strijd afgedwongen zou kunnen worden. Wellicht heeft de kalme Gazette van Gent nog het best de gevolgen van de grondwetsherziening aanvoeld, toen ze na de aanvaarding van het nieuwe kiesrecht schreef: „De franschgezinde bladen moeten er maar hunnen rouw over maken: het fransch is in Vlaanderen onttroond door de aankomst der Volksklassen. Deze zullen vertegenwoordigers zenden naar de kamers, de provincie- en gemeenteraden, die zich in hunne taal zullen uitdrukken en degenen die door het volk wenschen gekozen te worden, zullen best doen het vlaamsch maar goed aan te leeren als zij die taal nog niet kennen, en zich goed in 't vlaamsch spreken te oefenen. Anders komen zij er niet meer. Men volge

dien raad, dien wij voor niets geven, hoe kostbaar die ook zij" (6 juli 1893).

Ingevolge het nieuwe kiesrecht werden voor Vlaanderen en ook voor het arrondissement Brussel alleen katholieke vertegenwoordigers naar het parlement gestuurd, waarvan de meeste bij de opening van de parlementaire zitting op 13 november 1894 de grondwettelijke eed aflegden in het Nederlands. Het wetsvoorstel-De Vriendt-Coremans tot „erkenning van de Vlaamsche en Fransche talen als staatstalen", dat door de Kamer op 19 november 1896 met grote meerderheid werd goedgekeurd, werd door de hele Vlaamse pers toegejuicht. Opvallend is echter dat de liberale pers alle eer gaf aan De Vriendt, terwijl de katholieke pers eerder hulde bracht aan „het rustelooze streven van den onvermoeibaren kampioen voor ons taalrecht, den volksvertegenwoordiger Coremans" (Handelsblad, 20 november 1896). Na de aanvaarding van het wetsvoorstel door de Kamer ontstond er echter een Franstalige agitatie, waaraan vrijwel de hele Franstalige pers heeft deelgenomen. Onder invloed hiervan nam de conservatieve Senaat het amendement-Le Jeune aan, dat in feite de Vlaamse versie van de wetten ondergeschikt maakte aan de Franse en de gelijkheid der beide landstalen opnieuw ophief. Na deze stemming in de Senaat ontstond er in Vlaanderen een ware volksbeweging, die vooral door Het Handelsblad en door Het Laatste Nieuws in herhaalde bijdragen werd aangewakkerd. Het Laatste Nieuws brandmerkte de 13 senatoren uit Vlaanderen die het amendement-Le Jeune goedkeurden als „volksverraders", terwijl Het Handelsblad schreef over de „13 judassen" en zelfs dreigde met bestuurlijke scheiding (6 februari 1897). Op initiatief van de Vlaamsche Volksraad had op 28 februari 1897 de grootse Vlaamse betoging plaats te Schaarbeek, waar alle politieke opinies uit Vlaanderen vertegenwoordigd waren. Zelfs het liberale Het Volksbelang, dat in 't verleden zo dikwijls afwijzend had gestaan tegenover een Vlaamse frontvorming met de katholieken, vond het nu heerlijk dat alle partijen waren opgekomen om broederlijk te manifesteren: „Dit mirakel is het werk van den Senaat en van de franskiljonsche drukpers" (6 maart 1897). Alleen het liberaal-doctrinaire Gentse blad Vaderland bleef het verkeerd vinden „de medewerking in te roepen van de papen" (15 februari 1897). Onder invloed van deze Vlaamse agitatie werd het amendement-Le Jeune op 18 maart 1898 in de Kamer verworpen en werd het oorspronkelijke voorstel-De Vriendt-Coremans eindelijk op 15 april 1898 met een kleine meerderheid ook in de Senaat aanvaard. Nu ging er een juichkreet op in de meeste Vlaamse kranten: Het Handelsblad schreef over de „Triomf"; Het Laatste Nieuws over „De Vlaamsche zegepraal in de Senaat"; Het Volksbelang riep „Houzee!". Zelfs het gematigde Het Nieuws van den Dag jubelde mee: „bij het vernemen der blijde tijding is gansch Vlaanderen in feest. Overal is de zegevlag uitgehangen, overal klinkt de triomfkreet: in Vlaanderen vlaamsch" (16 april 1898). Het Volk legde er de nadruk op, dat de strijd om de „gelijkheidswet" heel Vlaanderen had beroerd: „Ha! men had durven zeggen dat het eigenlijke volk er onverschillig aan was. De algemeene jubelkreet is thans daar, om die gewaagde bewering te logenstraf-

fen" (17-18 april 1898). Geen enkel vroeger strijdpunt uit de V.B. had inderdaad in zulke mate bijgedragen tot een „massificering" van de V.B. Hiertoe had de goedkope Vlaamse massapers in niet geringe mate bijgedragen.

Het voorstel-Coremans om de taalwet van 15 juni 1883, op de gedeeltelijke vernederlandsing van het officieel middelbaar onderwijs, ook van toepassing te doen zijn op het vrij katholiek middelbaar onderwijs, had een lange lijdensweg, die uiteindelijk zou eindigen in de wet-Franck-Segers van 15 mei 1910. De Vlaamstalige antiklerikale pers, zoals de liberale Het Volksbelang en De Nieuwe Gazet, alsmede de socialistische Vooruit ijverden voor de aanvaarding van het voorstel-Coremans, niet alleen uit Vlaamsgezindheid, maar ook omwille van de gelijkstelling op taalgebied van officieel en vrij onderwijs om aldus op dit gebied elke concurrentie uit te sluiten. De Vooruit spotte er graag mee, dat de katholieke „Vlaamsche leeuwen" onder invloed van hun bisschoppen nu „schoothondjes" waren geworden, terwijl ook Het Volksbelang de klerikale flaminganten uitmaakte voor „kartonnen leeuwken". Voor de Vlaamse katholieke pers was de positie inderdaad zeer delicaat, omdat door het Belgische episcopaat druk op haar werd uitgeoefend. Na het partij kiezen van de Vlaamsche Katholieke Landsbond voor de „onverminkte stemming van Coremans' wetsvoorstel" kondigde het katholieke Fondsenblad op 15 november 1904 aan, dat het zijn steun aan het omstreden wetsvoorstel moest ontzeggen. De krant liet er geen twijfel over bestaan, dat ze sprak op bevel van het episcopaat, waarvan ze materieel afhing: „Niemand, die de betrekkingen kent, in welke wij tot de bisschoppelijke overheid staan, zal van ons verwachten, dat wij voortgaan met een hervorming, hoe billijk wij die ook achten, te eischen". Ook Het Volk bekeerde zich in november-december 1904 tot het standpunt van de bisschoppen; deze krant betreurde het wel dat de hogere standen in Vlaanderen zich ingevolge het Franstalig onderwijs bleven afzonderen van de lagere, maar zij verkoos „de vrijheid van onderwijs" boven alles. In september 1906 nam het Belgisch episcopaat in zijn bekende Instructions collectives uitdrukkelijk stelling tegen het wetsvoorstel-Coremans. Dit optreden veroorzaakte diepe ontgoocheling bij de katholieke flaminganten, doch belette niet dat ze in hun kranten - Het Handelsblad, De Vlaamsche Wacht, Ons Recht, Onze Tijd, 't Getrouwe Maldeghem, Hooger Leven e.a. - de strijd moedig hebben voortgezet. Deze houding van de katholieke flaminganten lokte een reactie uit van vicaris-generaal E. van Roey (de latere kardinaal), die, blijkbaar in opdracht van kardinaal Mercier, in Het Handelsblad (16 april 1908) een brief publiceerde, waarin hij het „diep betreurde" dat sommige katholieken geen rekening hielden met de bisschoppelijke directieven: „Het geldt hier niet alleen de heropbeuring van het Vlaamsche volk, maar ook de hoogste belangen van den godsdienst...". In zijn commentaar gaf Het Handelsblad geen duimbreed toe, vooral niet in verband met de strijd voor een Vlaamse universiteit, die ook in de Instructions collectives was verworpen en waarover we verder nog komen te spreken.

De strijd voor de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit stond reeds lang in de actualiteit,

toen een verzwakte versie van het voorstel-Coremans door de wet-Franck-Segers op het vrij middelbaar onderwijs in 1910 werd aanvaard. Het verslag van de Eerste Hoogeschoolcommissie, in 1897 ingediend door de verslaggever Julius Mac Leod en het geleidelijke vernederlandsing van de vier klassieke faculteiten vroeg, klonk voor verscheidene kranten aanvankelijk te extremistisch. Het Volksbelang zou wel vrede genomen hebben met een „tweetalige” universiteit (20 mei 1899), terwijl Jan van Rijswijk als zijn opinie in de Vlaamsche Gazet verkondigde: „Het eenige wat ik als mogelijk aanschouw, is een verdubbeling van zekere leergangen” (11 december 1900). E. Anseele legde in Vooruit een volledige onverschilligheid aan de dag: „Wat kan dit allemaal de werkende klasse schelen? Eerst moeten we het algemeen enkelvoudig stemrecht verwerven en dan zal de Vlaamsche kwestie vanzelf opgelost zijn” (7 november 1899). Ondertussen ontstond in de rijen van de flaminganten onenigheid tussen het stelsel-Mac Leod en het stelsel-Lodewijk de Raet. Deze laatste wilde meteen de technische scholen voor ingenieurs te Gent geleidelijk vernederlandsen. Op het ogenblik dat deze strijd onder de flaminganten nagenoeg was uitgevochten ten voordele van het stelsel-De Raet, verschenen in september 1906 de reeds genoemde Instructions collectives van het Belgisch episcopaat, die niet alleen stelling namen tegen de gedeeltelijke vernederlandsing van het katholiek middelbaar onderwijs, maar ook een Nederlandstalige universiteit in Vlaanderen verwierpen, omdat volgens kardinaal Mercier dit onderwijs moest geschieden d.m.v. een internationale taal, in casu het Frans. We hebben er hierboven al op gewezen, dat sommige katholieke kranten, zoals het Fondsenblad en Het Volk, zich voortaan onthielden. Voor tal van katholieke fla-

404

Eerste jaar. Maandag 27 en Dinsdag 28 Januari 1879. Nummer 1.

bechrijfschrijft
PER JAAR:
Van de stad, f. 0-50
Van de buiten, f. 0-70
Voor de revisie de
boekjaar betalen.

DE GENTenaar

Recht voor de Vuist.
VERSCHIJNENDE ALLE WERKDAGEN.
2 Centiem per nummer.

Men schrijft in:
Voor de stad en bui-
ren: Depot van de
Nieuwe, f. 12
en voor de buiten f. 15
de postkosten van
het land.

ALLES IN GEDRUKTE
VORM TE NEMEN.
BIBL. UNIV.

AAN HET LEZEND PUBLIEK.
De Gentenaar zal niet langer dan drie maanden voortdurend worden uitgegeven. Het zal zijn naam en de naam van de uitgever op de eerste pagina van het eerste nummer laten drukken. Het zal zijn naam en de naam van de uitgever op de eerste pagina van het eerste nummer laten drukken. Het zal zijn naam en de naam van de uitgever op de eerste pagina van het eerste nummer laten drukken.

In Servie slaan de Russische troepen op de vlucht. In de Skopelitsa of Kamer van Volkeringssoverlagers, zijn zijne bevolkingen niet meer te vinden. In de Skopelitsa of Kamer van Volkeringssoverlagers, zijn zijne bevolkingen niet meer te vinden. In de Skopelitsa of Kamer van Volkeringssoverlagers, zijn zijne bevolkingen niet meer te vinden.

In Span is de Landstede. De Landstede is de Landstede. De Landstede is de Landstede. De Landstede is de Landstede.

Grensk de grensk. De grensk is de grensk. De grensk is de grensk. De grensk is de grensk.

Engeland heeft veel werk. Engeland heeft veel werk. Engeland heeft veel werk. Engeland heeft veel werk.

Met Frans ministerie. Met Frans ministerie. Met Frans ministerie. Met Frans ministerie.

Beneluidische Nieuwstijdingen. Beneluidische Nieuwstijdingen. Beneluidische Nieuwstijdingen. Beneluidische Nieuwstijdingen.

HOLLAND. Een voorzigtig postman. Een voorzigtig postman. Een voorzigtig postman. Een voorzigtig postman.

FRANKE. Een vrolijk en vrolijk. Een vrolijk en vrolijk. Een vrolijk en vrolijk. Een vrolijk en vrolijk.

minganten was het geen beletsel dat ze lid werden van de Tweede Hoogeschoolcommissie (maart 1907), die ook vanwege katholieke kranten, zoals Het Handelsblad, Ons Recht, Onze Tijd (Brussel), volledige steun ontving. Als commentaar bij de brief van vicaris-generaal E. van Roey schreef Het Handelsblad van 16 april 1908 zeer duidelijke taal: „Van de Vlamingen verlangen, dat zij hun hoogste ideaal, het hogere doel van de Vlaamsche taalstrijd, de Vlaamsche Hoogeschool opofferen... is verlangen dat ze geen volk meer wezen... Zoolang een verstandig Vlaming leeft, zal hij de Vlaamsche Hoogeschool vragen”. Tegen de twijfel die heel wat katholieke flaminganten kwelde, schreef dr. A. van de Perre in Dietsche Warande en Belfort (mei 1911) zijn helder betoog: „Waarom vragen wij (katholieken) de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool?” In de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, die sedert december 1910 door het optreden van de zg. drie kraaiende hanen weer een Vlaamse frontvorming boven de partijen tot stand bracht, heeft in feite slechts één enkele Nederlandstalige krant een renegatenrol gespeeld. Het was het liberale Vaderland onder hoofdredactie van H. Keurvels, dat materieel afhankelijk was van La Flandre Libérale. Het Volk was wel verplicht te pleiten voor het wetsvoorstel van zijn „patron” Verhaegen, die een verdubbeling van de leergangen te Gent voorzag. Anderzijds hebben de Antwerpse socialistenvrienden rondom C. Huysmans wel enige moeite gehad om E. Anseele en zijn Vooruit voor de zaak warm te maken. Omstreeks de 11-juliviering van 1910 stond de krant nog totaal afwijzend tegenover elke Vlaamse frontvorming, doch na het partijkiezen van de Antwerpse afdeling van de BWP op 4 december 1910 moest Vooruit toegeven dat „de Vlaamsche beweging op weg is elke partij mede te slepen en ze een vast standpunt te doen innemen” (4 februari 1911) en op 10 maart 1911 beloofde de krant: „Wij zullen nu ten volle onze plaats in de beweging innemen”.

De Vlamingen hebben vóór de Eerste Wereldoorlog, ingevolge de weerstand van de Franstaligen, die daarin door de hele Franstalige pers, met uitzondering van Le Bien Public en La Presse (uitgave van de Gazet van Antwerpen), dagelijks werden gestijfd, geen Nederlandstalige universiteit kunnen afdwingen. Dit feit en de gebrekkige wet op de taalregeling in het leger van 2 juli 1913 hebben ongetwijfeld op het ontstaan van de Frontbeweging en van het activisme grote invloed uitgeoefend.

7. DE VLAAMSE PERS TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG (1914-'18). De Duitse aanval van 4 augustus 1914 op het Belgisch grondgebied leidde tegen half oktober 1914 tot de bezetting van het overgrote deel van ons land; alleen een klein stukje achter de IJzer en de Ieperleevaart, waar het Belgische leger weerstand kon blijven bieden, ontkwam aan de Duitse bezetting. Terwijl koning Albert I onafgebroken in zijn hoofdkwartier te De Panne verbleef, installeerde de Belgische regering zich op 10 oktober 1914 te Sainte-Adresse bij Le Havre, van waaruit ze niet alleen het kleine niet-bezette Belgische gebied kon bereiken, doch ook de ca. een half miljoen Belgen die hoofdzakelijk in Frankrijk, Engeland en Nederland verbleven. Zowel in het bezette gebied

Vlaamse dagbladen van de pers : Het Handelsblad op 3 november, de Gazet van Antwerpen op 5 november en De Nieuwe Gazet op 1 december. Ze kregen echter spoedig last met de Duitse censuur, zodat ze alle drie in de loop van 1915 hun publicatie staakten : de Gazet van Antwerpen op 11 juni 1915 en de twee andere op 15 juni. Te Gent verliep het met de vooroorlogse kranten nog anders. Na de inneming van de stad (12 oktober 1914) gingen, naast de Franstalige kranten - de katholieke Le Bien Public en de liberale Journal de Gand - ook de Vlaamse kranten weer verschijnen : De Gentenaar en De Landwacht op 30 oktober 1914, Het Volk op 28 oktober, de Gazette van Gent op 30 oktober en de Vooruit op 28 oktober. Hoewel verscheidene van deze kranten last kregen met de Duitse censuur bleven de meeste de hele oorlog aan het werk. Alleen de Gazette van Gent zou, evenals Le Bien Public, in 1917 door de Duitsers geschorst worden.

De gebeurtenissen rondom de bestaande vooroorlogse kranten hadden in elk geval tot gevolg dat er, vooral te Brussel en te Antwerpen, plaats kwam voor nieuwe kranten. Te Brussel verschenen tijdens de oorlog niet minder dan zes nieuwe kranten, waarvan echter slechts één in het Nederlands. De Gazet van Brussel (november 1914 - september '18) was wel partijganger van een bestuurlijke scheiding, maar distantieerde zich aanvankelijk toch van het activisme. Van 15 augustus 1917 af werd René de Clercq hoofdredacteur, nadat de krant reeds de weg van het activisme was ingeslagen. Te Antwerpen kwamen verscheidene nieuwe dagbladen van de pers, waarvan er een paar zich uitgaven voor politiek-neutraal die daardoor ook een hoge oplage bereikten. Het waren De Antwerpsche Courant (11 juli 1915 - november '18) en Het Nieuwsblad van Antwerpen (1 maart 1917 - oktober '18). Als belangrijkste activistisch dagblad te Antwerpen fungeerde De Vlaamsche Gazet, die 20 november 1914 startte en 14 januari '15 zijn naam wijzigde in Het Vlaamsche Nieuws. Ze stond onder leiding van dr. August Borms, Raf Verhulst en dr. Antoon Jacob. Aanvankelijk huldigde ze een zg. unionistisch standpunt, doch achteraf radicaliseerde de krant, als getrouwe spreekbuis van de Raad van Vlaanderen, haar standpunt. Te Antwerpen beschikte de activistische beweging ook over twee invloedrijke weekbladen, nl. De Eendracht (3 september 1916 - november '18), dat zich keerde tegen de overwegende invloed van het radicale Jong-Vlaanderen en waaraan A. Hendrickx en L. Dosfel hun medewerking verleenden, en het weekblad Ons Land (7 mei 1916 - 26 oktober '18). Te Gent, waar de vooroorlogse dagbladen bleven bestaan, maar geen enkel daarvan zich tot het activisme bekeerde, ontstonden in de jaren 1915-'17 niet minder dan drie activistische dagbladen. De Vlaamsche Post (21 februari 1915 - 5 mei '16) was de spreekbuis van de extremistische beweging Jong-Vlaanderen onder leiding van Domela Nieuwenhuis. Begin april 1915 kwam het echter reeds tot een botsing tussen de hoofdredacteur Leo Picard, die de Belgische eenheidsstaat wenste trouw te blijven, en Domela Nieuwenhuis, die een Vlaamse staat onder Duits protectoraat voorstond. Deze onenigheid leidde tot ontslag van Leo Picard, die naar Nederland uitweek, en ook tot dat van Frans Primo, die na het verdwijnen

van De Vlaamsche Post hoofdredacteur werd van de meer gematigde Gentse activistische krant : De Nieuwe Gazet van Gent (4 oktober 1916 - oktober '18; sedert 4 oktober 1917 onder de gewijzigde naam Nieuwe Gentsche Courant). In het begin van 1917 verscheen te Gent nog een derde activistische krant onder de naam De Morgenbode; het was een gematigd activistische en duidelijk katholieke krant onder de leiding van prof. Speleers en Lodewijk Dosfel, die een federale reorganisatie van de Belgische staat voorstond.

Naast de vooroorlogse kranten en de nieuwe politiek-neutrale en activistische pers, die alle aan de Duitse censuur waren onderworpen, verschenen in het bezette gebied een aantal clandestiene bladen, waarvan de meerderheid wel in het Frans geredigeerd werd. De belangrijkste clandestiene krant, La Libre Belgique, bracht in november 1915 te Brussel een Nederlandse versie op de markt onder de naam De Vlaamsche Leeuw. Te Antwerpen verschenen als belangrijkste verzetsbladen : De Vrije Stem sedert september 1915 en De Vlaamsche Wachter sedert januari 1917. Zij namen natuurlijk stelling tegen de Duitse bezetter en nog meer tegen het optreden van de activisten, die met de hulp van de bezetter hun politiek konden doordrijven. Een gedetailleerd overzicht van alle periodieke drukwerk, dat achter het IJzerfront en in de geallieerde landen, Frankrijk en Engeland, alsook in het neutrale Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog verscheen, zou ons hier te ver voeren. De Franstalige pers bezat hier ongetwijfeld een overwicht en verscheidene van deze Franstalige kranten hebben zich trouwens ingespannen, dikwijls met de hulp van officiële Belgische instanties, de oorlogsomstandigheden te misbruiken om de verworvenheden van de V.B. ongedaan te maken. Aan een systematische anti-Vlaamse hetze werd meegewerkt o.m. door Le XXe Siècle van Fernand Neuray, die in april 1918 te Parijs La Nation Belge stichtte; door de Indépendance Belge, La Métropole en Le Cri de Londres, die alle drie te Londen verschenen, alsook door de Echo Belge, die te Amsterdam van de pers kwam. Een paar Nederlandstalige kranten die zelf in franskiljonse handen zaten, hebben hieraan geen aanstoot genomen : zo b.v. Het Vaderland van Leo de Paeuw, dat door de flaminganten terecht als een „afkooksel” van Le XXe Siècle werd beschouwd, en Het Belgisch Dagblad, dat te Den Haag verscheen en door Frans van Cauwelaert in zijn Gedenkschriften als „het orgaan van de anti-Vlaamse en groot-Belgische drijfverijen” werd gebrandmerkt. Met uitzondering van De Vlaamsche Stem (1 februari 1915 - 1 februari '16), die te Amsterdam werd uitgegeven en een activistisch standpunt huldigde, waren de andere Vlaamse kranten die achter het front of in de diaspora verschenen, wel overtuigd Vlaamsgezind, maar tevens loyaal-Belgisch. Wel maakten ze meer dan eens kennis met de militaire censuur, omdat ze niet ophielden de wantoestanden aan te klagen, waarvan de Vlaamse frontsoldaten het slachtoffer waren. Achter het front, in de Panne, verscheen De Belgische Standaard (10 januari 1915 - 31 december '19) van de kapucijn Ildefons Peeters. In haar programma-artikel van 1 januari 1915 noemde de krant zichzelf „vaderlandslievend, Vlaamsch en katholiek”. Ze kreeg de medewerking van mejuffrouw Maria Belpaire en van een aantal Vlaams-

gezinde prominenten, onder wie dr. A. van de Perre, die er in tal van bijdragen (dikwijls gecensureerd) de wantoestanden aan het front aanklaagde. In 1917 had de krant ernstige moeilijkheden met de militaire censuur. Op Frans grondgebied verschenen, behalve het genoemde Belgisch-patriottische Het Vaderland van Leo de Paeuw, nog twee Vlaamsgezinde kranten, nl. Ons Vaderland en Ons Vlaanderen. Vooral Ons Vaderland (31 mei 1914-'22), dat te Calais onder hoofdredactie van J. Baeckelandt van de pers kwam, heeft een belangrijke functie vervuld bij de frontsoldaten. Het was sedert september 1916 een typisch Vlaams soldatenblad, dat achter het front gretig werd gelezen. Aan deze krant werd regelmatig meegewerkt door Adiel Debeuckelaere, Hendrik Borginon en dr. Frans Daels. Evenals De Belgische Standaard had het blad moeilijkheden met de militaire censuur en werden er belemmeringen in de weg gelegd voor de verspreiding ervan achter het IJzerfront. Te Londen publiceerde Floris Prims gedurende de hele oorlog De Stem uit België (25 september 1914 - 21 februari '19), dat bij de Vlaamse vluchtelingen en ook bij de soldaten achter het front een ruime verspreiding kende. Het blad was duidelijk katholiek en loyaal-Belgisch. Het verzette zich echter met klem tegen elke anti-Vlaamse hetze in de Franstalige emigrantenpers. Ook deze krant kwam in botsing met de militaire censuur: in december 1915 werd een tijdelijk verbod opgelegd onder de frontsoldaten verspreid te worden.

De Vlaamstalige emigrantenpers, die in Nederland verscheen, heeft ongetwijfeld de meest diepgaande invloed uitgeoefend op het verdere verloop van de V.B. Hier kwam duidelijk de kloof tot uiting tussen de zg. passieven of minimalistische en de activistische of nationalistische Vlamingen. Te Amsterdam werd het dagblad De Vlaamsche Stem (1 februari 1915 - 1 februari '16) gelanceerd door een aantal bewuste Vlamingen die in de eerste plaats wensten te reageren tegen een anti-Vlaamse hetze, o.m. in de Echo Belge, die eveneens te Amsterdam verscheen. Het blad stond onder hoofdredactie van Alberic Deswarte en bezat een uitgebreide redactie (o.m. Cyriel Buysse, René de Clercq, André de Ridder). Ook Frans van Cauwelaert en Julius Hoste jr. verleenden hun medewerking. In juli-augustus 1915 kwam het echter tot een breuk tussen de zg. passieve en de activistisch-gezinde Vlamingen. In het nummer van 21 juli 1915, dus op de Belgische nationale feestdag, verscheen in de krant een „Vlaamsch Manifest”, ondertekend o.m. door A. Deswarte en F. van Cauwelaert. Hierin werd een loyauteitsverklaring tegenover België afgelegd en positie gekozen tegen de bestuurlijke scheiding; aan de andere kant werd de vaste hoop uitgedrukt dat Vlaanderen na de oorlog zijn volle rechten zou krijgen in de Belgische eenheidsstaat. Dit Vlaams zg. minimalistisch manifest was de oorzaak van een breuk in de redactie. Met de financiële steun van de Nederlander C. Gerretson konden de activistisch gezinde redactieleden zich van de krant meester maken en deze verscheen voortaan onder de redactie van R. de Clercq en A. Jacob, tot ze op 1 februari 1916 verdween. Ondertussen waren Van Cauwelaert en Hoste jr. overgegaan tot de stichting van het weekblad Vrij België (27 augustus 1915 - 20 november '18), waarin Van Cauwelaert als leider

van de minimalistische Vlamingen de toon aangaf. De bedoelingen van de krant werden vastgelegd in een zg. Vlaams minimumprogramma, dat op de V.B. van tussen de beide oorlogen een diepgaande invloed uitoefende. Hoewel Vrij België een loyaal Belgisch standpunt verdedigde, werd het door de Belgische Franstalige emigrantpers toch herhaalde malen behandeld als een activistisch geschrift. Vrij België nam immers kordaat stelling tegen het Belgisch expansionisme ten nadele van Nederland, wat door de zg. „partij der beweging” en haar kranten euvel werd genomen.

Bij dit overzicht van de Vlaamse emigrantpers in Nederland mag ten slotte niet voorbijgegaan worden aan de krant van Huysmans, die wel een tweetalige naam droeg, maar waarin het Vlaamse element toch overheerste: De Belgische Socialist - Le Socialiste Belge, waarvan het eerste nummer te Rotterdam op 23 september 1916 werd gelanceerd, was het orgaan van de Bond der Belgische Arbeiders in Nederland. Het blad opteerde voor een vrede door vergelijk en steunde C. Huysmans in 1917 bij zijn pogingen om de Socialistische Internationale te doen herleven op de internationale conferentie te Stockholm. Op Vlaams gebied volgde het blad nagenoeg de lijn van Vrij België: het wenste de regeling van de Vlaamse eisen binnen een herstelde Belgische eenheidsstaat en was definitief gekant tegen het Belgisch expansionisme.

8. DE VLAAMSE PERS TUSSEN DE TWEE WERELDOORLOGEN (1918-'40).

Tussen de twee wereldoorlogen heeft de Vlaamse pers, ingevolge de geleidelijke emancipatie van de Vlaamse volksmassa, haar achterstand op de Franstalige pers voor een groot stuk kunnen inlopen. Door de wet van 19 mei 1914 was de leerplicht ingevoerd, die wel een versnelde verfransing van Brussel tot gevolg had, maar in Vlaanderen het nog veel verspreide analfabetisme geleidelijk deed verdwijnen en van de Vlaamse volksmensen potentiële lezers maakte van een overigens goedkope pers. Door de toekenning van het algemeen enkelvoudig stemrecht in 1919 werd eindelijk het demografisch overwicht van Vlaanderen in België nu ook op politiek vlak een werkelijkheid.

In Vlaanderen bleven nog wel een aantal Franstalige dagbladen bestaan - Le Matin, La Métropole en Neptune te Antwerpen; Le Bien Public en La Flandre Libérale te Gent - doch deze werden nu in de schaduw gesteld van de talrijke oude en nieuwe Nederlandstalige kranten. Te Brussel bleef de Franstalige pers natuurlijk het overwicht bewaren, doch dit nam niet weg dat de Nederlandstalige krant er heel wat sterkere posities kon innemen.

Van de bestaande vooroorlogse Vlaamse dagbladen zijn er slechts een paar door de Eerste Wereldoorlog verdwenen. Het waren de katholieke Het Fondsenblad en De Kleine Patriot van Gent, de liberale Vlaamsche Gazet van Brussel en het christendemocratische Het Morgenblad van Antwerpen. De meeste vooroorlogse dagbladen - ook die tijdens de oorlog als zuivere informatiekranen waren blijven verschijnen - kwamen echter na de oorlog opnieuw van de pers: te Brussel het katholieke Het Nieuws van den Dag en het liberale Het Laatste Nieuws; te Antwerpen het katholieke Handelsblad, de christendemocratische Gazet van Antwerpen, de liberale De Nieuwe Gazet en de

22 december 1927 verwierf echter Gustaaf Sap de meerderheid van de n.v. De Standaard. Na een aantal wrijvingen tussen de beide politici werd Gustaaf Sap in maart 1929 meester van het blad, dat voortaan een weerspiegeling werd van de meer wispelturige politiek van Sap, maar meestal een meer kordate houding aannam inzake de V.B. Naast De Standaard en Het Nieuwsblad verschenen te Brussel nog twee andere katholieke dagbladen, die slechts kort hebben bestaan. In 1921 startte een nieuw christendemocratisch dagblad onder de naam De Tijd. Het behoorde toe aan de christelijke arbeidersbeweging, die in datzelfde jaar een van de vier afdelingen werd van de katholieke standenpartij onder de benaming Katholieke Unie. De nieuwe krant kon echter moeilijk doordringen, omdat de Gentse Het Volk in de christelijke arbeidersbeweging reeds hechte posities had verworven. Sedert december 1926 werd de krant reeds op de persen van Het Volk te Gent gedrukt. De Tijd, die in 1928 eigendom werd van Het Volk, verscheen nu een paar jaar als zg. kopblad van de Gentse krant, tot ze op 25 juni 1930 verdween. De Courant (1937-'39) bestond nog korter. Deze krant verscheen sedert 19 september 1937 als officieel orgaan van de Katholieke Vlaamsche Volkspartij (KVV), de Vlaamse vleugel van de katholieke partij, doch kwam moeilijk van de grond en staakte reeds op 10 mei 1939 haar publikatie. Te Antwerpen verschenen tussen de twee wereldoorlogen drie katholieke algemene informatiebladen, waarvan er twee teruggingen tot de 19de eeuw: Het Handelsblad van 1844 en de Gazet van Antwerpen van 1891. Vooral deze laatste krant kon in de Scheldestad een zeer hoge oplage bereiken. Dat was minder het geval met De Morgenpost, de reeds genoemde krant, die door De Standaard te Antwerpen werd gelanceerd en verdween bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Te Gent werden tussen de twee wereldoorlogen geen nieuwe katholieke dagbladen op de markt gebracht. De drie vooroorlogse kranten, die tijdens de Eerste Wereldoorlog als informatiekranten waren blijven verschijnen, kwamen opnieuw als politieke kranten op de markt, nl. de conservatieve De Gentenaar en De Landwacht, die steeds toebehoorden aan de familie Piens-Cooreman, en de christendemocratische krant Het Volk, sedert 1921 het orgaan van het Algemeen Christelijk Werkersverbond. In tegenstelling met de Gazet van Antwerpen slaagde Het Volk er voorlopig niet in uit te groeien tot een veel gelezen massakrant. Hieraan was haar zg. Brussels intermezzo (1937-'39) niet vreemd. In 1937 had ze met drie andere katholieke kranten het besluit genomen zich te verenigen onder de overkoepelende naam Pressa Catholica, om te Brussel een sterk dagbladbedrijf op te richten. De drie kranten, waarmee Het Volk dit plan uitvoerde, waren de Brusselse kranten Le XXe Siècle, La Cité Nouvelle en de in 1937 opgerichte De Courant, orgaan van de KVV. De onderneming Pressa Catholica werd echter een mislukking. Na de verkiezingen van april 1939 verdween De Courant en Het Volk besloot wijselijk terug te keren naar zijn bakermat Gent. Sedert 1 januari 1940 verscheen de krant op zijn huidig formaat; ze kon zich na de Tweede Wereldoorlog tot een veel gelezen massakrant uitbreiden. Buiten Brussel, Antwerpen en Gent, die reeds van vóór de Eerste

Wereldoorlog Nederlandstalige dagbladen bezaten, zag nu ook in Limburg een katholiek Vlaams dagblad het licht. Op 1 januari 1933 versmolt Frans Theelen de weekbladen die hij reeds van zijn vader Nicolaas had overgeërfd, tot een dagblad onder de naam Het Belang van Limburg, dat zich tot op de huidige dag schitterend staande heeft kunnen houden.

De Vlaamse liberale dagbladpers bezat merkelijk minder titels. Nog steeds verschenen de deken van de Vlaamse pers, de Gazet van Gent (1667), die echter met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog definitief zou verdwijnen, en de twee 19de-eeuwse kranten Het Laatste Nieuws (1888) en De Nieuwe Gazet (1897). Tegenover de Vlaamse emancipatiestrijd na de Eerste Wereldoorlog hebben deze laatste twee kranten dikwijls zeer uiteenlopende standpunten ingenomen. Het Laatste Nieuws, dat na het overlijden van de stichter Julius Hoste sr., in 1933 eigendom werd van Julius Hoste jr., heeft als overtuigde Vlaamsgezinde krant intens samengewerkt met De Standaard voor de realisatie van het Vlaamse minimumprogramma. Daarbij slaagde de krant erin zich tussen de twee wereldoorlogen op te werken tot het meeste gelezen Vlaams dagblad in Vlaanderen. De Antwerpse liberale krant, De Nieuwe Gazet, eigendom van de familie Burton, verscheen na de oorlog nog steeds onder hoofdredactie van August Monet (Rip). Deze was duidelijk bezielde met rancunes tegen F. van Cauwelaert en daardoor ook tegen J. Hoste jr., die met Van Cauwelaert tijdens de Eerste Wereldoorlog in Vrij België had samengewerkt. De krant stond daarom meestal afwijzend tegenover Het Laatste Nieuws, „het liberaal orgaantje van Van Cauwelaert en Hoste” (14 juni 1919), omdat deze krant het Vlaamse minimumprogramma steunde.

De twee Vlaamse socialistische dagbladen, die reeds van vóór de Eerste Wereldoorlog dateerden, nl. Vooruit (1884) en Volksgazet (1914), kregen in 1924 gezelschap van een Brusselse socialistische krant, Het Volksblad. Dit laatste werd gedrukt op de persen van Le Peuple, doch moest zijn publicatie reeds in 1929 staken. De Gentse Vooruit en de Antwerpse Volksgazet beleefden een betrekkelijke opgang, nu ingevolge de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht de socialistische beweging ook in Vlaanderen kon doordringen. Vooruit, dat vóór de oorlog de Vlaamse emancipatiestrijd als een bijkomstige aangelegenheid had bejegend, heeft na de oorlog en vooral na 1929 een positiever standpunt ingenomen. Het was echter vooral de Antwerpse Volksgazet, die onder invloed van Huysmans een belangrijke rol speelde bij de realisatie van het Vlaamse minimumprogramma. Aan deze krant werkten trouwens een hele schare Vlaamse socialistische prominenten mee, die hun sporen in de V.B. hebben verdiend: Camille Huysmans, Willem Eekelers, Lode Craeybeckx, Désiré Bouchery, Emmanuel de Bom (na zijn medewerking aan De Standaard) en Herman Vos (na het verlaten van De Schelde in 1933).

Na de oorlog trad een nieuwe partij aan, die met het Vlaams minimumprogramma geen vrede nam. De Frontpartij, die in 1919 uit de Frontbeweging ontstond en in 1932 aanleiding gaf tot de stichting van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV), heeft tussen de twee wereldoorlogen

Vlaanderen en het VNV, dat meteen de oorzaak was van de liquidatie, zowel van de krant als van Rex-Vlaanderen zelf.

Ten slotte moet de aandacht nog gevestigd worden op het verschijnen van een politiek-neutrale krant, doch die op Vlaams gebied een vooruitstrevend standpunt innam. Op 20 november 1934 werd door A. van Opstraet en Edm. van Tassel te Antwerpen het dagblad *De Dag* gelanceerd. Het verscheen op klein formaat met talrijke illustraties, in de geest van de Amerikaanse tabloids en veroverde spoedig een uitgebreid lezerspubliek. Ook deze krant zou de Tweede Wereldoorlog niet overleven.

Wat de dagelijkse oplage van de Belgische en inzonderheid van de Vlaamse pers tussen de twee oorlogen betreft, beschikken we niet over de controlemiddelen, die op het ogenblik bestaan. Op basis van de voorhanden zijnde gegevens mogen we echter aanvaarden dat de schattingen, die door F. Baudhuin voor het jaar 1938 gemaakt werden, voor de Vlaamse pers beneden de waarheid liggen. Hij schatte de oplage van de Belgische pers op 1.660.000, waarvan 940.000 voor de Franstalige en slechts 720.000 voor de Nederlandstalige pers. Het zou ons hier te ver voeren om in details de betrouwbare gegevens betreffende de Vlaamse pers samen te vatten. Hieruit zou echter duidelijk blijken dat de oplage van de Vlaamse pers ongetwijfeld een 100.000 nummers hoger ligt, zodat we gerust mogen aannemen dat de achterstand van de Vlaamse pers bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet meer zo groot was als van Franstalige zijde werd voorgesteld.

Op enkele uitzonderingen na - zoals het ultrapatriottische *Ons België* (1919-'29, voortzetting van *Het Vaderland*), het liberale *Vaderland-Volksblad* (in 1919: *De Vrijheid*) en de liberale *De Nieuwe Gazet* - nemen de andere Nederlandstalige kranten in meer of mindere mate een positieve houding aan tegenover de V.B. Bij de meeste kranten bestaat er een consensus betreffende het Vlaamse minimumprogramma, dat tijdens de oorlog op initiatief van F. van Cauwelaert en J. Hoste jr. tot stand was gekomen. Terwijl echter dit zg. minimumprogramma op verzet stuitte van nageoeg de gehele Franstalige pers, hierin bijgestaan door een paar Nederlandstalige patriottische kranten, werden de zg. minimalisten zelf voortgestuwd door de Frontpartij, later het VNV, dat een structuurwijziging van de Belgische staat voorstond. Vooral sedert de verkiezingen van 24 mei 1936 won deze federalistische richting heel wat veld door het optreden van de zg. concentratiebeweging, die door het weekblad *Nieuw Vlaanderen*, hierin weldra bijgesprongen door *De Standaard*, werd gepropageerd bij de overwegend katholiek georiënteerde Vlaamse bevolking.

Alle Vlaamse kranten hebben na de oorlog principieel stelling genomen tegen het activisme, dat met hulp van de Duitse bezetter de V.B. trachtte op te lossen. Wel bestond er bij hen een hemelsbreed verschil bij de appreciatie van de Belgische repressie. Van katholieke zijde heeft vooral *De Standaard* zijn stem verheven tegen de excessen van de repressie. De krant nam wel principieel stelling tegen de activisten, „dit handjevol verraders” (10 december 1918), doch reeds op 7 december 1918 nam dr. A. van de Perre stelling tegen de willekeurige arrestaties en vooral ook tegen de onge-

lijke behandeling van Vlaamse en Waalse activisten. Bij de terdoodveroordeling van August Borms in september 1919 bracht de toenmalige hoofdredacteur Filip de Pillecyn hulde aan het idealisme van Borms, die niet uit eerezucht of winstbejag had gehandeld, doch enkel uit verontwaardiging tegen de anti-Vlaamse houding van de Belgische staat (8 september 1919). Ook de Vlaamse socialistische kranten, Vooruit en Volksgazet, namen principieel stelling tegen het activisme, maar namen ook spoedig aanstoot aan de gang van zaken bij de repressie. Beide kranten hebben stelling genomen tegen de terdoodveroordeling van Borms, zij het dan ook op basis van verschillende motieven. Voor Vooruit mocht men aan de activisten "geen martelaar geven" (10 augustus 1919). Volksgazet noemde deze veroordeling een schandaal en wel op basis van dezelfde argumenten die ook door De Standaard waren aangehaald: Borms was immers „een romantieker, een man zonder hebzucht, een man die een ideaal wilde verwezenlijken" (6-7 september 1919). Ook de drie Antwerpse activisten Maarten Rudelsheim, Herman Vos en Antoon Jacob, voor wie ook dr. Van de Perre in De Standaard in de bres was gesprongen, konden volledig rekenen op de sympathie en de steun van de Volksgazet (7 april 1920). De Vlaamse liberale kranten hebben eveneens een zeer uiteenlopend standpunt ingenomen tegenover de repressie. Terwijl de Antwerpse De Nieuwe Gazet bezielde was met een ware activistenhaat - de von Bissing-professoren zijn „galgenhaas" (7 juli 1920) en Borms een „geboren schurk" (12 februari 1919) - sloeg Julius Hoste jr. in Het Laatste Nieuws een veel bezadigder toon aan. Hij onderscheidde idealisten onder de activisten (19 maart 1919) en durfde reeds op 24 april 1919 schrijven „dat er in België geen activisme zou mogelijk geweest zijn indien de toestanden op taalgebied normaal en gezond waren geweest".

Tot in 1930 heeft de V.B. voor een groot deel in het teken gestaan van de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit, een probleem dat reeds van voor de oorlog aan de orde was en in 1916 door de activisten werd opgelost, wat na de oorlog met bekwame spoed teniet werd gedaan. De Vlamingen stelden hun hoop op de belofte van koning Albert, plechtig afgelegd voor de verenigde Kamers op 22 november 1918, doch na taaie strijd in het parlement moesten ze zich voorlopig tevreden stellen met de gesplitste Nolf-universiteit van 1923. Het argument van de Franstalige pers dat het bolwerk van Franse cultuur te Gent bewaard moest blijven, werd natuurlijk bijgetreden door de patriotische kranten Ons België, het Vaderland-Volksblad (in 1919 De Vrijheid) en aanvankelijk ook door de socialistische Vooruit van Gent. De liberale De Nieuwe Gazet vroeg zich af, of een Vlaamse universiteit wel levenskans had en opteerde daarom voor een splitsing van de Gentse universiteit. Alle andere Nederlandstalige kranten, van welke politieke kleur ook, stonden op het standpunt dat de Franstalige Gentse universiteit moest verdwijnen voor een Nederlandstalige. Behalve de Vlaams-nationalistische De Schelde, die natuurlijk het meest radicale standpunt innam, hebben zowel de katholieke De Standaard als de liberale Het Laatste Nieuws en de socialistische Volksgazet kordaat op het standpunt gestaan dat Gent, in

nakoming van de koninklijke belofte, vernederlandst moest worden. Van Cauwelaert drukte in De Standaard (29 januari 1919) zijn verontwaardiging uit over het vertoon bij de heropening van de Franstalige universiteit in januari 1919: „De Belgische regeering heeft de schijn op zich geladen dat het gehuil van eenige Gentsche franskiljons bij haar meer indruk maakt dan het sacrifice van dertigduizend gesneuvelde Vlamingen”. Tijdens de strijd voor de vernederlandsing van Gent werd De Standaard op 13 december 1922 door een paar duizend Franstalige betogers bestormd, slogans roepend zoals „Vive la France. A bas les Boches !”, De boycot, die door de studenten tegen de door de wet-Nolf van 31 juli 1923 opgerichte universiteit werd uitgevaardigd, werd echter alleen gesteund door De Schelde. De overige Vlaamse kranten waren immers van oordeel dat de ontvolking van de Vlaamse afdeling te Gent tegen de Vlaamse hogeschool zelf uitgespeeld zou worden. Wel hebben zij de Nolf-universiteit onmiddellijk voorgesteld als een overgangsmaatregel, die niet als definitieve oplossing kon worden aanvaard.

De bekende Bormsverkiezing van december 1928, die door de Frontpartij onder leiding van Herman Vos geënceneerd werd, was oorzaak van een versnelde realisatie van een groot deel van het Vlaamse minimumprogramma. De Franstalige pers was uiterst verontwaardigd, maar kreeg meteen het gevoel dat er iets misliep in België, dat zij totnogtoe steeds met haar eigen maatstaven gemeen had. Alleen de nationalistische De Schelde slaakte triomfkreten: „Het volk stemt Borms vrij” (10 december 1928). De commentaren in de andere kranten waren meer genuanceerd; doch alle weten de fout aan de na-oorlogse regeringen, die weerbarstig waren tegen de gewettigde Vlaamse eisen. Het Laatste Nieuws heeft de reactie van de Vlaamsgezinden op de Bormsverkiezing terecht als volgt samengevat: „Ware er sinds jaar en dag een oplossing van de taalkwestie geweest en hadden onze staatslieden met de nodige verantwoordelijkheid de amnestiekwestie opgelost, dan zouden er in België nooit zulke verkiezingen zijn geweest” (11 december 1928). Na de Bormsverkiezing sprak het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW) zich op 13 maart 1929 uit voor een definitieve taalregeling in België op basis van de eentaligheid van Vlaanderen en Wallonië en een speciaal taalregime voor Brussel. Het Volk officieel orgaan van het ACW, bracht op 14 maart 1929 hiervan een uitvoerig verslag en wijdde 's anderendaags aan deze „historische gebeurtenis” een zeer interessant hoofdartikel onder de titel Oplossing van het Taalvraagstuk in België. Van socialistische zijde werd op 16 maart 1929 door de Vlaming C. Huysmans en de Waal Jules Destrée het zg. Compromis des Belges gesloten, dat niet alleen door de socialistische Volksgazet, maar nu ook door Vooruit werd toegejuicht.

De strijd voor de totale vernederlandsing van de Gentse universiteit, die sedert 1929 aan de orde was, bleef echter taai verzet uitlokken, niet alleen van de Franstalige liberalen en hun kranten, maar ook van de Franstalige katholieken met de conservatieve Le Bien Public en de Brusselse La Libre Belgique, die nog steeds een verdubbeling van de universiteit voorstonden. Om de weerstand van de

Franstalige katholieken te breken nam De Standaard zijn toevlucht tot een origineel procédé. Naar aanleiding van het Congres van het Verbond der Katholieke Vereenigingen en Kringen, dat op 10 november 1929 te Bergen plaatsvond, kwam ze met een Franstalige tekst over vijf kolommen, gericht Aux Catholiques Wallons, om de Vlaamse argumenten aan de Nederlandsonkundige Walen duidelijk te maken. Er bestond nu trouwens eensgezindheid tussen alle Vlaamse kranten, van welke politieke kleur ook, om eindelijk de volledige vernederlandsing van Gent af te dwingen. De socialistische Volksgazet durfde het zelfs te betreuren, dat men na de oorlog de vernederlandsing van de universiteit niet had laten bestaan: „Toen de regeering uit Le Havre terugkwam, bestond er een Vlaamsche hoogeschool te Gent. Waarom heeft men haar principe niet behouden en er zich niet bij bepaald het personeel te vervangen?” (2 augustus 1929). Het Laatste Nieuws trok te velde tegen de „onverzoenlijken” uit het liberale kamp: Jennissen, Bovesse, Amelot e.a. Met uitzondering van De Schelde wilden al de andere Vlaamse kranten zich wel neerleggen bij het bestaan van facultatieve Franse leergangen te Gent, maar ze verzetten zich krachtig tegen het voorstel-Devèze, die als compensatie voor Gent de vrijheid van de huisvader in het middelbaar onderwijs in Vlaanderen wilde bewaren. „Vlaanderen betaalt voor zijn recht geen losprijs” schreef De Standaard (20 december 1929). Na de aanvaarding van de wet op de vernederlandsing van Gent (wet van 5 april 1930) hebben alle Vlaamse kranten met uitzondering van de nationalistische De Schelde hun blijdschap uitgedrukt. De Schelde kon geen vrede nemen met het bestaan van facultatieve Franstalige cursussen en de Vlaamse nationalisten hadden daarom ook de wet verworpen. De opening van de vernederlandsing van de universiteit op 21 oktober 1930 verliep echter niet zonder wanklanken. Na de redevoering van de eerste rector August Vermeylen, werd de Brabançonne gespeeld, doch deze werd overstemd door een dreunende Vlaamse Leeuw. De Franstalige pers liep over van verontwaardiging, terwijl de meeste Nederlandstalige kranten niets hadden gehoord of het incident minimaliseerden. Alleen De Schelde verkneukelde er zich in dat de Brabançonne niet gehoord kon worden, want nauwelijks ging de „Ta-ra, ra-ra”, of de honderden aanwezigen sprongen als één man recht en daar daverde het: „Zij zullen hem niet temmen, den fieren Vlaamschen Leeuw” (22 oktober 1930). Het incident om professor Hulin de Loo, die zijn cursussen aan de Ecole des Hautes Etudes niet wilde staken en op 17 december 1930 door de studenten uit de universiteit werd verwijderd, deed in de pers nog zeer veel inkt vloeien. Hulin de Loo had bij voorbaat in de Brusselse liberale krant La Dernière Heure geschreven dat hij zich niet zou onderwerpen aan het Ministerieel Besluit van 15 oktober 1930, dat aan de professoren van de vernederlandsing van de universiteit het verbod oplegde aan deze Ecole te cumuleren. Zowel De Standaard als de socialistische kranten Vooruit en Volksgazet en de nationalistische De Schelde maakten het proces van de regering, die zelf had moeten letten op de toepassing van haar besluit. Was dit gebeurd, dan hadden de studenten „den weigeraar Hulin” niet buiten hoeven te zetten. Andere kran-

HET VOLK

ANTISOCIALISTISCH DAGBLAD
PRIJS PER NUMMER: 2 CENTIEMEN
EERSTE UITGAVE

Alle bezendingen worden te rekenen op G. Eyndhoven, uitgever, te Gant, waar het blad gewone tijd is.
Opzendingen buiten België worden niet opgenomen.

Wat wij willen.

Wie heeft ons leedden staan dat de wetten van den wijkman niet meer verstandig worden?
De wettelijke lijnen, zij zijn verworden tot een soort van leerboek voor de kinderen van de wijkman. Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

Wat we moeten komen.

Het kapitalisme en de proleten zijn een machting die zij hooren gekken of kapitalisme kapotmaken hebben in staat om te worden. Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

De alle voorwaarden die het kapitalisme...

de alle voorwaarden die het kapitalisme... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

Wetsheden, welke met den politieke...

Wetsheden, welke met den politieke... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

Men begint te vragen...

Men begint te vragen... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

De Staat moet het voor...

De Staat moet het voor... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

De Staat moet het voor...

De Staat moet het voor... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

De Staat moet het voor...

De Staat moet het voor... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

Van alles wat.

Van alles wat... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

De doekervoren te stent.

De doekervoren te stent... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

De doekervoren te stent.

De doekervoren te stent... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

De doekervoren te stent.

De doekervoren te stent... Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.
Het is de wijkman die de wetten verstaat en die de wetten verstaat.

ten, zoals Het Volk, vonden het eigenmachtig optreden van de studenten misplaatst, terwijl Het Laatste Nieuws de gebeurtenissen minimaliseerde als een eindejaarsverschijnsel in het studentenleven. Door de wetten van 28 juni 1932 op het taalgebruik in de administratie, die van 14 juli 1932 op het taalregime in het lager en middelbaar onderwijs en die van 15 juni 1935 op het taalgebruik bij het gerecht werd het programma van de Vlaamse minimalisten voor een groot deel verezenlijkt. De Vlaamse kranten hebben deze wetten toegejuicht, doch met meer of minder nadruk de aandacht gevestigd op de onvolkomenheden die deze wetten aankleefden. Vooral het gebrek aan effectieve sancties bij overtreding van de wet op het taalgebruik in het bestuur werd, zowel door gematigde kranten, b.v. Het Laatste Nieuws, Vooruit e.a., als door De Schelde aan de kaak gesteld. De Standaard heeft, blijkbaar onder inspiratie van Van Cauwelaert, die zich voor deze wet zoveel moeite had gegeven, verdedigd dat de Permanente Commissie van Toezicht met haar louter adviserende bevoegdheid voldoende machtsmiddelen bezat, doch hierin heeft de krant zich blijkbaar vergist (4 maart 1932). Vooral de wet van 15 juni 1935 op de taalregeling in rechtszaken voorzag enkele inbreuken op het regionaliteitsbeginsel en lijfde daarbij drie Vlaamse gemeenten, n.l. Evere, Ganshoren en Sint-Agatha-Berchem, voor het taalgebruik in rechtszaken bij de tweetalige Brusselse agglomeratie in. Alle Vlaamse kranten betreurden dit, doch zowel De Standaard als Het Laatste Nieuws legden er de nadruk op, dat deze gemeenten in bestuurlijk opzicht bij Vlaanderen zouden blijven. De Schelde noemde deze wet „De Brusselse praktijk” (3 mei 1935), omdat opnieuw Vlaams grondgebied aan Brussel werd prijsgegeven. Het jaar 1936, dat als een keerpunt in de westerse wereldpolitiek kan beschouwd worden, had ook een diepgaande invloed op de interne Belgische politiek.

De verkiezingen van 24 mei 1936 leidden tot een afbrokkeling van de katholieke partij, die wel in de eerste plaats te wijten was aan de opkomst van het rexisme, doch ook aan het terreinverlies van het Vlaamse minimalisme aan het Vlaams-nationalisme, geconcretiseerd in het VNV. Bij de aanval op de minimalistische stellingen speelde het weekblad Nieuw Vlaanderen een belangrijke rol. Dit zgn. professorenblad lanceerde in zijn nummer van 17 augustus 1935 een oproep tot „Concentratie der Vlaamsche Strijdkrachten op de Federale Gedachte”. Ook al heeft alleen De Schelde en daarna ook De Standaard deze concentratiegedachte gesteund en werd ze door de andere katholieke kranten en nog meer door de liberale en socialistische bladen verworpen, toch won de federalistische gedachte na de genoemde verkiezingen zeer veel veld. Rex-Vlaanderen, dat sedert 1 september 1936 over een eigen dagblad, De Nieuwe Staat, beschikte, sloot op 6 oktober een beginselakkoord met het VNV, terwijl ook de KVV, de Vlaamse vleugel van de in oktober gefederaliseerde katholieke partij, op 8 december 1936 in een beginselakkoord met het VNV de federale reorganisatie van België als programma vooropzette. De ondergang van Rex-Vlaanderen is mede aan haar beginselakkoord met het VNV te wijten, terwijl bij de KVV spoedig de minimalistische richting opnieuw de bovenhand kreeg. Reeds sedert 9 november 1935 beschikten de minimalisten, steeds om Frans van Cauwelaert geschaard, over het weekblad Elckerlyc en sedert 19 september 1937 kwam het eerste nummer van het dagblad De Courant van de pers, die als spreekbuis van de KVV de federalistische gedachte verwierp.

Op dat ogenblik werd de V.B. trouwens geleidelijk op de achtergrond geschoven door de internationale spanningen die het komend wereldconflict aankondigden. Onder invloed hiervan maakte België een belangrijke zwenking in zijn buitenlandse politiek, waardoor een eind werd gemaakt aan het Frans-Belgisch militair akkoord van 7 september 1920 waartegen de Vlaamse pers - inzonderheid De Standaard (dr. Van de Perre), Het Laatste Nieuws, Volksgazet en De Schelde - sedert jaren met nadruk stelling hadden genomen. De afkondiging van de Belgische neutralistische buitenlandse politiek door koning Leopold III in oktober 1936 heeft de enthousiaste goedkeuring weggedragen van de hele Vlaamse pers, met uitzondering evenwel van de socialistische. Volksgazet nam nu eerder een neutrale houding aan, terwijl Vooruit afkeurend reageerde. In elk geval bestond er een schrille tegenstelling tussen de Vlaamse en de Franstalige pers. Deze laatste werd door de afkondiging van de neutralistische politiek verrast, terwijl ze in Vlaanderen werd toegejuicht als de bekroning van een jarenlange strijd, waaraan door de meerderheid van de Vlaamse kranten en inzonderheid door de campagne van het Verbond van Vlaamse Oudstrijders (VOS) kracht was bijgezet. Het is dan ook begrijpelijk dat de Belgische regering, na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog op 3 september 1939, meer last had met de Franstalige pers om haar een neutraal standpunt te doen innemen dan met de Nederlandstalige. Van de Vlaamse dagbladen liep alleen Volk en Staat op 17 januari 1940 een tijdelijk verschijningsverbod op. De Duitse inval van 10 mei 1940 op het Belgisch grondgebied en de daarop

volgende Duitse bezetting luidden een totaal nieuw hoofdstuk in voor de Vlaamse dagbladpers.

9. DE VLAAMSE PERS TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG. Op 19 mei 1940, dus negen dagen na de aanval van de Duitsers op het Belgisch grondgebied, hadden alle kranten in België ingevolge de oorlogsomstandigheden hun publikatie moeten staken. De bezetter was echter geïnteresseerd in een spoedige normalisatie van de toestand en reeds op 20 mei nam hij de eerste maatregelen om de pers opnieuw op gang te brengen. Dat hij hierbij succes behaalde, bewijst het feit dat reeds in oktober 1940 opnieuw 23 kranten van de pers kwamen, die bereid gevonden waren zich aan de Duitse censuur te onderwerpen. Deze censuur werd uitgeoefend door de Propaganda-Abteilung (PA), die deel uitmaakte van de Militärverwaltung. De PA oefende echter niet alleen de censuur uit, maar besliste er tevens over, of een reeds bestaande of nieuwe krant al of niet een „toelatingsbrevet” kon krijgen; ze kon journalisten aanstellen of schorsen en bepaalde de oplage, de omvang en de verkoopprijs van de krant; tevens controleerde ze het distributie-apparaat. Aanvankelijk was de pers aan een strenge preventieve censuur onderworpen, doch dit systeem was zo tijdrovend, dat reeds op 10 oktober 1940 naar een censuur-a-posteriori (d.i. een repressiepolitiek) werd overgeschakeld. Zoals in alle dictatorische regimes werd aan het centraal nieuwsagentschap Belgapress, dat door de PA werd gecontroleerd, een centrale rol toebedeeld. De motieven die tal van journalisten hebben aangezet om in deze bedenkelijke toestand toch het werk te hervatten, zijn natuurlijk zeer verschillend. Bij de vooroorlogse anti-parlementaire groepen, zoals VNV, Verdinaso en Rex, bestond er bij voorbaat bereidheid om te collaboreren; anderen wensten een aanwezigheidspolitiek te voeren en heel wat journalisten bleven aan het werk „om den brode”. Dat, in de geest van de Duitsers, tal van journalisten hun boekje te buiten gingen, blijkt wel uit het feit dat de PA op 12 augustus 1942 besloot terug te keren tot de preventieve censuur voor elke binnenlandse berichtgeving.

Een aantal Vlaamse kranten zijn uit eigen beweging opnieuw verschenen. Hiertoe behoorde in de eerste plaats Volk en Staat, dat als officiële woordvoerder van het VNV onmiddellijk wenste te collaboreren. In het editoriaal van het eerste nummer (13 juni 1940), dat nu gedrukt werd op de gestolen persen van de Volksgazet, verklaarde de redactie: „Wij zijn noch stuurloos noch teneergeslagen... Een nieuwe tijd stelt nieuwe eisen, en er moeten nieuwe wegen begaan worden”. Het eerste Nederlandstalige dagblad dat van de pers kwam, was echter niet Volk en Staat, doch wel Het Algemeen Nieuws, dat in het bezette Brussel reeds op 25 mei 1940, dus nog vóór de capitulatie van het Belgisch leger verscheen. Het werd gelanceerd door de Raad van Beheer van De Standaard en motiveerde zijn verschijnen met een aanwezigheidspolitiek: „Wij hebben gemeend onze Vlaamsche mensen den troost en den steun van een eigen blad niet langer te mogen onthouden”. Enkele dagen later besloot de familie Piens te Gent, in het spoor van De Standaard, ook haar dagbladen - De Gentenaar en De Landwacht - weer te publiceren (sedert 30 mei 1940). In tegenstelling met Het Algemeen Nieuws brachten deze conservatief-katholieke kranten een slechts matige be-

langstelling op voor de Vlaamse problematiek. Dit was trouwens ook het geval met Het Nieuws van den Dag, dat de familie Duplat sedert 18 juni 1940 te Brussel opnieuw liet verschijnen. Anders was het gesteld met De Dag, die er in zijn editoriaal van 15 juni 1940 de nadruk op legde dat de redactie aan haar vooroorlogse leus „volks en vlaamschgezind” trouw zou blijven.

Behalve de genoemde kranten, die uit eigen beweging hun publikatie bij het begin van de oorlog hervatten, kwamen in Vlaanderen tijdens de oorlog twee „gestolen” kranten van de pers, nl. Het Laatste Nieuws (18 juni 1940) en Vooruit (30 mei 1940). Dit gestolen Het Laatste Nieuws, waaraan bijna de voltallige vooroorlogse redactieploeg bleef meewerken, was het meest gelezen dagblad in Vlaanderen (oplage 150 tot 200.000). Hoewel op een bepaald ogenblik een groep aanhangers van DeVlag getracht hebben vat te krijgen op de krant, heeft de gestolen editie van Het Laatste Nieuws zich evenmin als Het Algemeen Nieuws, Het Nieuws van den Dag en De Gentenaar-De Landwacht op sleeptouw laten nemen door een bepaalde collaboratiegroep. Het Laatste Nieuws heeft geregeld, zij het dan ook minder frequent dan Het Algemeen Nieuws en Volk en Staat, belangstelling getoond voor Vlaanderens toekomst. De gestolen Vooruit, die zich onder invloed van Edgard Delvo bereid verklaarde propaganda te maken voor de Unie van Hand- en Geestesarbeiders, legde meer het accent op sociale dan op typisch Vlaamse problemen.

Ten slotte zag Vlaanderen tijdens de bezetting twee nieuwe dagbladen tot stand komen, nl. Het Vlaamsche Land (sedert 1 januari 1941) en De Gazet (sedert 3 september 1943). Beide dagbladen werden gedrukt op de gestolen persen van de n.v. De Vlijt te Antwerpen. Het Vlaamsche Land was een gematigd katholiek en algemeen informatieblad. De Gazet was integendeel ontstaan op initiatief van Jef van de Wiele, die voor zijn beweging van DeVlag een eigen dagblad wenste. Om veel lezers te trekken werd de krant echter als een boulevardblad gepresenteerd, waarin de ideologie van DeVlag slechts vaag doorschemerde. De rechtstreekse propaganda werd immers overgelaten aan het maandblad De Vlag, dat reeds in 1936 als zg. cultuurblad werd gelanceerd, en het weekblad Balming, dat sedert april 1942 van de pers kwam. Beide hebben propaganda gemaakt voor de aanhechting van Vlaanderen bij het Derde Rijk en schreven hierdoor de V.B. volledig af.

In feite heeft de gecensureerde pers met betrekking tot de V.B. hoofdzakelijk in de periode 1940 - augustus '42, toen de preventieve censuur tijdelijk werd afgeschaft, enige betekenis gehad. De zorg van een aantal kranten draaide toen om de vraag naar de toekomstige lotsbestemming van Vlaanderen. Sommige kranten verdedigden het voortbestaan van België en eisten de volledige ontvoogding van Vlaanderen binnen de Belgische staat (o.m. Het Laatste Nieuws), terwijl andere, zoals Het Algemeen Nieuws, een oplossing zagen in een federalisering van België, waarin Brussel als rijksgebied zou fungeren en „bindteken tusschen de twee volksgemeenschappen” zou blijven (vgl. nummer van 9 juni 1941). Volk en Staat verdedigde in deze periode het Dietse standpunt van het VNV en pleitte voor aansluiting van Vlaanderen bij Nederland

(vgl. nummer van 5 juli 1940). De Duitse bezetter dacht er echter anders over. In september 1941 werd door hen het „dietse schrijf- en spreekverbod” uitgevaardigd. Toch is de Duitse censuur er niet in geslaagd Dietsland volledig uit de VNV-pers te bannen. Vooral in het VNV-weekblad De Nationaal-Socialist (in juni 1941 ontstaan uit Hier Dinaso) verschenen regelmatig pro-dietse bijdragen, zodat het blad heel wat moeilijkheden met de censuur ondervond. Propaganda voor de aansluiting van Vlaanderen bij het Derde Rijk, die gevoerd werd door de weekbladen van DeVlag en door De SS-Man, vond geen weerklank in de Vlaamse gecensureerde dagbladpers. Het Algemeen Nieuws (24-25 mei 1942) heeft er de aandacht op durven vestigen dat de Vlamingen recht hadden op een zelfstandig volksbestaan en annexatie bijgevoel geen zin had; ook Volk en Staat (16 maart 1943) heeft duidelijk gezegd dat Vlamingen geen Duitsers waren, dus „Geen annexionisme, geen Anschluss”. Tegenover een aantal bezettingsmaatregelen op Vlaams gebied heeft de pers in Vlaanderen een positieve houding aangenomen. De vele benoemingen van Vlamingen in vooraanstaande functies en de oprichting van de grote agglomeratie-Brussel werden toegejuicht. Vooral de taaltoestanden te Brussel hebben hun belangstelling gaande gemaakt. De benoeming van Flor Grammens tot voorzitter van de hervormde Commissie voor Taaltoezicht te Brussel beschouwden ze als een belangrijk winstpunt, want Brussel was nog steeds „een vreeselijke kankerplek die sinds 100 jaar het kerkhof van Vlaanderen was” (Het Algemeen Nieuws, 9 augustus 1940).

Het is echter opvallend dat er in de oorlogspers van 1943 af haast geen bijdragen meer over de V.B. te vinden zijn. Dit was niet alleen het gevolg van de wederinvoering van de preventieve censuur, maar ongetwijfeld ook van een zekere moedeloosheid onder de journalisten, voor wie het meer en meer duidelijk werd, dat de V.B., evenals in de Eerste Wereldoorlog, totaal ondergeschikt was gemaakt aan het Duitse imperialisme. Van meet af aan werd trouwens de V.B. in de gecensureerde pers gecompromitteerd door opgedrongen of niet-opgedrongen bijdragen ter verdediging van het nationaal-socialisme, dat aan Vlaanderen weinig goeds te bieden had. Alles bij elkaar heeft de gecensureerde pers van tijdens de Tweede Wereldoorlog de V.B. meer kwaad dan goed gedaan.

10. DE VLAAMSE PERS SEDERT DE TWEEDE WERELDOORLOG. De Tweede Wereldoorlog veroorzaakte heel wat wijzigingen in de Vlaamse pers. Verscheidene oude namen verdwenen, terwijl een aantal nieuwe kranten op de markt werden gebracht. Onder de verdwenen vooroorlogse kranten tellen we niet alleen de twee dagbladen die van collaboratie werden beschuldigd, nl. Volk en Staat en De Dag, maar ook een paar kranten die bij het begin van de oorlog hun publikatie hadden stopgezet en na de oorlog niet meer opnieuw verschenen, nl. de oude Gazet van Gent, tot dan toe deken van de Vlaamse pers, en Le Bien Public, sedert 1853 de spreekbuis van de Gentse katholieke verfranste bourgeoisie. Dat Het Laatste Nieuws en Vooruit, die tijdens de oorlog waren verschenen, toch opnieuw van de pers konden komen, was te danken aan het feit dat ze buiten de wil van de eigenaars als zgn. gestolen kranten op de markt waren

gebracht. Voor Volksgazet lag de zaak weer anders : zij was tijdens de oorlog niet verschenen, omdat toen op haar persen Volk en Staat werd gedrukt. Sommige katholieke kranten ondervonden na de oorlog moeilijkheden, omdat ze hun publikatie tijdens de oorlog niet onmiddellijk hadden gestaakt ; dit was minder het geval met Het Volk, dat reeds op 31 oktober 1940 opgehouden had te verschijnen, maar wel met De Gentenaar (verschenen tot 31 mei 1944), De Landwacht (verschenen tot 14 mei 1944) en vooral Het Nieuws van den Dag (verschenen tot 17 mei 1944).

DE VOLKSGAZET

DAGBLAD DER WERKLIJDEN-PARTIJ

WEDNESDAY 1 JULY 1944
No. 10000
Drukperskosten 1.000
Abonnementen: Maandelijks 1.000, Jaarlijks 10.000
Verkoop: 1000
Totaal: 10000

Aan den Lezer

De Volksgazet verschijnt nu als een publicatie van de Werklidende Partij. Het is een krant van de arbeiders, van de arbeiders van België en van de arbeiders van Nederland.

ROH DE NIEERIN den BOERENROND INPALMEN

De arbeiders van België en van de arbeiders van Nederland zijn nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn. Het is een volk dat wil zijn een volk van arbeiders.

Links en Rechts

De arbeiders van België en van de arbeiders van Nederland zijn nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De nieuwe Franse Kamer

De nieuwe Franse Kamer is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

Het Alkassisch vraagstuk

Het Alkassisch vraagstuk is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De houding der arbeiders

De houding der arbeiders is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De houding der arbeiders

De houding der arbeiders is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De houding der arbeiders

De houding der arbeiders is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

EEN INTERVIEW met Emile Vandervelde

Onze partijgenoot vertrekt Woensdag naar Finland.

Rede van Poincaré

FRANSE LEGER De Voorzitter van de Kamer.

Huiszitting bij de Socialistische Salonica

Brussel, 1 juli 1944.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

10.000 ARBEIDERS STAKEN

De arbeiders van België en van de arbeiders van Nederland zijn nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

De eerste kalfkalfschert

De eerste kalfkalfschert is nu eenmaal een volk. Het is een volk dat wil werken, dat wil leven, dat wil zijn.

de excessen van repressie en epuratie dagelijks aan de kaak gesteld en klaagde ze de niet-naleving van de taalwetten te Brussel scherp aan, maar ze beled een positief Belgisch standpunt, zoals eertijds ook De Courant had gedaan. Ze verwierp met klem elke correlatie tussen de collaboratie en de vooroorlogse V.B. : „Het motief der Vlaamsche Beweging diende eenvoudig als propaganda en traditioneel scherm, als uithangbord voor de al te goedgelovige volgelingen... Door de leiders werd die kleine massa bedrogen en misleid” (22 oktober 1946). In dit kader moet dan ook het artikel geplaatst worden, dat commentaar leverde bij de executie van de oude dr. August Borms en in de redactie van de krant heel wat spanningen veroorzaakte. Dit artikel, dat geen woord afkeuring inhield voor de terechtstelling van de oude en zieke idealist Borms, eindigde als volgt : „Dr. Borms heeft ditmaal met zijn leven geboet voor een gedragslijn, die door de eene in alle scherpte als een bewijs van een lage verraderlijke aanleg wordt uitgelegd, en door de meesten, die de Vlaamsche Beweging kennen, als een betreuenswaardig pathologisch geval. Dr. Borms behoort voortaan tot het verleden waarin de fouten niet alle van eenen kant gekomen zijn, en waardoor veel recente fouten nog kunnen verklaard worden. Met dat verleden weze nu voor goed afgedaan” (22 oktober 1946).

Bij de onderhandelingen tussen De Gids, uitgeefster van De Nieuwe Standaard, en de n.v. Periodica, eigenares van de gebouwen en de kranten-outillage aan de Jacquainlaan, heeft ongetwijfeld - behalve materiële belangen - hun divergente visie op de V.B. mede een rol gespeeld. De moeilijkheden begonnen reeds oktober 1946, toen de familie Saperin slaagde de beslaglegging voor 25 miljoen af te kopen. Na lange onderhandelingen liet de n.v. Periodica op 6 januari 1947 weten dat ze haar kranten - De Standaard en Het Nieuwsblad - voortaan zelf zou uitgeven. Na een proces moest de n.v. De Gids afzien van haar krantenamen en verhuisde ze naar de Zandstraat te Brussel, waar haar kranten op de oude persen van de verdwenen Indépendance Belge sedert 12 april 1947 onder de nieuwe namen De Nieuwe Gids, De Antwerpse Gids en 't Vrije Volksblad verschenen. Achteraf heeft De Nieuwe Gids uitdrukkelijk beweerd dat de breuk niet plaats had „om financiële kwesties”, maar „Wij wilden beletten dat onze dag- en weekbladen zouden gebruikt worden om een verkeerde politiek te dienen en vroeg of laat antinationale oogmerken te helpen verwezenlijken” (23 april 1947).

De lotgevallen van de kranten van de n.v. De Gids betekenden het begin van een geleidelijke concentratie in de Vlaamse pers, die op dit ogenblik nog wel over 14 namen beschikt, die echter aan slechts 8 zelfstandige ondernemingen toebehoren. Na de breuk tussen de n.v. Periodica en de n.v. De Gids bleek spoedig dat de n.v. De Gids haar kranten niet meer baas kon. Dit was niet te wijten aan de redactie of aan een gebrek aan lezers, maar wel aan de achterlijke uitrusting van de oude persen aan de Zandstraat te Brussel. De Gidsgroep deed na verloop van tijd haar kranten over aan andere ondernemingen. Het meest gelezen 't Vrije Volksblad werd overgedaan aan Het Nieuws van den Dag. De Nieuwe Gids en De Antwerpse Gids werden in 1950 overgenomen door het christendemocratisch dagblad van Gent, Het Volk, dat in de toekomst dus 3 kran-

Nieuwe Gazet (Antwerpen). In feite vormen ze echter slechts één krantengroep. Het Laatste Nieuws kon immers op 7 november 1957 niet minder dan 90 % van de aandelen van De Nieuwe Gazet bemachtigen, die tot dan toe eigendom was van de Burton Uitgeverij n.v. Op 12 juli 1963 versmolt de laatstgenoemde uitgeverij totaal met de n.v. Uitgeverij Hoste, zodat de Vlaamse liberale dagbladers sedertdien volledig door eenzelfde onderneming wordt gecontroleerd. De oude minimalistische flamingant Julius Hoste jr. bleef de krant besturen tot zijn overlijden in 1954. Toen werd de n.v. Uitgeverij J. Hoste gesticht, waarin de familie Hoste nog steeds de meeste aandelen bezit. Om de Vlaamsgezinde, humanistisch-liberale opinierichting van de krant in de toekomst te verzekeren werd op 3 mei 1955 de Stichting Het Laatste Nieuws opgericht, die onder het voorzitterschap van de inmiddels overleden prof. Hans van Werveke toezicht zou houden op de ideologische richting van de krant. Hoewel Het Laatste Nieuws, als meest verspreide volkskrant in Vlaanderen, de nadruk blijft leggen op de algemene informatie (vooral ook in verband met de sport) en De Nieuwe Gazet een meer duidelijk progressistische liberale positie inneemt, voeren beide kranten nu dezelfde Vlaamsgezinde politiek, wat in de periode tussen de twee wereldoorlogen niet het geval was.

Evenals de liberalen beschikken de Vlaamse socialisten over slechts 2 dagbladen, nl. Vooruit (Gent) en Volksgazet (Antwerpen). In tegenstelling echter met de liberale en de katholieke pers zijn de socialistische kranten aan de socialistische partij gebonden. Ook al veranderde Vooruit, eind september 1974, zijn uiterlijk, toch bleef ze in de eerste plaats de spreekbuis van de Gentse socialistische federatie, terwijl Volksgazet dezelfde functie vervult voor de Antwerpse socialistische federatie. Deze partijgebondenheid is een van de redenen, waarom de socialistische pers in Vlaanderen het meest met bestaansmoeilijkheden heeft te kampen en dan ook het sterkst de nadruk gelegd heeft op het verkrijgen van rechtstreekse overheidssteun.

Tot 30 juni 1974 verschenen er in Vlaanderen nog 3 Franstalige algemene informatiekranten, nl. La Métropole (katholiek) en Le Matin (liberaal) te Antwerpen en La Flandre libérale te Gent. Het waren de laatste getuigen van een lang vervlogen tijd, waarin de dagbladers in Vlaanderen het gereserveerde domein was van de verfranste hogere kringen, wier machtspositie echter als gevolg van de Vlaamse emancipatie sedert lang was ondergraven. De na-oorlogse geschiedenis van deze laatste drie Franstalige kranten in Vlaanderen toont duidelijk aan dat ze zichzelf, met hulp van Brussels kapitaal, nog enkele jaren konden overleven, maar toch ten dode waren opgeschreven. Tot 1966 behoorden ze tot de krantengroep-De Launoit. Paul de Launoit, voorzitter van de financiële groep Cofinindus en Brufina, was er inderdaad in geslaagd sedert 1948 een Franstalige krantengroep op te bouwen, waarvan La Meuse (Luik) de hoofdkrant was. De Franstalige kranten in Vlaanderen hadden daar voorlopig een onderkomen gevonden, doch op 26 oktober 1966 verkocht De Launoit al zijn kranten aan de machtige n.v. Rossel, uitgeefster van Le Soir. Voortaan werden de drie bovengenoemde kranten op de persen van Le Soir te Brussel gedrukt, doch nog

steeds te Antwerpen en te Gent uitgegeven. Ook dit bleek uiteindelijk voor de n.v. Rossel een ondraaglijke verliespost te zijn, zodat de kranten op 30 juni 1974 definitief werden opgeheven. Het was een belangrijke stap in de richting van Vlaanderens taalhomogeniteit.

Vlaanderens politieke en sociaal-economische emancipatie na de Tweede Wereldoorlog blijkt duidelijk uit een vergelijkende studie van de evolutie van de Nederlandstalige en Franstalige dagbladers in België. Uit onderstaande statistiek zien we dat de Nederlandstalige pers geleidelijk op de Franstalige inliep om haar in oplage zelfs te overtreffen. We mogen zelfs gerust aanvaarden dat de oplage voor de Franstalige pers nog werd overdreden: voor de Nederlandstalige pers zijn de statistieken immers gecontroleerd (door Devea en later door CIM), terwijl we ons voor de Franstalige pers meestal tevreden moeten stellen met ongecontroleerde verklaringen van de uitgevers. Onderstaande statistiek laat ook het enige in België verschijnende Duitstalige dagblad Grenz-Echo (Eupen) buiten beschouwing, zodat de oplagecijfers geen 100 % bereiken:

	Nederlands- talig	Frans- talig	Totaal
1958	1.103.655 (42,53 %)	1.481.163 (57,32 %)	2.584.818
1965	1.167.026 (46,27 %)	1.385.762 (55,14 %)	2.487.736
1971	1.254.741 (48,72 %)	1.306.327 (50,72 %)	2.561.068
1974	1.268.445 (49,79 %)	1.263.866 (49,61 %)	2.532.311

Het blijkt duidelijk dat de Nederlandstalige pers in België nog onafgebroken veld wint, terwijl de Franstalige stagneert en zelfs terugloopt. Dat wil echter niet zeggen, dat alle opiniegroepen in de Vlaamse pers dezelfde opgang kennen. De katholieke pers ziet haar oplage steeds stijgen, de Vlaamse liberale pers houdt ook goed stand, doch de socialistische pers verliest aanhoudend terrein.

Evolutie van de oplage van de Vlaamse katholieke pers:

	1964	1968	1970	1973
Standaard- groep (5 titels)	281.684	335.839	336.241	340.148
Gazet van Antwerpen en Gazet van Mechelen	169.272	195.686	211.328	210.843
Het Volk (en Gids- bladen)	218.756	217.758	216.657	222.508
Het Belang van Limburg	53.037	63.225	66.290	76.284
Totaal	722.749	812.508	830.516	849.783

Evolutie van de oplage van de Vlaamse liberale pers :

	1964	1968	1970	1973
Het Laatste Nieuws (en De Nieuwe Gazet)	296.558	300.201	305.940	307.989

Evolutie van de oplage van de Vlaamse socialistische pers :

	1964	1968	1970	1973
Volksgazet	94.502	78.832	78.563	78.034
Vooruit	41.415	33.428	33.030	32.639
Totaal	135.917	112.260	111.593	110.673

N.B. Hierbij moeten we opmerken dat de socialistische pers haar oplage sedert 1971 niet meer liet controleren, blijkbaar omdat die nog steeds terugloopt.

Er bestaat in heel België, en speciaal ook in Vlaanderen, een grote discrepantie tussen het aantal kiezers voor de drie zgn. nationale partijen en het aantal lezers van de gelijkgezinde opiniekranten. De vergelijkende statistieken, die we hieronder publiceren, gaan wel enigszins mank, omdat we het aantal Vlaamse kiezers in België moeilijk met precisie kunnen weten wegens het gemengd karakter van het belangrijke kiesarrondissement Brussel. In onderstaande tabellen vergelijken we dus het aantal kiezers in de Vlaamse arrondissementen (zonder kiesarrondissement Brussel) met het aantal lezers van Nederlandstalige kranten (in afgeronde procenten) :

Verhouding Christelijke Volkspartij-kiezers / lezers van katholieke kranten

	Kiezers	Lezers	Vershil
1958	56 %	57,5 %	+ 1,5 %
1968	44 %	65,9 %	+ 21,9 %
1971	37 %	66 %	+ 29 %
1974	40 %	67 %	+ 27 %

Verhouding liberale (na 1961 : Partij voor Vrijheid en Vooruitgang) kiezers / lezers van liberale kranten

	Kiezers	Lezers	Vershil
1958	12 %	27,9 %	+ 15,9 %
1968	16 %	24,5 %	+ 8,5 %
1971	16 %	24 %	+ 8 %
1974	17 %	24 %	+ 7 %

Verhouding Belgische Socialistische Partij-kiezers / lezers van socialistische kranten

	Kiezers	Lezers	Vershil
1958	29 %	13,8 %	- 15,2 %
1968	25 %	9,6 %	- 15,4 %
1971	24 %	8,8 %	- 15,2 %
1974	22 %	8,7 %	- 13,3 %

Uit bovenstaande tabel blijkt duidelijk dat de achteruitgang van de CVP in Vlaanderen niet gepaard ging met een achteruitgang van het aantal lezers van katholieke kranten. Wel het tegendeel: de lezers van katholieke kranten namen in aanzienlijke mate toe. Hiervoor is het bestaan van de Volksunie, die enkel over het weekblad Wij beschikt en sedert 1968 ca. 17 % (in 1971 zelfs 19 %) van het

Vlaamse kiezerskorps vertegenwoordigt, gedeeltelijk verantwoordelijk. Het is duidelijk dat deze kiezers hoofdzakelijk katholieke dagbladen lezen, inzonderheid de Gazet van Antwerpen en De Standaard.

De oplage van de katholieke pers in Vlaanderen overtreft echter in gevoelige mate het kiezerskorps van de CVP en de Volksunie samen, zodat we mogen aannemen dat ook heel wat BSP-kiezers katholieke kranten lezen. Dit is ongetwijfeld het geval met de socialistische intelligentsia, die meestal Standaard-lezers zijn. Vóór de oprichting van de PVV in 1961 bestonden er ook heel wat meer liberale krantelezers dan liberale kiezers. Na 1961 was dit verschil niet meer zo groot, doch het aantal krantelezers overtreft nog steeds het aantal kiezers. Dit is wellicht in de eerste plaats toe te schrijven aan het feit dat heel wat socialistische arbeiders het volksblad Het Laatste Nieuws verkiezen boven de eigen partijbladen. Het aantal socialistische kiezers in Vlaanderen ligt ongeveer 15 % hoger dan het aantal socialistische krantelezers. Dat dit verschil in 1974 slechts een goede 13 % bedraagt, is niet alleen te wijten aan het feit dat de BSP bij de jongste verkiezingen in Vlaanderen ca. 2 % verloor, maar ook aan het feit dat de oplage van de socialistische pers in 1974 (8,7 %) overdreven is, doordat de laatste oplagecontrole teruggaat tot 1971.

Een gedetailleerd onderzoek van de houding van de Vlaamse pers tegenover de ontwikkeling van de V.B. na de Tweede Wereldoorlog zou ons hier te ver voeren. De complexe problemen rondom de koningskwesie, repressie en epuratie, de taalwetgeving in de richting van de afgrenzing van het Vlaams territorium en de daaruit voortvloeiende overheveling van de Franstalige Leuvense universiteit naar Wallonië, de derde grondwetsherziening met de regionalisering van ons land en ten slotte het probleem Brussel, hebben natuurlijk uiteenlopende reacties uitgelokt in de Vlaamse pers. Een gedetailleerde studie van deze reacties zou boekdelen kunnen beslaan. We beperken ons bijgevolg tot enkele synthetische beschouwingen.

De houding van de Vlaamse socialistische pers, die volledig aan de partij gebonden is, valt samen met die van de BSP. Ingevolge het feit dat de socialistische partij als Belgische eenheidspartij trachtte stand te houden, moest de Vlaamse vleugel van de BSP en ook zijn pers ernstig rekening houden met de Brusselse en Waalse federaties. Dit bleek niet alleen uit de houding van de Vlaamse socialistische pers in de koningskwesie en de epuratie - die ongetwijfeld diepe sporen hebben nagelaten op de naoorlogse V.B. - maar ook in de discussies rondom de taalwetten van 1962-'63, waarbij de Vlaamse socialistische pers wel meer bereidheid toonde om de Voerstreek op te offeren en de Brusselse „landhonger” tegemoet te komen. Volksgazet (17 juni 1963) schreef naar aanleiding hiervan inderdaad: „De Brusselse B.S.P.-federatie heeft evenveel recht als gelijk wie om zich over electorale belangen bezorgd te maken..., die de belangen zijn van de ganse B.S.P.”. Het Vlaams BSP-congres te Klemskerke van 1967 bracht, onder invloed van L. Craeybeckx, H. Fayat en F. Gelders, wel een eerste radicalisering in de houding van de Vlaamse socialisten, doch Volksgazet (17 oktober 1967) gaf uiting aan zijn te-

vredenheid „omdat het lied dat entoesiast werd gezongen nog altijd de Internationale was”. Dat de socialistische pers sedertdien haar standpunt heeft verstrakt, ook inzake Brussel, kan de V.B. alleen maar ten goede komen.

Het liberale Het Laatste Nieuws, dat traditioneel achter de V.B. stond, zij het dan ook in haar minimalistische doelstellingen, heeft zich als onafhankelijke krant nooit strikt gebonden gevoeld aan de liberale partij (sedert 1961 PVV), waarin de Brusselse francofone associatie lange jaren de plak zwaaide. Wel voerde de krant steeds een gematigde politiek, die wel eens door politiek opportunisme werd geïnspireerd. Zo weigerde ze, wellicht hierin beïnvloed door haar Vlaamse lezers, partij te kiezen in de koningskwestie. Ze nam echter, zoals steeds voordien, kordaat positie tegen de niet-naleving van de taalwetten, inzonderheid in de Brusselse agglomeratie. Het voor Vlaanderen onaanvaardbare PVV-taalcompromis van Luik (januari 1966) werd door Het Laatste Nieuws, onder de invloed van het Liberaal Vlaams Verbond, waarmee de krant zich steeds nauw verbonden heeft gevoeld, spoedig aangevochten en het staat nu wel vast, dat ze inzake het probleem-Brussel tot geen verdere concessies meer bereid gevonden zal worden.

Van de katholieke kranten hebben ongetwijfeld De Standaard en de Gazet van Antwerpen na de Tweede Wereldoorlog de V.B. dagelijks het krachtigst gestimuleerd. Terwijl De Nieuwe Gids wel een grotere bezorgdheid aan de dag legde voor de onmiddellijke partijbelangen van de CVP, hebben de twee genoemde kranten, mede onder de stuwende invloed van de Volksunie, deze partij steeds tot een krachtige houding aangespoord tegenover het zg. communautair probleem, dat de laatste jaren voor een groot deel draait om het integer behoud van het Vlaamse territorium, dat nog steeds door de zg. Brusselse olievlek wordt aangevreten.

LITERATUUR: Deze bijdrage berust hoofdzakelijk op persoonlijk onderzoek van de Vlaamse kranten. De volgende studies zijn ons van nut geweest.

Beschrijvende kranteninventarissen (in de reeks Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis): M. de Vroede, *De Vlaamse pers in 1855-1856* (1960); R. van Eenoo, *De pers te Brugge, 1792-1914, Bouwstoffen* (1961); L. Wils, *De liberale Antwerpse dagbladen, 1857-1864* (1962); M. de Vroede, *De Belgisch-Limburgse pers van 1830 tot 1860* (1963); E. Voordeckers, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers* (1965); A. Vermeersch, *Répertoire de la presse Bruxelloise*, 2 dln. (1965-'68); H. de Borger, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Antwerpse pers* (1968); H. Degraer e.a., *Repertorium van de pers in West-Vlaanderen* (1968); R. Messens, *Repertorium van de Oostvlaamse pers* (1969); A. Thijs, e.a., *Repertorium van de pers in de provincie Antwerpen* (1969); P. Ryckmans, *Drukkers en pers te Mechelen, 1773-1914* (1972).

Ancien Régime: F. Vanderhaeghen, *Bibliographie Gantoise. Recherches sur la vie et les travaux des imprimeurs de Gand, 1483-1830*, 7 dln. (1859-'69); E. van Doeselaere, *Opzoekingen betreffende de Mechelse drukpers van 1773 tot 1900. Dagbladen en tijdschriften* (1901); F. van den Branden, *Ontstaan van het Nieuwsblad te Antwerpen. Abraham Verhoeven. Zijn leven* (1902); E. de Bom, *Abraham Verhoeven, de eerste courantier van Europa?*, in *Tijdschrift voor Boeken Bibliotheekwezen* (1903, p. 27-51); V. Brants, *Le régime légal des journaux dans les anciens Pays-Bas belges*, in *Revue Générale* (1915, p. 42-64); R. van Sint-Jan, *Die ältesten Zeitungen in Flandern*, in *Zeitungswissenschaft*, III, nr. 5-6 (1928, p. 80-83); S. Tassier, *Les démocrates belges de 1789. Etude sur le Vonckisme et la Révolution Brabançonne*, (1930); A. Puttemans, *La censure dans les Pays-Bas autrichiens* (1935); Folke Dahl, *Nouvelles contributions à l'histoire des premiers journaux d'Anvers*, in *La Chronique graphique* (5 maart 1939); H.V.L. de Groote, *Cornelius Martinus Spanoghe*, in *De Gulden Passer* (1944, p. 27-49; 1945, p. 17-

79); H.V.L. de Groote, *Een en ander over de Verdussens*, in *De Gulden Passer* (1947, p. 257-279); L. Voet, *Abraham Verhoeven en de Antwerpse pers*, in *De Gulden Passer* (1953, p. 1-37); Th. Luykx, *De gazettiers en hun octrooien tijdens het Ancien Régime*, in *Handelingen van het XXIVe Vlaams Filologencongres* (1961, p. 436-447); A. Schouteet, *Nieuwsbladen te Brugge in de 17e eeuw*, in *Handelingen van de Société d'Emulation te Brugge* (1962, p. 83-90); Th. Luykx, *The first Amsterdam and Antwerp Newspapers. Additional Information*, in *Gazette* (1964, p. 230-236); Th. Luykx, *De eerste gazettiers en hun kranten in de Spaanse Nederlanden*, in *Handelingen van de Kon. Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* (1964, p. 231-247); Th. Luykx, *Brugse kranten en gazettiers in de Spaanse Nederlanden*, in *Handelingen van de Société d'Emulation* (1964, p. 195-225). Franse aanhechting: P. Verhaegen, *Essai sur la liberté de la presse pendant la domination française*, in *Annales de la Société Archéologique Bruxelles* (1892, p. 195-324); M. van Schoor, *La presse sous le Consulat et l'Empire* (1899).

Koninkrijk der Nederlanden: W.P. Sautyn-Kluit, *Dagbladvervolgingen in België, 1815-1830* (1891); R. Merecy, *De Antwerpsche pers onder het Vereenigd Koninkrijk*, in *De Gulden Passer* (1945, p. 81-125); A. de Jonghe, *De taalpolitiek van koning Willem I in de Nederlanden (1814-1830)* (1967, tweede uitgave); A. Braekman-Devolder, *Het Gentse blad „Den Vaderlander” in oppositie tegen Willem I*, in *Handelingen van de Maatschappij Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* (1969, p. 63-78); Th. Luykx, *De ontwikkeling van de Vlaamse pers en haar houding tegenover de taalpolitiek van Willem I tijdens het Koninkrijk der Nederlanden (1814-1830)*, in *Handelingen van de Kon. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* (1973, p. 207-230).

Sedert 1830: P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, 3 dln. (1906-'09); R. van Sint-Jan, *Die politische Presse Belgiens*, in *Zeitungswissenschaft*, IV (1929, p. 130-155 en p. 193-205); M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 2 dln. (1933); J. Verstraelen, *De katholieke pers te Gent* (1936); F. Prims, *De katholieke dagbladpers te Antwerpen* (1936); F. Prims, *Honderd jaar geschiedenis van het Handelsblad van Antwerpen*, in *Jubelblad van het Handelsblad van Antwerpen 1844-1944* (1944, p. 13-44); R. Rock, *Het Volk 1891-1951* (1951); Th. Luykx, *Over de orangistische pers in België*, in *Album Prof. Dr. K. Baschwitz* (1956); Th. Luykx, *Een halve eeuw zegelbelasting op de Belgische pers (sept. 1797-mei 1848)* (1956); A. Vermeersch, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Belgische pers, 1830-1848* (1958); H. Todts, *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden*, 3 dln. (1961-'71); H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, 4 dln. (1963-'65); L. Wils, *Het ontstaan van de Meetingpartij te Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek* (1963); J.P. van Weverberghe, *Het weekblad „Nieuw Vlaanderen” (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1966-'67)*; Th. Luykx, *De verhouding van de Vlaamse en franstalige pers in België rond 1844*, in *Handelingen van de Kon. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* (1968, p. 305-318); E. de Bens, *Vlaamsch België, het eerste vlaamsgezinde dagblad* (1968); H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging (1914-1939)*, 4 dln. (1969); A.W. Willemsen, *Het Vlaams-Nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave); G. Bulthé, *De Vlaamse loopgravenpers tijdens de Eerste Wereldoorlog* (1971); J.P. Lissens, *De houding van de Vlaamse pers bij het tot stand komen van de Gelijkheidswet (1898)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1971-'72); L. Wils e.a., *De houding van de politieke partijen tegenover de Vlaamse Beweging. Persstudies onder de leiding van L. Wils*, in *Standen en Landen* (1972); M. Bergen, *Het Vlaamsnationalistisch dagblad „De Schelde” (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1972-'73)*; H. Corremans, *De houding van de Vlaamse liberale pers tegenover de vernederlandsing van de Gentse Hogeschool (1918-1930)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1972-'73); Th. Luykx, *Politieke geschiedenis van België* (1973, derde uitgave); E. de Bens, *De Belgische Dagbladpers onder Duitse Censuur (1940-1944)* (1973); H. de Smet, *De gecensureerde dagbladpers in België gedurende Wereldoorlog I* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1973-'74); M. Itebeke, *Ontstaan en evolutie van „De Nieuwe Standaard” (1944-1947)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1973-'74); L. Wils, *Flamenpolitiek en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de Eerste Wereldoorlog* (1974).

Lopende publikaties: *Jaarboeken van de Belgische pers* (uitgegeven door de Algemene Belgische Persbond sedert 1908-'09); *De Pers - La Presse* (uitgegeven door de Belgische Vereniging van de Dagbladuitgevers sedert 1954).

PERSOONS, Jan, arts en liberaal politicus (Kappelle-op-den-Bos 3 maart 1863 - Lokeren 12 december 1924).

Schoonvader van J. Hoste jr. In 1904 werd Persoons volksvertegenwoordiger voor het arrondissement St.-Niklaas en vervolgens ondervoorzitter van de liberale kamerfractie waar hij tot de Vlaamsgezinde vleugel behoorde. Zo ondertekende hij, met L. Franck, het voorstel dat leidde tot de wet-Franck-Segers op het taalgebruik in het middelbaar onderwijs (1910). Reeds in 1905 schaarde hij zich achter een, eerder platonisch, voorstel tot vernederlandsing van de Gentse universiteit en in 1911 ondertekenden hij en L. Franck van liberale zijde het wetsvoorstel dat aansloot bij de desiderata van de Vlaamsche Hoogeschoolcommissie. Wat het leger betreft, week hij, steeds samen met Franck, af van het radicale Vlaamse standpunt (Vlaamse en Waalse regimenten) en droeg hij bij tot de goedkeuring van de wet-De Broqueville-Persoons (1913), gebaseerd op tweetaligheid van de officieren. Persoons trad tenslotte nog op als verslaggever van de wet op het algemeen kiesrecht (1919). In 1919 werd hij niet herkozen.

LITERATUUR: L. Franck, *Een Vlaamsch volksvertegenwoordiger, dr. Jan Persoons*, in *De Vlaamsche Gids* (1925, p. 193-198); - M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, I (1930); - L. Dosfel, *Jan Persoons*, in *Verzameld Werk*, V (z.j., p. 82-83).

WIM VAN DEN STEENE

PERSYN, Hendrik, notaris (Wingene 15 april 1857 - Wingene 22 april 1933).

In het college van Tielt beïnvloed door de Blauwvoeterie, ging hij in oktober 1878 rechten studeren te Leuven. Reeds dadelijk na zijn aankomst kritiseerde hij - dromend van een echte katholieke leider in de Vlaamse studentenbeweging - Albrecht Rodenbach:

„Ware hij katholiek genoeg, 't ware al dat den Hemel geven kan”. Van 1880 af werkte hij met Emiel Lauwers en Alfons Depla mee aan *Kwaepen-ninck*, flamingantisch tijdschrift der Westvlaamse studenten te Leuven. Hij publiceerde studentenliederen (*Die Studenten*, *Het Wiemke*, *Jan Geerstegraan*), en artikelen onder de schuilnaam Heirman of H. In 1884 trad hij toe tot de kring *De Swighenden Eede*, die zich concentreerde rondom Hugo Verriest. Hij vestigde zich als notaris te Wingene. Van 1897 af verving hij, met Alfons Depla, in de redactie van *De Vlaamsche Vlagge* enkele geestelijken, getroffen door een bisschoppelijk publikatieverbod, en meteen werd het tijdschrift van de traditionele taalstandpunten georiënteerd naar een breder programma, met ondermeer de drankbestrijding bij het Vlaamse volk. Persyns verhouding tot het episcopaat werd er niet beter op, toen hij in 1909 zijn steun gaf aan het wetsvoorstel-Coremans voor vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. De overtuigd-katholieke flamingant werd na de Eerste Wereldoorlog voorzitter van de Westvlaamse Gouwbond van het Davidsfonds.

LITERATUUR: H. Verriest, *Twintig Vlaamsche Koppen* (1901); - O. Verhaeghe, *Notaris Persyn*, in *Hendrik Persyn*,

Achiel Denys, Jerome Noterdaeme (Davidsfonds West-Vlaanderen, 1937); - F. Baur, *Albrecht Rodenbach, het Leven, de Persoonlijkheid* (1960).

JOZEF HUYGHEBAERT